

Дневникът

(стенографски)

на

XV-то обикновено Народно събрание.

Първа редовна сесия.

— 8 —

LXIII заседание, вторникъ, 7 февруарий 1912 г.

(Открито отъ прѣдседателя г. д-ръ С. Даневъ, въ 3 ч. 10 м. слѣдъ пладне)

Прѣдседателъ: (Звъни) Засѣданието се отваря. Моля секретаря г. Никола Начевъ да прочете списъка на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Секретарь Н. Начевъ: (Прочита списъка. Отсутствуватъ г. г. народнитѣ прѣдставители: Желѣзъ Абаджиевъ, Иванъ Абрашевъ, Никола Алтимирски, Хасанъ-бей Апта-бесвъ, Петъръ Бабаджановъ, Цанко Бакаловъ, Димитъръ х. Баневъ, Петъръ Бешковъ, Илия С. Бобчевъ, Стефанъ Бояджиевъ, Стоянъ Бурмовъ, Димитъръ Бръчковъ, Ангелъ Вачовъ, Желю Влашки, д-ръ Георги Гаговъ, Маринъ Гайдовъ, д-ръ Никола Генадиевъ, Ванко Георгиевъ, д-ръ Никола Георгиевъ, Евтимъ Георгиевъ, Витанъ Герасимовъ, Георги Губидѣльниковъ, Стефанъ Гжбовъ, Никола Давидовъ, Богданъ Дачевъ, Мурадъ-бей Джевдедовъ, Георги Джевизовъ, Василъ Димчевъ, Добри Добревъ, Георги Добриновичъ, Димитъръ Драгневъ, Стефанъ Дрънковъ, Иванъ Еневъ, д-ръ Димо Желѣзовъ, Димитъръ Икономовъ, Константинъ Илиевъ, Йовчо Киревъ, Благой Кирчевъ, Никола Козаревъ, Величко Кознички, Никола Константиновъ, Кръстю Попкръстевъ, Константинъ Ленковъ, Александъръ Малиновъ, Димо Марковъ, Ной Марковъ, Георги Мариновъ, Исмаилъ х. Махмудовъ, Мехмедали Герей Месудовъ, Митю Милковъ, Иванъ Миневъ, Цани Миховъ, Димитъръ Мицайковъ, Иванъ Младеновъ, Антонъ Мандевъ, Димитъръ Нарлиевъ, Георги Недковъ, Ахмедъ-бей х. Неджибъ-беевъ, Дамянъ Неновъ, Симеонъ Неновъ, Василъ п. Николовъ, Георги Николовъ, Раденко Николовъ, Теню Начевъ, Тодоръ Орловъ, Киро Пановъ, Иванъ Пецовъ, Цеко Пешовъ, Венедиктъ Поповъ, Стефанъ Поповъ, Христо Поповъ, Тодоръ Пчеларовъ, Първулъ Първуловъ, Василъ Радоевъ, Димитъръ Радевъ, Петко Разсукановъ, Маню Райновъ, Стоянъ Русевъ, Юрданъ Русевъ, Стефанъ Савовъ, Кирилъ Славовъ, Раде Станоевъ, Димитъръ Страшимировъ, Иванъ Тапевъ, д-ръ Цоню Тоговъ, Михаилъ Такевъ, Христо Хаджиевъ, Цонко Харбовъ, Добри Харизановъ, Борисъ Христовъ, Георги Христовъ, Иванъ Халачовъ, Илия Цвѣтковъ, Дечко Ченгелиевъ, Христо Черешаровъ, Алексн Щеревъ и х. Яхя Юмеровъ)

Прѣдседателъ: Отъ направената провѣрка се вижда, че има нужния брой народни прѣдставители, за да се счита Народното събрание законно конституирано.

Прѣди да пристѣпимъ къмъ дневния редъ, съобщавамъ на г. г. народнитѣ прѣдставители, че е постѣпило отъ Министерството на земледѣлието и държавнитѣ имоти прѣдложение за даване новъ четиригодишенъ срокъ на благотворителния комитетъ „Св. Йоанъ Милостивъ“, за да залѣси отстѣпената му по рѣшение на XIII-то обикновено Народно събрание 20 декара държавна земя около Стара-Загора.

Прѣдложението е вече раздадено и ще се постави на дневенъ редъ.

Моля г. секретаря да прочете на трето четене законопроекта за опрощение на сумата 764.101-12 л. държавни данѣци, дължими отъ несѣстоятелни и несѣществующи данѣкоплатци.

Секретарь Н. Начевъ: (Чете)

„Законъ

дз опрощение сумата 764.101-12 л. държавни данѣци, дължими отъ несѣстоятелни и несѣществующи данѣкоплатци.

„Членъ единственъ. Опрощаватъ се 764.101-12 л. държавни данѣци, дължими отъ несѣстоятелни и несѣществующи данѣкоплатци, споредъ приложенитѣ тукъ десетъ поименни списъци.“

Прѣдседателъ: Които приематъ на трето четене законопроекта за опрощение на сумата 764.101-12 л. държавни данѣци, дължими отъ несѣстоятелни и несѣществующи данѣкоплатци, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Пристѣпяме къмъ втората точка отъ дневния редъ — второ четене законопроекта за измѣнение нѣкои членове отъ избирателния законъ.

Има думата по § 2 народниятъ прѣдставител г. Георги Шиваровъ,

Г. Шиваровъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Но § 2 чл. 33 отъ измѣненіята къмъ избирателния законъ станаха доста шумни дебати въ самата парламентарна комисия. Тия дебати трѣбваше да се прѣнесатъ отъ комисията въ самия парламентъ. Както тамъ, тъй сѣщо и тукъ, когато ставаше принципиалното приемане на тия измѣненія, се казаха почти едни и сѣщи приказки. Азъ лично за мене дължа да заявя, че не можахъ да се убѣдя да отстъпя отъ моето становище, на което бѣхъ застаналъ още прѣди да се приеме по принципъ законопроектътъ. Говори се надълго и широко въ комисията, говори се и тукъ вчера, и г. г. ораторитѣ се изказаха много краснорѣчиво: едни за колегията окръгъ, други — противъ. Азъ съмъ, обаче, отъ ония, които искатъ, щото избирателнитѣ колегии въ България да не бѣдатъ окръжитѣ, а България да се раздѣли на 22 избирателни колегии. Като казвамъ туй, дължа да заявя, че азъ не плавамъ въ онова въздушно пространство, не гледамъ тъй идеално на тая велика за България реформа, а по-скоро се ссилавамъ на опита, на дългогодишната практика, която съмъ ималъ въ продължение на повече отъ 20 години въ политическия животъ. Нѣкои се изказаха, че ако приемемъ окръга за избирателна колегия, щѣли сме да принесемъ най-голѣмо благо за българския народъ въ царството. Питамъ азъ г. г. поддържатели на тази мисль: има ли въведена въ другитѣ държави такава голѣма избирателна колегия или не, и, ако има, дѣ? Мълчатъ. Спиратъ се само на Брюкселъ, защото другадѣ нѣма такива голѣми избирателни колегии. Сега, когато разсждаваме и говоримъ по чл. 33 за избирателнитѣ колегии, може-би, и францускиятъ парламентъ се занимава съ сѣщия въпросъ. Доколкото знаа, тамъ комисията не е прѣдвидѣла повече отъ 7 души депутати въ една колегия. Какъ България, една млада държава, съ новъ политически животъ, да иска да направи такъвъ гигантски скокъ, да скочи отъ долишето и да отиде на самата могила? Г-да! Испитали ли сме ние това на опитъ и опитътъ да ни каже, че малкитѣ колегии сѣ опасни и че трѣбва да възприемемъ голѣмитѣ колегии? За да излѣзе единъ прѣдставителъ на трибуната да твърди туй, той трѣбва да покаже нагледно, да-ли е приложено това въ практическия животъ и, ако е приложено, какви резултати е дало. Ние имаме едни пробни избори при малки колегии въ два окръга и нищо опасно, нищо зловѣдно не се оказа. Резултатитѣ отъ станалитѣ миналата година избори въ тѣзи два окръга не сѣ лоши, а, напротивъ, идатъ да потвърдятъ тъкмо моята мисль и оная на прителитѣ, които поддържатъ, че България сега-засега трѣбва да се раздѣли на повече избирателни колегии, отколкото сѣ прѣдвидени въ законопроекта.

Г. г. народни прѣдставители! Уважаемиятъ г. Буровъ, най-горещиятъ защитникъ на голѣмата колегия, говори съ особенъ патосъ вчера и напоследъкъ съ апелъ, съ биене на вашитѣ чувства поиска, щото непрѣмѣнно да вдигнете ръка да възприемете за избирателни колегии сегашнитѣ административни окръзи. Г. Буровъ казваше, че организирането на политическитѣ партии щѣло да стане много полесно, ако се възприеме тази рецепта — да бѣдатъ административнитѣ окръзи избирателни колегии. Г. Буровъ казваше още, че окръжитѣ, тъй както сѣ въ административно отношение, ако се приематъ и за избирателни колегии, това било само по себе си роднинство, това било една съединена вече единица. Питамъ азъ г. Бурова и васъ, г. г. народни прѣдставители, какво съединява Свищовската околия съ Еленската, съ Дръновската или съ Габровската; какво съединява Стара-Загора съ Кърджалий, съ Хасково и Харманлий? Нищо. Има редъ географически прѣлѣстия, които ги раздѣлятъ; нѣматъ

роднинство, нѣматъ знакомство. Едно, обаче, има, което ги съединява: това сѣ принципитѣ на разнитѣ партии, които сѣ легнали въ тѣхнитѣ програми. Трѣбва да търсимъ съединителното звено между разнитѣ околии не въ единството на окръжитѣ, а въ идеитѣ, и това трѣбва да проповѣдваме и да искаме да насадимъ въ самата маса. Г. Буровъ, види се, намира за съединително звено въ окръжитѣ окръжнитѣ управители, понеже тѣ сѣ имъ шефове. Азъ, обаче, не сподѣлямъ този възгледъ и възставамъ противъ такава мисль, защото окръжнитѣ управители могатъ да иматъ толкозъ влияние, колкото може да има единъ властелинъ, но да иматъ влияние надъ избирателитѣ въ цѣлия окръгъ, това не може да се допусне. Имаше си смисль да се поддържа такава едно искане, ако нашитѣ политически партии бѣха добръ организирани, ако партиятѣ бѣха носители на идеи, на принципи, но не и на личности. Г. Буровъ казва, че трѣбва да вървимъ въ тази посока. Да, ще вървимъ, г. Буровъ; всички сме пионери и апостоли на тази идея — личноститѣ да не бѣдатъ ръководители на партиятѣ, а идеитѣ — но за туй трѣбва време и време. При туй положение, при тази разпокъсаностъ на партиятѣ, при липса на съобщения, азъ се питамъ лично за себе-си: какъ е възможно на единъ агитаторъ отъ Старозагорския окръгъ да отиде горѣ на балкана и слѣдъ туй да слѣзе къмъ Харманлий да агитира? Какъ е възможно отъ Елена да отиде въ Свищовъ, или отъ балкана до Дунава? Нѣма физическа възможностъ за това. Ама, казва г. Буровъ, лицата, които ще ръководятъ борбата, нѣма да отиватъ въ всичкитѣ пунктове. Азъ мисля, че такава едно гледище е криво. Докогато нашитѣ организации не се стегнатъ, докогава виднитѣ лица въ първитѣ редове на кандидатната листа, щатъ не щатъ, трѣбва да отидатъ по-близо до избирателитѣ да кажатъ своята дума. Ако се ослабяме на нѣкоя минала слава, ако се ослабяме на онова съединително звено, което г. Буровъ проповѣдва, ако се ослабяме на нашата административна единица окръга да ни съедини и да накара избирателитѣ отъ тази или онази партия въ цѣлия окръгъ да поддържатъ една листа, то е другъ въпросъ, но азъ никой пътъ не бихъ се облегалъ на такава минала слава и на таква съединителна единица. Бѣда ли кандидатъ, търся ли помощъ и подкрѣпа отъ избирателя, ще отиде въ колибата му. А за туй, г. г. народни прѣдставители, трѣбва време, трѣбватъ срѣдства. Не бѣ правъ г. Христо Поповъ като казваше: „Ние, либералитѣ, не искаме да си служимъ съ пари“. Азъ, като членъ на прогресивната партия, ще кажа, че най-малко прогресивната партия иска да си служи съ пари; но безъ пари ниждѣ не може да се отиде — и въ джендема пари трѣбватъ. Ще трѣбва да се отиде отъ едно село въ друго — трѣбватъ пѣтни срѣдства; ще трѣбва да се отиде отъ единъ градъ въ другъ — трѣбватъ пѣтни срѣдства. Паричнитѣ срѣдства нѣма да служатъ за подкупъ, а за пѣтуване, което не може да стане безъ срѣдства. Та, казвамъ, ако се възприеме туй прѣдложение, окръгътъ да бѣде избирателна колегия, кандидатитѣ въ бѣдѣще ще се натъкнатъ на туй голѣмо неудобство, и въ слѣдствие на това на голѣма частъ отъ хората, които сѣ подготвени да бѣдатъ законодатели и да влѣзатъ въ парламента, ние съ законъ ще имъ затворимъ вратата, и ще вкарате тукъ хора, които ще бѣдатъ полезни на себе си, но не и на българския народъ.

Г. г. народни прѣдставители! Има и друго едно съображение, между многото други, което ме кара да възстана рѣзко противъ приемането на това прѣдложение. Ние не сме гарантрани, че туй административно разпрѣдѣление на България въ 12 окръга ще си остане и за въ бѣдѣще. Дори сега, когато разискваме по чл. 33, за избирателнитѣ ко-

легии, на червената маса може да кажат: ще раздѣлимъ еди-кой си окръгъ на два окръга. Да, това го знаемъ, има го, или, ако не го има днесъ, утрѣ ще го има; но когато административниятъ окръгъ, при друго административно разпрѣдѣление, отъ 12 станатъ 15 или 20, питамъ се азъ, питамъ и г. Бурова, коя ще бѣде оная съединителна или естествена единица на тази избирателна колегия? Ако приемемъ туй за правило, не слѣдва ли да приемемъ избирателната колегия да бѣде такава, каквато е административната единица?

Г. г. народни прѣдставители! Г. Буровъ казва, че, ако се приеме окръгътъ за избирателна единица или за избирателна колегия, нѣмало да има жертва на никакви гласове и тогава щѣло да се прѣдстави меншеството въ парламента. Не е вѣрно, г. г. народни прѣдставители. Азъ мисля, че ще стане тъкмо обратното. Бѣде ли Бургаскиятъ окръгъ, въ който влиза бившиятъ Сливенски, една избирателна колегия, тогава именно ще отнемете правото на меншеството да влѣзе въ парламента. Ако Бургаскиятъ окръгъ бѣде раздѣленъ на двѣ избирателни колегии, тогава отъ социалдемократическата група, която стои на лѣво отъ насъ, ще имаме тукъ единъ другаръ; но ако приемемъ окръга за колегия, тукъ нѣма да има социалисти, защото тѣхните гласове ще попаднатъ подъ удара на дѣлителя. (Възражение) Сжщото е и за Софийския окръгъ.

П. Петрановъ: Не сте правъ за Бургаския окръгъ.

Г. Шиваровъ: Ако г. Буровъ поддържа, че по този начинъ меншествата ще могатъ да влѣзатъ въ парламента, той трѣбваше да бѣде послѣдователенъ и онзи день, когато се разискваше въпросътъ, дали трѣбва да се приеме първиятъ или вториятъ дѣлителъ, за който бѣхъ и азъ. Той държеше на първия дѣлителъ и, вѣрвамъ, че пакъ ще държи на него, когато му дойде врѣмето. Ето и тукъ г. Буровъ иска, ако е възможно, да затвори вратата за меншествата. Моето мнѣние е друго и азъ ще се изкажа, когато дойде на реда си туй нѣщо.

Г. г. народни прѣдставители! Щомъ като приемете окръга за една избирателна колегия, вие отивате не отъ дѣсно къмъ лѣво, а отивате отъ лѣво къмъ дѣсно. Вие идете да съсредоточите всичко въ центра, вие идете да запазите трупъ, а излагате флаговетъ на най-голяма опасност. Вие оставяте трупъ безъ крила, и, бѣдете увѣрени, че този трупъ ще бѣде мъртвъ трупъ; той ще прѣдставя всичко, но не онуй, което вие искате да добиете съ пропорционалната система. Вие по-скоро ще вкарате садукееи въ парламента, но не хора, които да изразяватъ волята на българския избирателъ. Тогава ще има слаба заинтересованостъ въ крайните околии на окръга; заинтересованостъта ще бѣде само въ центра на окръга. Като е тѣй, туй, което всѣка политическа партия очаква, не ще може да го намѣри, когато е въ опозиция, а когато е на властъ, тя ще вземе своята зестра и въ такъвъ случай ще бѣде много по-силна, отколкото другитѣ партии, които сж въ опозиция. За туй нѣма нужда отъ доказателства. Въ Старозагорския окръгъ се избиратъ 21 депутати; не може отъ всѣка листа да бѣдатъ избрани 21 души; прогресивната партия — вземамъ най-напрѣдъ нашата партия — ще има 20—21 кандидати, ако искаме да изпълнимъ вѣлия редъ, а ще очакваме 3—4 мандата, и то ако сме добри организирани. Първото мѣсто трѣбва да вземе Стара-Загора, като центъръ на окръга, а послѣ. ще стане борба между останалитѣ околии, кои отъ тѣхъ трѣбва да взематъ слѣдующитѣ мѣста. И когато види бай Марко Божковъ отъ Борисовградъ, че неговиятъ кандидатъ, кандидатътъ отъ неговата околия, не се туря въ първитѣ редове на листата, за

да може да спечели, ами се туря на пето или шесто мѣсто, само за да се изпълни листата, твърдѣ естествено е, че ще негодува. И ще се остави да водятъ борбата тѣзи, които сж на първитѣ мѣста въ листата; тѣ ще трѣбва да носятъ този тежъкъ кръстъ, да ходятъ по агитация и, независимо отъ това, да прахосватъ срѣдства.

Ц. Бръшляновъ: И ще се разцѣпять.

Г. Шиваровъ: Право забѣлѣзва г. Бръшляновъ — ще се разцѣпять. Азъ му благодаря за бѣлѣжката. — По този начинъ ще дадемъ възможностъ на голѣмото партизанство у насъ: да се разцѣпять тѣзи партии, за които говорите, че сж силни, да си съставятъ по 2—3 листи, като смѣтатъ, че ще могатъ да се добератъ до първия общъ дѣлителъ, за да изкаратъ поне единъ мандатъ. Вие можете да ми говорите, каквото щете, но азъ оставамъ на своето гледище. Дано бѣда лошъ пророкъ, но азъ съмъ убѣденъ, че това ще изпитаме и ние, цанковиститѣ, и вие, народняцитѣ.

Г. г. народни прѣдставители! Ако се приеме окръгътъ за избирателна колегия, ние се натъкнаме още на друга една мъчнотия. Ние възставаме противъ личния режимъ, а тъкмо тогава ще го насадимъ. Когато въ нѣкоя околия ще има борицкане, разцѣпление между партизанитѣ на дадена партия, въпросътъ ще се внесе въ централното ѝ бюро и отъ тамъ, щатъ-нещатъ, ще трѣбва да наложатъ нѣкой кандидатъ, а този кандидатъ може да не бѣде по угодата на мѣстнитѣ партизани на тази партия. Питамъ азъ: нѣма ли въ слѣдствие на това да се яви една апатия въ самата срѣда на партията? Тогава, дѣ остава желанието на законодателя, когато узаконява пропорционалната избирателна система, да може всѣка партия да се прѣдстави въ парламента, споредъ численостъта на своитѣ партизани?

Азъ не зная, кои сж побужденията, които движатъ г. г. поддръжателитѣ на това прѣдложение. Казватъ, че по този начинъ ще могатъ да се вкаратъ въ Народното събрание нѣкакъ си по-други хора. Г-да! Пазето се отъ туй ваше желание, за да не измѣните въ близко врѣме физиономията на българския парламентъ; тя си е добра, каквато си е. Българскиятъ народъ е такъвъ, какъто си е по своето естество; недѣйте измѣния физиономията му; недѣйте иска; българскиятъ народенъ прѣдставителъ да бѣде както когато го каиятъ въ двореца, да се прѣдставя въ фракъ и клакъ. Българскиятъ народенъ прѣдставителъ трѣбва да се прѣдставя тѣй, както си е: ако има широки гащи, ако има бѣли беневерси, да влѣзе въ Народното събрание съ тѣхъ. Говорите за нѣкаква култура. Както знаете, г. г. народни прѣдставители — азъ не искамъ да оскърбявамъ никого — много културни народни прѣдставители имаме отъ София, и ще ги имаме, но, за съжаление, когато прѣдстои да се разрѣшаватъ важни въпроси, гледаме мѣстата имъ празни. Тѣзи господа се явяватъ само надвечеръ, за да се разпишатъ въ присѣжствената книга. Това ли ви е културността? Това ли е цѣльта на законодателя, да промѣни физиономията на парламента, та намѣсто по-прости капели да имаме цилиндри и полуцилиндри? Азъ не съмъ за това. Азъ желая, българскиятъ народъ за въ бѣдѣще да праща такива прѣдставители, които да познаватъ мѣстнитѣ условия, които да познаватъ интереситѣ на страната. Не сж дипломитѣ, които правятъ човѣка да познава интереситѣ на страната; напротивъ, животътъ е университетътъ, животътъ е дипломата.

Азъ свършвамъ, г-да. Да ви убѣждавамъ не желя и не ща. Азъ се качвамъ на тази трибуна, по-скоро за да изпълня дълга си като народенъ прѣдставителъ, да кажа своето мнѣние тѣй, както

азъ го разбирамъ. Да се старая да пробия дупка въ морето, както почтения г. Буровъ, не мога и не го желая. Азъ оставамъ на своето мнѣние. Като искаме за въ бъдеще да насадимъ въ България туй ново законоположение, трѣбва поне засега да се спремъ на по-малка избирателна колегия. Слѣдъ като направимъ опитъ, слѣдъ като въ нѣколко години организираме партиятъ си, тогава ще можемъ да направимъ шагъ по-нататкъ — да възприемемъ рецептата предложена отъ напиту другари, и още по-нататкъ — рецептата на уважаемия г. Тончевъ.

Г. Петъръ Станчевъ каза вчера: „Какъвъ тихъ вѣтъръ вѣе сега, въ първия день на поста“. Г. Станчевъ! Страхъ ме е, че днесъ, въ втория день на поста, когато ще прѣдстои на народното прѣдставителство да вдига ръка за този членъ, страхъ ме е, казвамъ, че съ тази тишина и съ вашия вѣтъ, ще се тури прѣграда на българския индустриалецъ, снаффия и простъ гражданинъ да възвѣзатъ въ Народното събрание. Занапрѣдъ тукъ ще говори не Петъръ Станчевъ, не този или онзи отъ васъ, а ще говорятъ други. Дано бѣда излѣганъ, но азъ пакъ твърдя, че така ще бѣде. Може-би да е такъвъ интимната мисль на мнозина.

Обажда въ се: Не е вѣрно!

Г. Шиваровъ: Прѣди да свърша, считамъ за нужно да прочета предложението, което азъ, заедно съ моя другаръ г. Цоню Връшляновъ, поднасяме на народното прѣдставителство. То е слѣдующето: (Чете)

„§ 2. Чл. 33 се измѣня тъй: Изборитъ за народни прѣдставители ставатъ по избирателни колегии, като цѣлата страна се раздѣля на 22 избирателни колегии, а именно:

„1. Видинска, състояща отъ цѣлия сегашенъ административенъ Видински окръгъ.

„2. Врачанска, състояща отъ околитѣ: Врачанска, Фердинандска и Берковска.

„3. Орѣховска, състояща отъ околитѣ: Орѣховска и Вѣлослатинска.

„4. Плѣвненска, състояща отъ околитѣ: Плѣвненска, Луковитска и Никополска.

„5. Ловчанска, състояща отъ околитѣ: Ловчанска, Троянска и Тетевенска.

„6. Търновска, състояща отъ околитѣ: Търновска, Горнеорѣховска и Свищовска.

„7. Севлиевска, състояща отъ околитѣ: Севлиевска, Габровска, Дръновска и Еленска.

„8. Русенска, състояща отъ околитѣ: Русенска и Вѣленска.

„9. Разградска, състояща отъ околитѣ: Разградска, Тутраканска и Силистренска.

„10. Шуменска, състояща отъ околитѣ: Шуменска и Прѣславска.

„11. Ескиджумайска, състояща отъ околитѣ: Ескиджумайска, Поповска и Османпазарска.

„12. Варненска, състояща отъ околитѣ: Варненска и Провадийска.

„13. Добришка, състояща отъ околитѣ: Добришка, Куртбунарска и Балчикска.

„14. Софийска, състояща отъ околитѣ: Софийска, Пирдопска и Орханйиска.

„15. Трънска, състояща отъ околитѣ: Трънска, Царибродска и Самоковска“. Тая околия е малко далеко.

„16. Кюстендилска, състояща отъ сегашния административенъ Кюстендилски окръгъ.

„17. Пловдивска, състояща отъ околитѣ: Пловдивска и Станимашка.

„18. Татарпазарджикска, състояща отъ околитѣ: Татарпазарджикска, Панагюрска, Пещерска и Карловска“. Да не смѣта г. Тончевъ, че го туряме съ Пещера да се удави.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Не. Отъ обичъ.

Г. Шиваровъ: (Чете)

„19. Старозагорска, състояща отъ околитѣ: Старозагорска, Новозагорска и Казанлъшка.

„20. Хасковска, състояща отъ околитѣ: Хасковска, Борисовградска, Чирпанска и Харманлийска.

„21. Бургаска, състояща отъ околитѣ: Бургаска, Айтоска, Анхилска и Карнобатска.

„22. Сливенска, състояща отъ околитѣ: Сливенска, Котленска. Ямболска и Къзългашка.“

Прѣдседателъ: Има думата г. Никола Начевъ.

Н. Начевъ: (Отъ трибуната) Г. г. народни прѣдставители! Моля извинете, задѣто и азъ рѣшихъ да ви отнема нѣколко минути. Макаръ че азъ съмъ осемнадесетиятъ човѣкъ, който взема думата по този въпросъ, но, прѣдъ видъ важността на въпроса, рѣшихъ и азъ да ви позанимая.

Едва-ли, г. г. народни прѣдставители, има законъ по-важенъ, едва-ли има законъ съ по-големо съдбоносно значение за народа, отколкото избирателниятъ законъ. Ако единъ основенъ законъ ви създава една форма на държавно управление, една избирателна система е въ състояние да измѣни тази форма на държавното управление. За важността на този законъ ви говори фактътъ, че по чл. 33 — за избирателнитѣ колегии — васъ ви занимаватъ вече 18 души оратори. Азъ нѣма да говоря за този членъ, като за нѣкоя велика реформа, защото този членъ, взетъ отдѣлно, не може да има абсолютно никакво значение, а има значение само въ свързка съ чл. 120, защото само тамъ е реформата по настоящия законъ, само тамъ е съразмѣрната изборна система. Ако чл. 120, г. г. народни прѣдставители, не съществува въ настоящия законъ, бждете увѣрени, че чл. 33 можеше еднакво да бѣде приложенъ и къмъ мажоритарната система, защото, да-ли колегията ще бѣде околия или окръгъ, това за мажоритарната система има еднакво значение. Въ чл. 120, въ който изрично се казва, че окръжниятъ съдъ, когато ще разпрѣдѣля мандатитѣ, взема въ съображение и се ръководи отъ еди-какво си, тамъ е пропорцията, и когато дойдемъ тамъ, тогава именно ще трѣбва да се спремъ, защото тамъ е сѣщинската реформа.

Когато разглеждаме чл. 33 въ връзка съ чл. 120, ние не можемъ, освѣтъ да гледаме на него като на единъ членъ, който възвежда извѣстни принципи, защото въ единъ законъ ние не можете да си служите съ казуистика, особено тукъ. Тогазъ, когато поставяме извѣстни принципи въ основитѣ на избирателния законъ, ние не трѣбва да отбѣгваме това; ние трѣбва да възприемемъ като избирателна единица или околията, или окръга, или цѣлата държава: срѣденъ пакъ нѣма; защото, ако ние запазимъ извѣстни окръзи цѣли, а други почнемъ да дѣлимъ, ние влизаме въ областта на произвола и не знаемъ дѣ може да спре единъ слѣдующъ законодатель.

Г-да! Въ току-що прочетеното предложението азъ виждамъ една грозна аномалия. Възможно ли е, Самоковската околия да образува една колегия съ Трънската и да прѣскачатъ цѣла София?

А. Буровъ: Цѣла Витоша.

Н. Начевъ: То е или отъ пълно непознание съ материята, или отъ желание само и само да занимава народното прѣдставителство. Азъ разбирамъ да ни дадете поне съседни околии, но да прѣскачатъ цѣла околия и да отивате въ друга, азъ не мога да разбира.

А. Кипровъ: Прѣдложението може да се измѣни, г. Начевъ.

Ц. Бръшляновъ: Само за Самоковъ е мѣчно.

Н. Начевъ: Както и да е, азъ държа за принципа, че ние трѣбва да се спремъ върху извѣстна избирателна единица и нея да възприемемъ. Или приемере за избирателна единица сегашната околия, или минете къмъ окръга, който се доближава до идеала — цѣла България да бѣде една колегия. Когато, г-да, разсждаваме върху чл. 33, ние не трѣбва да се отвлечаме отъ цѣлитѣ, които прѣследваме съ съразмѣрната избирателна система. Ако тази система има за цѣль да закрѣпи демократическия начална и да ги гарантира, ако тя се стреми да улесни социалната еволюция и да даде възможностъ за прилагане на напредъли реформи въ страната безъ стресения, ако тя цѣли обобщаване на политическия организации, въ които протича политическия животъ на народа, тогава ние не можемъ да се спрете, освѣнъ на окръга като колегия. Иначе ние унищожавате цѣлата тая система, и тогавъ подобря е да останемъ съ мажоритарната система.

Ето защо, за да не ви отечавамъ повече, апелирамъ къмъ васъ да гласувате — и азъ ще гласувамъ заедно съ васъ — за окръга, като избирателна колегия. (Ръкоплѣскане отъ болшинството)

Моля да се прѣвратятъ дебатитѣ.

Прѣдседателъ: Понеже нѣма никой записанъ, обявамъ дебатитѣ по § 2 за приключени. Има думата г. докладчикътъ.

Обаждатъ се отъ всички страни: Да се гласува! Нѣма нужда да се говори повече. Не желаемъ да слушаме. Събранието е освѣтлено.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Азъ ще бѣда много кратъкъ. Не можете да откажете правото на докладчика на вашата комисиия по този важенъ законопроектъ да каже нѣколко думи.

Обаждатъ се: Вчера говорихте.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Г-да! Очудвамъ се отъ тази даже ожесточеностъ, която се появи по случай разискванията върху текста на чл. 33. Не мога да не призная, че аргументитѣ и страховетѣ, които се изказаха отъ прѣждеговорившитѣ срѣщу прѣдлаганото въ проекта положение — а именно образуването на колегии равни на административнитѣ окръзи — ми се виждатъ чудни, прѣдъ видъ на туй, че въ цѣлия тѣхенъ говоръ личеше едно недовѣрие къмъ самата съразмѣрна система. Ако тѣзи господа, които говориха противъ окръга, искаха да дадатъ едно логическо заключение на своитѣ думи, би трѣбвало да заключатъ за една колегия, която да бѣде равна не на половинъ окръгъ, а равна, напр., на административната околия, понеже всѣки единъ, който ясно погледне на работата, ще забѣлѣжи, че прилагането на реформата за съразмѣрността ще срѣщне еднакви мѣнотии както въ цѣлия окръгъ, така и въ половината окръгъ. Слѣдователно, тѣзи господа, които искатъ разцѣплението на окръга, не могатъ да освободятъ терена отъ възможнитѣ прѣчки. Тѣхното говорене би имало смисълъ, само ако тѣ прѣдложеха друго едно дѣление, напр., административнитѣ околии, обаче нито единъ отъ прѣждеговорившитѣ не прѣдложи такова дѣление, което, строго взето, може да се поддържа, което може да има извѣстенъ политически смисълъ и за което могатъ да се намѣрятъ доводи да го изкаратъ полезно въ нѣкои отношения. Обаче, повтарямъ, нито единъ отъ прѣждеговорившитѣ — нито г. Бръшляновъ, нито нашиятъ уважаемъ прѣдседателъ на комисиията — не

споменаха за такова едно дѣление. И тогава, г. г. народни прѣдставители, трѣбва да се признае, че тѣхнитѣ страхове и ужаса, който ги обзе, сѣ неоснователни и съ нищо не прѣдизвикани, и че тѣ отъ голѣмото си желание да запазятъ личността, забравиха за онова, което ние най-много трѣбва да пазимъ, а именно да пазимъ нашитѣ партии въ тѣхната цѣлостъ, въ тѣхната раждающа се сила, въ тѣхното развитие и да изпъкнатъ начело на тѣзи партии едни силни, могъщи организации, които да иматъ думата спрѣмо тѣй наречения „личенъ режимъ“, за който толкова много говориха прѣждеговорившитѣ. И да ви кажа, г-да, думата „личенъ режимъ“, която постојано се споменава въ тѣзи дебати отъ прѣждеговорившитѣ оратори, е съвсѣмъ не на мѣстото си. Какво искатъ тѣ да кажатъ? Че спрѣмо централнитѣ партийни организации ще се изгуби влиянието на отдѣлнитѣ партийни организации въ провинцията и че ще има нѣколко души, които да заповѣдватъ, безъ да могатъ да срѣщнатъ отпоръ отъ страна на самитѣ партии. Г-да! Това е невѣрно. Напротивъ, съ колегията окръгъ ние ще спомогнемъ, ще дадемъ възможностъ на партиитѣ да образуватъ едни силни организации, чиято дума ще има значение спрѣмо централната партийна властъ. И въ сравнение съ досегашното положение на работитѣ, колегията окръгъ ще бѣде по-полезна. Защото, ако сравнимъ силата, която има една дневна околийска организация спрѣмо властта на централното партийно тѣло, ние ще дойдемъ до заключението, че дѣйствително тази сила на околийската организация е нищожна и че достатъченъ е единъ замахъ отъ София да измѣни убѣжденията и да подчини волята на околийската организация. Обаче, когато ние имаме автономни и голѣми окръжни организации, начело на които се намиратъ първитѣ хора въ окръга, хора, които могатъ да водятъ политическия борби, които могатъ да ръководятъ гражданското възпитание на избирателя, тогава мѣчно може да се допусне, че една централна организация ще може да заповѣдва или да измѣня рѣшенията на такава една могъща организация, каквато ще бѣде окръжната. Ето защо азъ мисля, че нѣма защо да се енервиратъ нѣкои отъ г. г. народнитѣ прѣдставители. Въпросътъ не е съдебноосенъ. Да-ли ще бѣде колегията окръгъ или половинъ окръгъ, това за менъ, напр., по отношение самото прилагане на системата, нѣма да има значение, но ще има значение по отношение организирането на партиитѣ, улесняване на това организиране, и тамъ именно азъ не видѣхъ прѣдговорившитѣ да се спратъ. Защото, когато вземемъ да гледаме по-конкретно на работата, ще видимъ, че мѣчно може да се намѣри даже единъ централенъ пунктъ, който да отговори на всички условия, за да съберете тамъ усилията на партията, да ги урегулируете и да ги тласнете въ единъ идеенъ пътъ. Ето, тази страна на въпроса остана неразгледана.

Г. Толевъ вчера спомена за онова, което става въ Франция, и заключи, че трѣбва да се приеме за единица административниятъ окръгъ, обаче, да не се избира повече отъ 7 души. Двѣтѣ части на самото негово прѣдложение си противорѣчатъ една на друга. Азъ ще отговоря на г. Толева. Въ Франция приемере като единица административния окръгъ, . . .

Ц. Бръшляновъ: Часть отъ окръга.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: . . . защото тамъ, въ окръгъ, като се има прѣдъ видъ числото на депутатитѣ, числото на избирателитѣ, тамъ се избира отъ 2—7 души. Изключение прави само Сенскиятъ, Парижкитѣ окръгъ, който избира повече отъ 7 души и който ще бѣде раздѣленъ на нѣколко части, а всички други окръзи всѣки поотдѣлно ще прѣдставлява едно цѣло. Даже има прѣдложение да се съединятъ нѣколко окръга въ едно. Е добръ, г. г. народни

представители, макаръ, че ние не трѣбва да търсимъ нашитѣ аргументи въ Франция, а трѣбва да изхождаме отъ съображения, които да базираме върху онова, което имаме въ България, това, което каза г. Толевъ, е противно на неговото предложение, . . .

И. Толевъ: Имате грѣшка.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: . . . понеже въ Франция окръжитѣ по население сѣ единъ и половина пѣти по-големъ отъ българскитѣ окръзи — всѣки окръгъ има между 500—600.000 души. Слѣдователно тѣ сѣ по-големъ отъ най-големитѣ наши окръзи по население . . .

А. Кипровъ: И за туй ли ги дѣлятъ?

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: . . . и избиратъ по-малко число депутати отъ всѣки окръгъ — цѣла Франция избира около 560 депутати. Слѣдователно, французитѣ при невъзможността да взематъ да образуватъ по-големи колегии — тамъ имаше предложение да се направятъ провинциални колегии, т. е. да се събератъ нѣколко окръга, и не е изгубена надеждата, че и това ще стане — но при невъзможността да се отиде противъ оная тенденция, която има болшинството въ тамошната камара, а именно да защитава радикалната партия отъ разгромъ, отъ отслабване, и при невъзможността на французскитѣ партии да се намѣрятъ на другия денъ слѣдъ изборитѣ въ едно положение горѣ-долу дисциплинирано и при една сила, която да може да бѣде представявана и въ Народното събрание съ едно съотвѣтно голѣмо число депутати, съ една рѣчь, при наличността на едно голѣмо раздробление на силитѣ въ Франция, дѣто има много партии, както ги има у насъ, хората правятъ една система, създаватъ едни колегии, които сѣ въ полза само на една партия. И тамъ, ако прѣдвиждатъ, че щомъ се избиратъ повече отъ 7 души въ окръгъ, то ще дѣлятъ окръга на нѣколко колегии, това е направено съ цѣлъ да се даде възможност на правителството да раздѣли окръга на колегии по такъвъ начинъ, че винаги радикалната партия да има болшинство, а консервативната партия, дѣсницата, да бѣде неблагоприятствувана въ изборитѣ. Тази е тенденцията въ Франция, тенденция, която не съществува у насъ, понеже ние се намираме при други условия. Слѣдователно, като създаваме единъ законъ, нека ние не го създаваме при опасения измислени, при ужаси несериозни. Азъ, г. г. народни представители, ще ви кажа едно нѣщо: не дѣйте се толкова плаши, че едно бѣдѣще правителство ще може лесно да измѣни колегиитѣ въ една или друга смисълъ. Сега, ако вие създадете малки колегии, мѣчно ще бѣждатъ измѣнени, защото почти е невъзможно да се намѣри едно болшинство, което да дойде да ги измѣни, слѣдъ като се приложи законътъ за съразмѣрната система. Така че, било че приемете колегия-окръгъ, или че приемете по-малки колегии, противъ които съмъ азъ, не дѣйте се плаши, че ще дойде другъ да ги измѣни; обаче плашете се отъ едно: да не създадете за нашитѣ партии, за тѣхното идейно развитие, за тѣхната първа организация, мѣнотии, и да не сѣ тѣзи мѣнотии именно въ това, че ще увеличите престижа, може-би, на мѣстнитѣ дѣятели, които повече мислятъ за себе си, отколкото за интереситѣ на партията. Не дѣйте забравя, че страхътъ, който изтъкнаха тукъ нѣкои прѣждеговоривши, отъ нѣкакъвъ си личенъ режимъ въ партията, е страхъ илюзоренъ, той е невъзможенъ, той е страхъ отъ личенъ режимъ ужъ, а въ сжщностъ е едно желание да се подчини идейната подготовка, идейната организация на партията, широкия размахъ въ нашето управление и въ нашитѣ избори, да се подчинятъ на личната воля, на дребната, воля на мѣстния водителъ, (нѣкои отъ болшинството ржкопѣскаатъ)

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ А. Людскановъ: Г. г. народни представители! Слѣдъ обстойнитѣ рѣчи отъ защитницитѣ на двѣтѣ мѣстия, азъ не намѣрвахъ да вземамъ думата, и ако правя това, правя го само отъ едно съображение: да ви направя двѣ заявления, които трѣбва да имате прѣдъ видъ, когато ще гласувате този членъ. Първото е, че правителството не прави кабинетенъ въпросъ отъ единъ такъвъ детайленъ въпросъ, какъвто е тоя. Ние правѣхме кабинетенъ въпросъ при първото четене, да се приеме нашиятъ законопроектъ по принципъ, да се приеме отъ васъ принципътъ на пропорционалното представителство, а да-ли избирателната колегия ще бѣде отъ единъ окръгъ или отъ половинъ окръгъ, то е въпросъ на подробностъ, за която вие, като се освѣтите, можете да гласувате въ едно или друго направление.

На второ мѣсто, понеже тукъ станаха нѣкои намеци на това, че ако се възприеме едната или другата система, щѣло било да се постигне тоя или оня резултатъ, въ смисълъ на изключване отъ Народното събрание известни политически течения, още незасилени, още не съвсѣмъ оформени въ нашето отечество, дълженъ съмъ да заявя, че министерството, чрезъ моя скромнъ органъ, който е прѣдставилъ този законопроектъ, не е имало никакви подобни намѣрения. Никакво течение ние не желаемъ, и не се домогваме да изключимъ отъ Народното събрание, и всички думи, казани по този поводъ, оставатъ за смѣтка на оиѣзи народни представители, които правиха подобни погрѣшни заключения. Ние не сме намѣрвали да изключваме социалъ-демократитѣ отъ прѣдставителство, нито въ Бургаския окръгъ, нито въ Софийския, нито въ други окръзи, защото това не сме имали прѣдъ видъ и е по-низко отъ нашето достоинство да сме имали подобни намѣрения при прокарване на единъ такъвъ законопроектъ, какъвто е настоящиятъ — за пропорцията.

Ако искате нашата истинска цѣлъ, или по-право намѣрение, за да не кажа само желание, съ този законопроектъ, тя е слѣдующата. Ако има едно благонамѣрено правителство на власт, ние не се боимъ, ама хичъ не се боимъ, да-ли избирателната колегия ще бѣде половинъ окръгъ или цѣлъ окръгъ. Това е безразлично по моему. Ще има само една загуба на гласове, които ще лишатъ Народното събрание, по мосто изчисление отъ 15 до 16½ народни представители. Но този законопроектъ, както всички други, се правятъ за неблагонамѣрени правителства — дано да ги нѣмаме вече въ България, дано да сѣ въпросъ на миналото, но всичко е възможно. Прочее, цѣльта на този законопроектъ не е въ сжщностъ да прѣдстави тукъ българскитѣ народъ непрѣмѣнно пропорционално въ всичкитѣ негови проявления — ако има благонамѣрени правителства, това непрѣмѣнно ще стане — но цѣльта е, при едно злонамѣрено правителство, което може да турне въ движение всички срѣдства на борба противъ оппозицията, да може оппозицията да бѣде прѣдставена въ Народното събрание по възможностъ по-добъръ и по-ярко. Ето основата на този законопроектъ. И вие, когато изхождате отъ вашитѣ критики по него, трѣбва отъ туй начало да се ръководите. Защото, ако има свобода въ изборитѣ, ако има легални срѣдства отъ страна на властѣта въ борбата, съображенията на г. Цоню Врѣшляновъ и на всички оратори, които го поддържатъ, падатъ, тѣй като всичкитѣ негови съображения противъ окръга, като избирателна колегия, сѣ съображения противъ самата пропорционална система. Най-добъръ би било тогава да направимъ самитѣ избирателни околии да бѣдатъ колегии, и тогава наистина ще дадемъ възможностъ на всички наши мѣстни видни партийни дѣятели въ страната да боравятъ и да се подвизаватъ най-силно. Но понеже ние се отрѣшваме отъ

идеята на мажоритарната система и приемаме онази на пропорцията, при едно благонамерено правителство, да-ли ще бъде колегията от три или четири и повече околии, съединени, или ще състои от единъ окръгъ, това нѣма да има значение. Кое прѣд-ставява теоретически по-добъръ принципа на пропорцията? Нѣма съмнѣние, окръгътъ. По теория мнѣнието, щото България да бъде една цѣла избирателна колегия, било би най-справедливо въ случая. Ако обърнѣхме цѣла България, цѣлото царство въ една избирателна колегия, тогава, наистина, щѣше да има най-малко пропаднали гласове, тогава всѣка партия ще въоръжи всичкитѣ си сили и ще се впусне въ борбата и всѣки единъ нейнъ гласъ ще има значение. Но това е невъзможно. То не е мнѣние само на достопочтения г. Тончевъ, това е мнѣние на хората, които прѣди него сж изучавали въпроса теоретически. Азъ имамъ мнѣнието и на г. Саллабашева, нашиятъ прѣдставителъ въ Виена, който е голѣмъ поклонникъ на пропорцията; пратихъ му моя докладъ, и той бѣше тѣй любезенъ да ми даде своето мнѣние въ тази сжпата смисълъ. И много други мои приятели поддържатъ това мнѣние и теоретически то е поддържано, но практически то е невъзможно за България. Нѣма да говоря, че нийдѣ не е още практикувана подобна система, но и по нашитѣ поредки и по съображенията, които вече се приведохъ, а може да се приведатъ, още повече азъ съмъ противъ прѣдложението, цѣла България да бъде една избирателна колегия.

Значи, ако изключимъ положението, щото България да бъде една избирателна колегия, остава да се установимъ на слѣдующето: или на окръга, или на полуокръга, или на околията. Приятелитѣ, които поддържатъ тѣзи мнѣния, изтъкватъ нѣколко съображения, и азъ ще дойда до тѣхъ да ги разгледамъ много накратко. Ако оставите царството като избирателна колегия и ако не се спрете на окръга да бъде такава, защото макаръ и това да е емпирически, но е една добъръ и вече установена единица, нѣмате аршинъ, нѣмате възможностъ да установите правилно избирателни колегии въ България, защото това, което се говори вчера, е прѣсентъ примѣръ за голѣмитѣ мжнотии. Явява се г. Толевъ, който ви казва, че повече отъ седемъ народни прѣдставители да не се избиратъ въ една колегия; вие трѣба така да нагоните избирателнитѣ колегии, че само седемъ народни прѣдставители да се избиратъ въ една такава. Ето едно мнѣние, което се поддържа. Явява се г. Тончевъ, който казва: цѣлото царство да бъде една колегия. Явяватъ се господата, които днесъ четоха едно друго прѣдложение, и казватъ: да раздѣлимъ извѣстни окръзи — и то не всички: Видинскиятъ и Кюстендилскиятъ оставатъ недѣлени — да раздѣлимъ извѣстни окръзи и какъ — пакъ емпирически: отъ Врачанския окръгъ взематъ двѣ околии, Рахово и Бѣла-Слатина, и правятъ избирателна колегия, значи, само двѣ избирателни околии, съединени наедно, правятъ една избирателна колегия. Другадѣ взематъ три или четири избирателни околии и правятъ една избирателна колегия. Е, кое с аршинътъ? Какъ ще се разберемъ ние тукъ? Иде ми на умъ по този случай, когато азъ пакъ бѣхъ министъръ на вътрѣшнитѣ работи прѣди 10 години, установявахме избирателнитѣ секции. Тогава не бѣше тая система, която е днесъ, дѣто всѣка община да гласоподава у себе си, ами знаете, че околията се раздѣляше на извѣстни секции, и тукъ бѣше цѣла война, за да установимъ секциитѣ, които по него врѣме имаха такова голѣмо значение за изборитѣ. Ние изгубихме толкова врѣме, трѣбваше толкова свѣдѣния да съберемъ и за населението, и за пжтищата, и пр. и пр. А пъкъ днесъ, когато има да установимъ колегиятѣ, ние не можемъ се разбра въ една недѣля тукъ по този въпросъ. И какъ ще се разберемъ? Ето, казва ви единъ отъ прѣдговорившитѣ,

Трънъ и Самоковъ да образуватъ една избирателна колегия. Можете да измѣните подиръ минута това, като нецѣлесъобразно.

Г. Шиваровъ: Азъ го поправихъ.

Министъръ А. Людскановъ: Казаха ви Бѣла-Слатина и Орѣхово.

А. Буровъ: Севлиево и Елена.

Министъръ А. Людскановъ: Севлиево, Габрово, Дръново и Елена — четири административни околии да образуватъ една колегия. На какво основание? На основание на съобщенията ли или на населението? Коя ви е базата, на която стапвате, за да установите тѣзи колегии? Ние вземаме единъ аршинъ; той е окръгътъ. Признавамъ, че и той аршинъ не е свършенъ и не може да бъде свършенъ, защото има два окръга, като Кюстендилския и Видинския, които сж наполовина по-малки отъ другитѣ, но ние имаме единъ масшабъ — окръжитѣ въобще — установенъ отъ 30 години, а сегашнитѣ — окончателно отъ 10 години, прѣди 10 години ние установихме административнитѣ окръзи. Е добъръ, установено едно раздѣление, криво или право, влѣзло въ нравитѣ на хората, влѣзло въ порядкитѣ ни, ние го приемаме; то сжествува, не го правимъ pour le besoin de la cause, а го намираме готово, вземаме го за основа, освѣнъ това така лесно не могатъ да дойдатъ други да го измѣнятъ. Но казватъ господата: „Ами ще има скоро административно дѣление и то може да измѣни положението“. Азъ отсега заявявамъ: че никакво измѣнение на положението не ще има. Онѣзи, които мислятъ, че нашето бѣдѣше административно дѣление ще има да прѣслѣдва нѣкакви подобни цѣли, такива намѣрения, да знаятъ че това е далечъ отъ мене. Азъ ще бъда инициаторъ на законопроекта и ви заявявамъ, че никакви подобни побуждения нѣма да легнатъ въ тоя законопроектъ. Колко окръзи ще установимъ, това е въпросъ на бѣдѣщето; изучаването на този законопроектъ ще бъде основано на положителни данни и съ вапето съгласие ще бъде разгледанъ и приетъ.

Прочее, не ни се прѣдставя никакъвъ опрѣдѣленъ и рационаленъ аршинъ. Ако бихте ми прѣдставили нѣкакъвъ такъвъ, по-другъ масшабъ, отколкото този, който имаме съ окръга, азъ щѣхъ да се съглася съ васъ. Обаче, не можемъ се разбра, г-да, ще влѣзатъ въ съображение много други побуждения, на които не е тукъ мѣстото да ги разглеждамъ, и, може-би, ще внесатъ едно смущение между нашитѣ поддържатели и приятели тукъ по единъ толкова важенъ въпросъ, какъвто е този.

Но прѣди да свърша, искамъ и една дума да възразя на онова, което се каза, на което, по моему, заслужва да се отговори, за да не остане у никого съмнѣнието, че ние гонимъ нѣкаква цѣль или че мислимъ да излагаме и системата, па и нашитѣ приятели въ провинцията въ бѣдѣшитѣ избори по тая система.

Най-напрѣдъ, едно най-важно съображение, което г. Цоню Бръшляновъ изтъкна и на което много настояваше, на което г. Цаневъ, търновскиятъ народенъ прѣдставителъ, отговори достатъчно ясно, е това: „Вие правите единъ окръгъ за избирателна колегия, но вие туряте насъ, избирателитѣ, вапшитѣ приятели изъ провинцията, въ много трудно положение за агитация“. Днесъ г. Шиваровъ подчерта това, като каза, че отъ балкана чакъ до турската граница единъ кандидатъ трѣбва да обикаля и агитира. Ако така поставяте въпроса, дѣйствително ще бъде много трудно. Но така ли трѣбва да се постави той? Г-да! Имайте прѣдъ видъ едно: вие или поддържате пропорционалната система или сте за мажоритарната — срѣденъ пжтъ нѣма. Ако поддържате и приемете пропорционалната система, вие въ сжщото

време поддържате и приемате непрѣмѣнно организацията на партиитѣ. (Ржкоплѣскане отъ болшинството) Не направите ли това — тогава да се откажемъ отъ пропорцията, напразно ще бѣде тя. Е добръ, организацията на партиитѣ прѣдполага непрѣмѣнно, че въ всѣки единъ окръгъ ще има такава. Кадритѣ ще бѣдатъ готови, а не както сега — което не е достойно за българскитѣ кандидати — държавнитѣ мѣже да отиватъ прѣдъ избирателитѣ само въ послѣднитѣ двѣ-три недѣли прѣди изборитѣ, тогава да направятъ честъ на избирателитѣ. Който заная прѣдъ мисли да се избира за народенъ прѣдставителъ, той трѣбва да знае, че трѣбва да посвещава отъ своето време ежегодно известна частъ, да ходи при своитѣ избиратели, да ги навѣщава, да бѣде въ общение съ тѣхъ, да имъ дава отчетъ за извършеното, да ги посвѣщава въ текуцитѣ въпроси, които се раждатъ всѣки день, всѣка минута. Но азъ отивамъ по-нататкъ. Да се не боятъ господата, че ние ако направимъ окръжитѣ колегии, ще туримъ въ запаса известни мѣстни партийни дѣятели. Съвсѣмъ не. Главното е, г-да, да можемъ бидеи въ опозиция, да имаме поне въ всѣки окръгъ по двама народни прѣдставители отъ всѣка една опозиционна партия; ако успѣемъ това, ние сме много направили съ този законопроектъ. Ние имаме 213 народни прѣдставители, да ги кажемъ 220. Тѣ се раздѣлятъ и разпрѣдѣлятъ между 10 партии, които се борятъ помежду си. Значи, при равни условия, при равни сили — азъ вземамъ това така за пояснение на моята идея — всѣка една партия има право да докара въ тая свещена ограда по 22 народни прѣдставители. 22 народни прѣдставители, да ги кажемъ 24, раздѣлени на 12 окръзи, ето ви двама души депутати на единъ окръгъ за всѣка партия. Е добръ, г-да, ако една партия, която борави съ народнитѣ работи и която има претенцията да управлява България, нѣма 20 или 22 видни хора, които да бѣдатъ известни въ царството, тя не заслужава нито да управлява България, нито да има рѣшающъ гласъ въ туй Народно събрание. (Ржкоплѣскане отъ болшинството) И днесъ, всѣка една партия има по 22 видни хора, които сж познати на партизанитѣ изъ провинцията. Нѣма нужда, напр., азъ да бѣда познатъ въ селата на Търновосейменско и Старозагорско; достатъчно е да отида въ града Стара-Загора, дѣто, вѣрвамъ, че и въ бѣдѣще ще има едно наше окръжно партийно управление, което ще събере нашитѣ приятели отъ цѣлия окръгъ, достатъчно е, казвамъ, да отида единъ или най-много два пѣти въ годината да видя и запозная привързанитѣ ни приятели отъ цѣлия окръгъ. Нѣма нужда да ходя по всички села. Азъ говоря за мене, говоря и за васъ, по-виднитѣ прѣдставители на партиитѣ. Е добръ, г-да, ако една партия нѣма 22, 25, 30 видни хора, които да бѣдатъ познати въ България, тя не заслужа да води сѣдбинитѣ на България. Азъ така разбирамъ работата. Ако е тъй, защо се боите вие? Ами ако приемемъ половинъ окръгъ за избирателна колегия, сѣщитѣ пари, повече даже сж нужни — това доста обстойно се поясни вчера — сѣщата агитация е нужна, даже двойно по-голямъ. Азъ днесъ съмъ длъженъ да обиколя най-малко 12 окръжни центъра, а тогава ще бѣда принуденъ да обиколя най-малко 22 или 30. Виждате, трудътъ е двойно по-голямъ. Но тукъ се каза: вие като-че-ли правите аристократическо дѣло, като-че-ли повдигате онѣзи партии и лица, които иматъ срдства, и правите една привилегия на паритѣ.

Г. Шивировъ: По околентъ пѣтъ това е вѣрно.

Министъръ А. Людскановъ: Не е вѣрно. — Вземете, г-да, както сж сега изборитѣ въ България. Ами колко околии имаме ние? Въ всѣка една околия имаме по нѣколко кандидата. Ами тѣзи кандидати не сж ли похарчили пари? Не да подкупватъ избира-

телитѣ — за щастие, това го пѣма въ България и не вѣрвамъ да го има.

Ц. Бръшляновъ: Ще се развие.

Министъръ А. Людскановъ: То е прѣдположение, че ще се развие, то е въпросъ на бѣдѣщето, а ние говоримъ за туй, което знаемъ. Е добръ, ние не сме ли харчили пари, когато сме правили избори по мажоритарната система? Нѣма съмнѣние, че сме харчили. Ако вземемъ окръжитѣ, въ които се правиха избори по новата система, ще видимъ, че и тамъ се харчиха пари, само че досега срдствата, паритѣ се раздѣляха, а отсега ще бѣдатъ съединени, и много по-добръ. Хората, които разбиратъ тия въпроси, не се срамуватъ да кажатъ, че ще правятъ разности за избори. Прѣдъ мене е английскитъ законъ за изборитѣ. Азъ бихъ ви цитиралъ, какъ гледатъ практичнитѣ англичани на въпроса. Имайте търпѣние само за една секунда. Въ Англия за изборитѣ прѣзъ 1910 г. сж похарчени 23,900,000 л. отъ прѣдставителитѣ, освѣнъ че сж платени 5,515,000 л. на чиновникитѣ отъ държавата, които сж правили изборитѣ. Значи, 24 милиона, плусъ 5½ милиона други, около 29½ милиона сж похарчени; пада се по 6-35 л. на глава въ селата и по 3-85 л. въ градоветѣ на избирателъ.

Г. Шиваровъ: Г. министре! Когато и ние захванемъ да харчимъ толкозъ, нито Вие, нито тия хора (Сочи болшинството) ще останатъ тукъ.

Министъръ А. Людскановъ: Съ това не искамъ да кажа, че България ще харчи съ милиони пари — по никой начинъ — но понеже вчера се цитира Англия, затова се спрѣхъ на този въпросъ. Даже моятъ уважаемъ приятелъ г. Гешовъ не биде разбравъ. Нарочно казвамъ това обстоятелство, понеже нѣкои се чудѣха, като-че-ли той искалъ да каже, че разносикитѣ сж на държавата.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Контролирайтъ се отъ държавата.

Министъръ А. Людскановъ: Да. — И избирателниятъ законъ въ Англия прѣдвижда, че дѣто има 2,000 избиратели, единъ кандидатъ може да харчи до 16 хиляди лева въ селата, а въ градоветѣ — 8 хиляда лева и т. н. Значи, това е опрѣдѣлено съ законъ. Но въ Англия то си има история. Тамъ, казахъ и прѣди, въ сжщностъ, нѣма всеобщо гласоподаване, тамъ има особено устройство, традиции, минало. Ние нѣма да се сравняваме съ Англия, но ви обяснявамъ какъ е работата тамъ. Е добръ, г-да, заная прѣдъ ние ще трѣбва да се организираме, и ако се организираме, какъвъ страхъ ще има отъ властѣта? Ами че страхъ отъ властѣта има и при мажоритарната система, и то много по-голямъ, защото при нея властѣта най-ефикасно може да се бори и най-силно може да упражни своето влияние. По моему, въ цѣли окръзи властѣта ще бѣде по-безсилна. Но нѣкои казватъ: властѣта е организирана, тя има своитѣ стражари, своитѣ околийски началници, своитѣ управители, а ние, партиитѣ, нѣма да имаме това.

П. Петрановъ: Ние ще имаме партийна полиция.

Министъръ А. Людскановъ: Това е много казано: които живѣятъ въ България, виждатъ какъвъ прогресъ е направила тя въ продължение на 30 години. Ето и прѣдставителитѣ на два окръга, по пропорционалната система; ами ако бѣше иначе, ако властѣта имаше такова влияние и обаяние, както се прѣдставлява тукъ, че като се яви единъ горски или полицейски стражаръ, всичко рѣшава, тия почтени господа отъ опозицията можеха ли да дойдатъ

тук? Ама ще кажатъ, че властитѣ сж различни. Затова говорихъ и азъ. И за такива случаи ние правимъ този законъ: и при най-лошитѣ обстоятелства да можемъ да дойдемъ; и ако дойдемъ отъ всѣки окръгъ по толкозъ или по наполовина отъ туй число, което тѣ дойдоха отъ двата окръзи, ние ще бждемъ много благодарни. Стига всѣка партия, при най-тежки условия, да има най-виднитѣ свои прѣдставители въ камарата. А пропорционалната система гарантира именно туй. И това ме довежда да говоря по въпроса за мѣстнитѣ дѣятели.

Г-да! Азъ слушамъ това нѣщо, но не вѣрвамъ, че ония, които го казватъ, го казватъ дотолкозъ искрено, защото мисля, че тѣ се увличатъ въ своето говорене по въпроса. Азъ съмъ убѣденъ, че и най-големиятъ мѣстенъ партиенъ дѣятелъ въ нѣкои случаи, когато дойде въпросъ между неговата кандидатура и оная на най-видния прѣдставителъ на партията, той ще отстъпи своето мѣсто, увѣренъ съмъ въ това. Ако партията е на властъ, и за тоя дѣятелъ ще има мѣсто въ листата, както видѣхме, че има въ Търновския и Пловдивския окръзи. Ако ли же тя е въ опозиция, тоя дѣятелъ ще бжде радъ, че ще има да го прѣдставляватъ най-виднитѣ хора отъ партията, чрѣзъ които най-добрѣ ще може да се развиятъ идеитѣ на сжщата въ Народното събрание, понеже народнитѣ прѣдставители, които ще бждатъ прѣдставители въ врѣме на опозиция при лошо управление — азъ вземамъ сѣ лошитѣ случайности — ще могатъ най-добрѣ да изпълняватъ мисията си, която ще бжде въ много случаи, може-би, мъченическа; тѣ нѣма да очакватъ да извършватъ нито назначения, нито да иматъ други нѣкои облаги отъ властѣта, а ще изпълняватъ единъ тежъкъ дългъ и къмъ партията, и къмъ отечеството. Ето защо, азъ съмъ увѣренъ, че мѣстнитѣ наши дѣятели, които ги има навсѣкъдѣ въ провинцията, ако сж добри партизани, на драго сърце ще отстъпятъ своето кандидатско мѣсто и ще помогнатъ съ всички сили на най-виднитѣ прѣдставители на партията, тѣ да дойдатъ и достѣно да ги застъпватъ.

Ако е тѣй, дѣ остава страхътъ? Ние виждаме, че аристокрацията нѣма. Паритѣ, които се харчатъ, ще се харчатъ отъ централнитѣ бюра. Така ще става занапрѣдъ. Въ Англия — пакъ да цитирамъ нея страна — какво става? Тамъ нѣма дневна плата на депутатитѣ. Тамъ партиитѣ сж организирани; организирапа е и работническата партия, която е една отъ партиитѣ въ Англия, които се издигатъ, и днесъ има голѣмо число свои прѣдставители; но послѣднитѣ и ония на ирландизитѣ, които сж сиромаси хора и не могатъ да живѣятъ въ Лондонъ безъ заплаща, не могатъ сжщо да правятъ агитации безъ разноски; затова разноснитѣ повасятъ надлежнитѣ бюра, надлежнитѣ организации. Вземете Германия. Тамъ днесъ социалиститѣ иматъ въ парламента 110 души, избрани при послѣднитѣ избори; отъ тѣхъ, може-би, 20—30 да сж богати хора — не зная социалното имъ положение, но прѣдполагамъ да е така — останалитѣ сж пратени отъ партията да я прѣдставляватъ и тя ги издържа и по разноснитѣ за изборитѣ, и по тѣхното сжществувание. Ако е тѣй, ние неминуемо ще вървимъ въ този пѣтъ, относително до разноснитѣ за изборитѣ; въ него ще върви демократията. И да не се боите, г-да, че само богатитѣ хора ще ставатъ депутати. Нашитѣ политически дѣйци сж богати по умъ, по влияние, по връзки, ние ще изтъкнемъ най-виднитѣ отъ тѣхъ, ще ги изберемъ и ще имъ понесемъ разноснитѣ, ако сме организирани партии. (Ржкоплѣскане отъ болшинството)

Г-да! Възраженията бѣха направени най-вече въ тази смисълъ. Нѣма да се спирамъ надълго на онова, което г. Толевъ повдигна: намирамъ, че на него се

отговори вчера. Той каза: „Вие организирате една измама срѣщу нашитѣ избиратели: вие ще съставите листа отъ осемъ души, да кажемъ, а ще бждатъ избрани само 2—3, а другитѣ петъ души ще бждатъ съ неосъществими надежди, защото отнапрѣдъ е извѣстно, че нѣма да бждатъ избрани осемъ души, а ще бждатъ избрани само трима“. Е добрѣ, г-да, има цѣръ и на това. Ако искате да бждете толкова лоялни спрѣмо себе си и коректни спрѣмо своитѣ избиратели, по искането на г. Толева, законътъ ви казва, че въ листата можете да турите само 3—4 имена — толкова именно, колкото мислите, че можете да изберете — а не осемъ. И дѣйствително, чл. 64 отъ избирателния законъ казва: „Кандидатната листа може да съдържа по-малко имена, но не повече отъ числото на прѣдставителскитѣ въ коллегията мѣста“; значи, ако вие не желаете да ставате толкова широкоувѣщателни агитации, да имате толкова разноси, ако нѣмате сила и възможностъ да изберете повече души, ограничете се съ по-малко. Така правятъ въ Белгия, дѣто самъ присъствувахъ на послѣднитѣ избори и видѣхъ листи, вмѣсто съ по петъ кандидата, само съ единъ или двама — споредъ силитѣ имъ. Ако една партия не е достатъчно укрѣпила и нѣма възможностъ да се бори, за да прокара всички кандидати, ще тури толкова, колкото може да избере. Турянето често пѣти на повече имена става, за да има по-голѣмо значение листата, да се ангажиратъ повече хора да работятъ по-активно за нея. Азъ ще отговоря на г. Толева, че неговото възражение и по сжщество не е право. Напр., при изборитѣ въ Търновския окръгъ ние изпълнихме цѣлата листа съ имена, и азъ бѣхъ кандидатъ, и моятъ другаръ г. Бобчевъ бѣше кандидатъ, а ние се отказахме отъ Търновската коллегия и приехме мандатъ отъ други мѣста, а нѣкои отъ слѣдующитѣ кандидати могатъ да бждатъ назначени на нѣкоя висока длѣжностъ, както бѣ назначенъ, напр., г. Маджаровъ, други може да напусне камарата по друга причина, четвърти, не дай Боже, може да умре, ние трѣбва да имаме винаги хора въ резерва; ето защо оня, който е вписанъ въ листата, никога не губи надежда, че въ продължение на четиригодишния законодателенъ периодъ може да му дойде редъ да бжде повиканъ тукъ. Азъ зная, напр., кандидата на народната партия въ Търновско, достопочтениятъ г. Георги Стойчевъ отъ Трѣвна, единъ старъ дѣятелъ, който бѣше туренъ малко по-надирѣ — тѣй намѣриха приятелитѣ за добрѣ — и той почти се колѣбаеше да приеме кандидатурата или да се откаже, обаче, поради това, че той прави една жертва за партията, той не се откажа. И ето, както върватъ работитѣ, при едно отказване или опразване на мѣсто, г. Георги Стойчевъ може да бжде между насъ, защото до него сме дошли. Значи, никакъ не е затворена портата на ония кандидати, които сж въ листата да станатъ депутати. Винаги е нужна резерва при новата пропорционална система: тя прѣмахва нуждата отъ допълнителни избори и дава възможностъ на най-виднитѣ лица отъ партията да бждатъ поканени да засѣдаватъ въ парламента, а при това и да иматъ вече право при бждщи избори да бждатъ кандидати. Организацията и партията, слѣдователно, ще знаятъ кого да кандидатираатъ, а не всѣки пѣтъ при всѣки изборъ да изпѣкватъ нови дѣятели. Ако има нѣщо, което да прѣчи много на младитѣ парламенти въ тѣхната дѣятелностъ, то е постоянното мѣняване на дѣятелитѣ, защото нѣма suite, слѣдствие въ работата на Народното събрание. Ето защо трѣбва винаги да се знае, кои дѣятели отъ една партия сж прѣдопрѣдѣлени за градски съвѣтници, кои — за окръжни съвѣтници и кои за народни прѣдставители. Занапрѣдъ ще има състояние между партиитѣ, а не само просто гласо-

подаване. Днесъ Сърбия се управлява съ осемъ души болшинство; **Белгия се управлява съ шестъ души болшинство.** Ако нѣмаше хора на идеитѣ, ако нѣмаше подготвени хора за парламентарна борба, които да стоятъ въ парламента на стража, каква ще бѣде участъта на министерствата въ Сърбия и Белгия? Занапрѣдъ всѣки единъ, който ще дойде въ Народното събрание, трѣбва да знае, че се посвѣщава на една народнополезна служба отъ първостепенна важностъ, която изисква постоянна и усидчива работа и сериозна подготовка. Съ това не искамъ да кажа, че ще изключимъ прѣдставителитѣ на народа отъ разнитѣ съсловия и социални положения, не; ние знаемъ кой може тукъ да ни помогне въ разнообразната дѣйностъ на парламента, но нѣма да се мѣнява така много съставитѣ на камарата: ще се знае занапрѣдъ, че отъ Търновския окръгъ отъ прогресивната партия, горѣ-долу, 3—4 лица ще бѣдатъ тѣзи, които въ бѣджитѣ избори ще бѣдатъ начело на листата, и ще сѣднѣ отъ найвиднитѣ; отъ народната партия едни-кои, и всѣки ще си знае мѣстото. Така е и въ Англия. Тамъ даже всѣки единъ министъръ, който пада, знае кой ще бѣде неговиятъ приемникъ; днесъ е извѣстно въ Англия, кой ще бѣде приемникътъ утрѣ на първия министъръ; днешниятъ министъръ на финанситѣ знае своя приемникъ за утрѣ. Тамъ така сѣ изработени правитѣ. Хората така сѣ подготвени за тѣзи служби — азъ казвамъ, служби понеже сѣ служби на народа — че всѣки се готви отнапрѣдъ и всѣки знае положението. Ето защо тамъ всичко върви тъй редовно; а у насъ явява се единъ депутатъ днесъ и ще се яви подиръ 10 или 20 години; че той народенъ прѣдставителъ ли е? Той е загубилъ всѣкаква връзка съ тази си дѣятелностъ. Занапрѣдъ ще се подготвятъ хора, които ще бѣдатъ, нанстина, народни прѣдставители. Съ това ако правимъ аристократическо дѣло, то ще бѣде аристокрацията на ума, на способноститѣ. Ние нѣмаме аристокрацията по традиция, нито по рождение; ние можемъ да имаме аристокрацията само по знания, аристокрацията на ума, на способността. Такава желаемъ за бѣджитата камара на България, дѣто пропорцията ще ни даде такавата аристокрация на партията. Такава трѣбва да бѣде нашата участъ като народни прѣдставители. Не желаемъ ли това, тогава трѣбва да поддържаме мажоритарната система, да изкарваме голѣми болшинства и десетъ души тукъ да бѣдатъ всичко — и глава, и крака, и умъ. А това е неблагоприятно за едно Народно събрание.

Подиръ тѣзи обяснения азъ мисля, че почитаемото Народно събрание ще приеме това, което е прѣдложено, за което най-сетнѣ и азъ, като министъръ, дадохъ своето съгласие въ комисията. (Бурни ржкоплѣскания отъ болшинството)

Прѣдседателятъ: Ще се пристѣпи къмъ гласуване. § 2 споредъ редакцията на комисията, както чухте, гласи: (Чете) „Изборитѣ за народни прѣдставители ставатъ по административни окръзи. Всѣки окръгъ образува една избирателна колегия, носеща названието на окръга“.

Къмъ тази редакция сѣ прѣдставени слѣдующитѣ прѣдложения:

Отъ г. Толева, въ слѣдующата смисълъ: (Чете) „Изборитѣ за народни прѣдставители ставатъ по административни окръзи. Всѣки окръгъ образува една избирателна колегия, ако броятъ на подлежащитѣ за избирание народни прѣдставители не надминава седемъ души. Въ противенъ случай окръгътъ се раздѣля на толкова колегии, колкото пѣти цифрата седемъ се съдържа въ броя на избираемитѣ народни прѣдставители, споредъ приложената къмъ закона таблица“. И тази таблица е приложена отъ г. Толева.

Второто прѣдложение е отъ карловския народенъ прѣдставителъ г. Димитъръ Тончевъ: (Чете) „Цѣлото царство съставлява една избирателна колегия, за да се опрѣдѣли общиятъ и единственъ изборенъ дѣлителъ, като се раздѣли числото на всичкитѣ гласоподаватели въ царството съ онова на народнитѣ прѣдставители, и за да се опрѣдѣли числото на депутатитѣ, което се пада на всѣка политическа партия, като се раздѣли числото на полученитѣ отъ нея въ цѣлата колегия гласове съ изборния дѣлителъ. А изборитѣ за народни прѣдставители ставатъ по сега съществуващитѣ административни околии и число кандидати за всѣка отъ тѣхъ“.

И най-сетнѣ, трето прѣдложение отъ плѣвския народенъ прѣдставителъ, г. Бръшляновъ, подкрепено отъ старозагорския народенъ прѣдставителъ, г. Шиваровъ. То гласи: (Чете) „§ 2. Чл. 33 се измѣнятъ: Изборитѣ за народни прѣдставители ставатъ по избирателни колегии, като цѣлата страна се раздѣли на 22 избирателни колегии, а именно:

- „1. Видинска, състояща отъ цѣлия сегашенъ административенъ Видински окръгъ.
- „2. Врачанска, състояща отъ околитѣ: Врачанска, Фердинандска, Берковска.
- „3. Орѣховска, състояща отъ околитѣ: Орѣховска и Бѣлослатинска.
- „4. Плѣвска, състояща отъ околитѣ: Плѣвска, Луковитска и Никополска.
- „5. Ловченска, състояща отъ околитѣ: Ловчанска, Троянска и Тетевенска.
- „6. Търновска, състояща отъ околитѣ: Търновска, Горнеорѣховска и Свищовска.
- „7. Севлиевска, състояща отъ околитѣ: Севлиевска, Габровска, Дръновска и Еленска.
- „8. Русенска, състояща отъ околитѣ: Русенска и Бѣленска.
- „9. Разградска, състояща отъ околитѣ: Разградска, Тутраканска и Силистренска.
- „10. Шуменска, състояща отъ околитѣ: Шуменска и Прѣславска.
- „11. Ескиджумайска, състояща отъ околитѣ: Ескиджумайска, Поповска и Османпазарска.
- „12. Варненска, състояща отъ околитѣ: Варненска и Провадийска.
- „13. Добричка, състояща отъ околитѣ: Добричка, Куртбунарска и Балчишка.
- „14. Софийска, състояща отъ сегашнитѣ избирателни околии I и II Софийска, Пирдопска, Орханйиска и Самоковска.
- „15. Трънска, състояща отъ околитѣ: Трънска, Царибродска и III Софийска избирателна околия.
- „16. Кюстендилска, състояща отъ сегашния административенъ Кюстендилски окръгъ.
- „17. Пловдивска, състояща отъ околитѣ: Пловдивска и Станимашка.
- „18. Татарпазарджишка, състояща отъ околитѣ: Татарпазарджишка, Панагюрска, Пещерска и Карловска.
- „19. Старозагорска, състояща отъ околитѣ: Старозагорска, Новозагорска и Казанлъшка.
- „20. Хасковска, състояща отъ околитѣ: Хасковска, Борисовградска, Чирпанска и Харманлийска.
- „21. Бургаска, състояща отъ околитѣ: Бургаска, Айтоска, Анхиалска и Карнобатска.
- „22. Сливенска, състояща отъ околитѣ: Сливенска, Котленска, Ямболска и Късѣлашка.“

Споредъ правилника, на първо мѣсто ще се гласува редакцията на комисията, защото прѣдложенията, които се правятъ, не сѣ добавки, а сѣ самостоятелни прѣдложения. Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ § 2 отъ прѣдложения законпроектъ, споредъ редакцията на комисията, да си вдигнатъ ржката. Азъ констатирамъ болшинство. Значи приема се. (Бурни ржкоплѣскания отъ болшинството)

Г. Шиваровъ: При втори избори, половината от сегашните депутати нѣма да дойдатъ. Тукъ ще го-ворятъ наполеонитѣ.

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣседа-тельтъ г. И. Пѣевъ)

Прѣседателствуещъ И. Пѣевъ: Давамъ петъ ми-нути отидиѣ.

(Слѣдъ отидиѣ)

Прѣседателствуещъ И. Пѣевъ: (Звъни) Засѣда-нието продължава. Моля г. докладчика да докладва слѣдующия параграфъ.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: (Чете)

„§ 3. Чл. 39 се измѣня тъй: „Когато мѣстото на нѣкой народенъ прѣдставителъ остане вакантно, въ слѣдствие на смъртъ, или по доброволно отказване отъ прѣдставителството, или по изгубване правото на избирателъ или избираемъ, или когато избира-тельтъ е избранъ отъ нѣколко избирателни колегии, вакантното мѣсто се заема отъ слѣдния по редъ до-пълнителенъ народенъ прѣдставителъ на сжщата листа.“

„Прѣседателтъ на Народното събрание, най-късно седемъ дена слѣдъ откриване вакантного мѣсто, поканва имация право допълнителенъ да заеме мѣстото.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣседателствуещъ И. Пѣевъ: Има думата на-родниятъ прѣдставителъ г. Иванъ Толевъ.

И. Толевъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ текста на този чл. 39 така, като е измѣненъ отъ комисията, се виждатъ думитѣ: „или когато изби-рателтъ“ — то, вѣроятно, е печатна погрѣшка — „прѣдставителтъ е избранъ отъ нѣколко избира-телни колегии“, тогава се казва тамъ „вакантното мѣсто се заема отъ слѣдния по редъ допълните-ленъ народенъ прѣдставителъ на сжщата листа“. Азъ прѣдлагамъ, г. г. народни прѣдставители, да се изхвърлятъ тѣзи думи отъ текста на този членъ, а именно думитѣ „или когато прѣдставителтъ е избранъ отъ нѣколко избирателни колегии“. Прѣд-ложението ми се основава на слѣдното съображе-ние. Досега, както ви бѣше извѣстно, споредъ ма-жоритарната система на произвеждане изборитѣ, можеше и бѣше оправдано донѣждъ да се поста-вятъ многократни кандидатури, т. е. едно лице да постави кандидатурата си въ цѣла България. Ни-какви ограничения въ това отношение досега нѣ-маше. Имаше даже курioзни, ако не позорни, така да кажа, случаи, когато ние виждахме единъ ми-нистеръ на вътрѣшнитѣ работи да поставя своята кандидатура на 10—15 мѣста. Това бѣше, когато управляваше „демократията“.

Х. Цаневъ: Демократитѣ, а не демократията.

И. Толевъ: Добрѣ, демократитѣ. — Г. Такевъ, бившъ министеръ на вътрѣшнитѣ работи, бѣше по-ложилъ кандидатурата си на 25 май 1908 г., прѣзъ врѣме на изборитѣ, на около 10—15, въобще на много мѣста. Той би могълъ да я положи и въ цѣла България.

Н. Апостоловъ: И вънъ отъ нея.

И. Толевъ: И вънъ отъ нея, за да стане по-смѣ-шенъ. — Но имаше нѣщо, което бѣше унизително за поста, който той заемаше. Това бѣше, че той по-ставяше кандидатурата си въ извѣстни пунктове съ цѣль, само и само да провали противния кан-дидатъ на опозицията или на даденъ шефъ на опо-

зицията. Това бѣше въ маниеритѣ на г. Такева. Е добрѣ, тогава, макаръ да направи грозно впечат-лѣние това поведение на г. Такева, въ всѣки случай се допускаше по силата на самата мажоритарна си-стема. Сега, когато се въвежда у насъ съразмѣрната изборна система, има ли смисълъ, има ли резонъ да се позволятъ тѣзи многократни кандидатури? Азъ мисля, че нѣма никакъвъ смисълъ. Въ това от-ношение азъ не виждамъ никакво ограничение нито въ законопроекта, нито въ измѣненията, които се внасятъ отъ комисията. Споредъ това измѣнение на законопроекта, допуска се и занаярѣдъ да се кан-дидиратъ виднитѣ лица отъ разнитѣ партии или пъкъ министритѣ на много мѣста, въ много колегии. Може, значи, и въ бѣдъще да бѣдемъ свидѣтели на тоя фактъ, че единъ министеръ или опозицио-ненъ шефъ да постави своята кандидатура и въ дванадесетѣ колегии — и въ дванадесетѣ адми-нистративни окрѣзи. Какъвъ ще бѣде резултатътъ, който ще се получи, г. г. народни прѣдставители? Ще видимъ тогава, че ще бѣдатъ поканени избира-телитѣ да гласоподаватъ за едно лице, което ще бѣде начело на листата, за което тѣ ще бѣдатъ увѣрени, че то нѣма да ги прѣдставлява въ парла-мента, освѣнъ отъ една колегия, отъ другитѣ ко-легии то нѣма да бѣде прѣдставителъ на дадено число избиратели. Тоя фактъ, който ще се конста-тира, г. г. народни прѣдставители, за въ бѣдъще, ще бѣде прѣмо противоположенъ на духа на съ-размѣрната избирателна система. Тая система, както знаете, има за цѣль, прѣди всичко, да даде въ па-рламента едно вѣрно изражение на народната воля или, по-точно казано, едно вѣрно отражение на из-бирателното тѣло въ парламента. Ако така се сѣди, то какво вѣрно изражение ще бѣде това, когато единъ кандидатъ постави своята кандидатура на много мѣста съ знание, че той нѣма да бѣде прѣд-ставителъ на тия избиратели, доврѣието на които иска, а ще бѣде прѣдставителъ само на една колегия? Сѣщо така и второто положение може да се под-държа. Ако едно и сѣщо лице постави кандида-турата си на нѣколко мѣста, не ще ли бѣде това една непоттена обноска, една даже измама къмъ ония избиратели, които ще знаятъ, че това лице нѣма да бѣде тѣхенъ прѣдставителъ въ парламента? Защо, тогава, питамъ азъ, да се постави кандидату-рата на едно и сѣщо лице на нѣколко мѣста, защо да се отнеме възможността на слѣдующитѣ лица или на ония лица, които биха желали да се канди-диратъ, да заематъ първото мѣсто въ листата? Азъ мисля, че нѣма никакъвъ резонъ въ тоя случай да се допуца такава многократна кандидатура, да се поставя кандидатура на много мѣста, а ще трѣба да се приеме едно ограничение въ законопроекта, щото всѣки кандидатъ за народенъ прѣдставителъ да избира само една колегия. Това е необходимо колкото за самия кандидатъ, за да може той да раз-вие напълно своята агитационна и политическа дѣй-ностъ въ дадена колегия, да се запознае отблизко съ населението, да влѣзе въ тѣсни връзки и отно-шения съ това население, толкова е необходимо и за самитѣ избиратели, за да знаятъ еднѣжъ-зави-наги, че тѣ иматъ за свой постояненъ прѣдстави-тель, както се каза тукъ по-рано отъ уважаемия г. министеръ на вътрѣшнитѣ работи, единъ прѣд-ставителъ, който не само въ дадено събрание, въ дадена сесия, но и въ други събрания може да бѣде тѣхенъ прѣдставителъ, въобще да се установятъ едни трайни връзки между прѣдставители и прѣд-ставляеми. Това е необходимо за политическото въз-питание на българския гражданинъ и за стабилизи-рането на това политическо възпитание на народа. Азъ мисля, че такова ограничение е необходимо да се прокара въ тоя законопроектъ. За да видимъ ка-къвъ е примѣрътъ въ чужбина, ще посоча примѣра

пакъ на Франция. Въ Франция, съгласно законопроекта, който сега се дебатира тамъ, допуска се да може едно и също лице да се кандидатира само на три мѣста, не повече. Не знамъ да-ли би могло и у насъ да се приеме това, но азъ съмъ партизанинъ повече, едно лице да може да се кандидатира на едно мѣсто, защото искамъ да се установи едно тѣсно единение между прѣдставителя, между кандидата и изборителното тѣло. И затова, г. г. народни прѣдставители, съгласно правилника, азъ съмъ направилъ прѣдложение да се измѣни чл. 39 въ този смисълъ, като се запази сжщиятъ текстъ, а се изхвърлятъ думитѣ „или когато прѣдставителътъ е избранъ отъ нѣколко изборителни колегии“. Сжщото да се прокара и въ чл. 43, дѣто се казва: „Народенъ прѣдставителъ, избранъ отъ двѣ или повече изборителни колегии, заявява прѣдседателю на Народното събрание кой изборъ приема“. И така, трѣбва да се приеме, споредъ мене, както съмъ прѣдложилъ, че никой не може да се кандидатира въ повече отъ една изборителна колегия. Кандидатурата на едно и също лице въ двѣ и повече колегии е недѣйствителна въ всички колегии, дѣто тя е поставена. Това е санкцията, защото безъ санкция не може да се приеме такова едно положение въ закона, не може да се каже, че никой не може да си постави кандидатурата въ повече отъ една колегия, а пъкъ да се остави това безъ санкция. Който си постави кандидатурата въ повече отъ една колегия, съгласно закона, неговата кандидатура трѣбва да се счита недѣйствителна. Ще ви моля, ако намѣрите за умѣстно, ако сподѣляте съображенията, които изложихъ, да приемете това мое прѣдложение.

Прѣдседателствующъ И. Пѣвъ: Има думата г. Василъ Константиновъ.

В. Константиновъ: Г. г. народни прѣдставители! Членътъ, който се докладва отъ г. докладчика, съ съдържащото, което ни се прочете, е много намѣсто, и ако направимъ въ него измѣненията, които г. Толевъ иска да се прокаратъ, ще бждемъ несправедливи, защото мотивитѣ, които г. Толевъ изложи, не сж достатъчно силни, за да ни убѣдятъ, че дѣйствително прѣдлаганото измѣнение, което той иска да се вмѣкне въ този членъ, е необходимо. При мажоритарната система, дѣйствително, се случваше, както и за въ бждеще че се случва, щото единъ народенъ прѣдставителъ да се кандидатира въ нѣколко околии. Обикновено ония, които си даваха кандидатурата въ много околии, тѣ бѣха отъ властующитѣ, и го правѣха съ цѣлъ, да могатъ да напакостятъ на нѣкои отъ влиятелнитѣ опозиционери, да не могатъ да се явятъ въ камарата, да ги подбиятъ, и да имъ взематъ гласоветѣ, та да не могатъ да се избератъ. Тѣй бѣше, дѣйствително, и въ послѣдния режимъ, дѣто г. Такевъ си тури кандидатурата на нѣколко мѣста, само и само да подобие кандидатурата на нѣкои свои противници, та да не могатъ да се избератъ. Това е нелегално, може да се каже, това е и осждително, защото извѣстно бѣше, че той ще приеме да бжде прѣдставителъ само отъ една околия, а въ другитѣ мѣста непрѣмѣнно трѣбваше да става новъ изборъ, наново да се кърпи населението да прави изборъ. При пропорционалната система този страхъ вече го нѣма, защото, ако единъ прѣдставителъ се избере въ нѣколко околии и се откаже отъ избора въ извѣстна околия, ако, дѣйствително, тамъ неговата листа има болшинство, ще го замѣсти вториятъ, който иде подиръ него, така щото нѣма да ставатъ избори. Ето защо азъ мисля, че не трѣбва да заставаме хората да даватъ кандидатурата си само на едно, или на двѣ, или на три мѣста, защото, възможно е да се явятъ обсто-

телства, които ще заставятъ извѣстни хора отъ една околия да молятъ извѣстно лице да си даде кандидатурата въ тѣхната околия, за да има едно лице, което да може да привлѣче много хора подиръ себе си и да излѣзе побѣдителъ. Въ такъвъ случай, какъ ще запрѣтимъ на това население, което, за да спечели избора, вижда своето спасение въ кандидатирането на извѣстно лице, какъ ще му запрѣтимъ, казвамъ, да не повика на помощъ това лице, което, може-би, се е кандидатирало и на друго мѣсто? Вѣрвамъ, че тѣзи съображения сж минали прѣзъ главата и на комисията, когато е обсъждала тоя въпросъ, и това, което е изложено въ текста на този членъ, е много умѣстно. Азъ нѣма да ви излагамъ други мотиви, защото само този мотивъ — да не лишимъ едно население отъ възможността да спечели избора съ помощта на едно лице — е достатъченъ. Затова ще моля да се възприеме текстътъ на члена, както се прочете отъ г. докладчика; да не се правятъ никакви прѣчки: кой какъ дѣто иска и на колкото мѣста иска, нека си даде кандидатурата, стига да има хора да го избиратъ.

Прѣдседателствующъ И. Пѣвъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Въпросътъ, повдигнатъ отъ г. Толева, не трѣбва да се повдига при дебатиране на чл. 39, а трѣбва да се повдигне при дебатиране на чл. 43, . . .

И. Толевъ: Тукъ е началото.

Н. Мушановъ: Моля, моля. — . . . въ който е казано: (Чете) „Народенъ прѣдставителъ, избранъ отъ двѣ или повече изборителни колегии . . .“, и въ който се урежда въпросътъ на колко мѣста може да се избира народниятъ прѣдставителъ, като се казва, че може да бжде избранъ на повече отъ едно мѣсто — на двѣ, три, петъ и т. п.

И. Толевъ: Слѣдъ като се приеме текстътъ на чл. 39, какъ ще се измѣни послѣ? Азъ говорихъ за двата члена.

Н. Мушановъ: Защото искането на г. Толева — да се кандидатира единъ народенъ прѣдставителъ само на едно мѣсто — може да се приеме, а може да се приеме да се кандидатира на три мѣста, както е въ Франция. Тогава разпоредбата, която сжществуваше въ чл. 39, ще-еи остане, защото се прѣдвижда, че народенъ прѣдставителъ може да се избира на повече отъ едно мѣсто. Заради туй азъ ще поддържамъ г. Толева, па и азъ съмъ партизанинъ на това ограничение; но ще искамъ да го дебатирате при чл. 43, защото тамъ му е мѣстото.

Има другъ единъ по-важенъ въпросъ, който трѣбва да ни занимае при дебатиране на тоя членъ. То е втората алинея на чл. 39: (Чете) „Прѣдседателътъ на Народното събрание, най-късно седемъ дена слѣдъ откриване вакантното мѣсто, поканва имащия право допълнителенъ да заеме мѣстото“. Въ тази алинея се обгръщатъ двѣ положения: първо, че тоя, който е избранъ на нѣколко мѣста, държи въ зависимостъ отъ себе си положението на другитѣ, които трѣбва да го замѣстятъ. Слава Богу, пропорцията поне въ практиката доказа, че могатъ да станатъ такива случаи: единъ шефъ, каквито бѣха нашитѣ шефове, избрани по на три-четири мѣста — почти въ всички колегии — иде тукъ и по партийни съображения иска да отлага за по-късно въпроса, на коя околия ще приеме избора. Ами въ такъвъ случай ние отиваме да атакуваме правото на изборителитѣ отъ другитѣ колегии да иматъ свой прѣдставителъ въ Народното събрание,

колкото е възможно по-скоро. Та трябва ние тукъ съ специална наредба да задължимъ оня, който има право да се откаже отъ известенъ изборъ, понеже е избранъ на нѣколко мѣста, да съобщи, че приема избора отъ еди-коя колегия, колкото е възможно по-скоро, за да може оттамъ-нататъкъ да се роди пъкъ правото на председателя на Народното събрание да съобщи пакъ въ известенъ срокъ на оня кандидатъ, който ще замѣсти отказалия се.

Второ, азъ смѣтамъ, че срокътъ отъ седемъ дена, поставенъ за поканване отъ страна на председателя, е голѣмъ. Ще взема аргументъ, г. г. народни прѣдставители, отъ рѣчта на г. Бурова. Много е вѣроятно, че при опита, който ще направимъ съ новата система, 15 души народни прѣдставители ще надтежатъ възникъ на една или на друга страна. И ако практиката е, че 12 видни хора политикани могатъ да се кандидатира въ 12 колегии, то само тѣхъ да смѣтнемъ по на двѣ мѣста, значи, ние ще имаме 12 души народни прѣдставители, които не ще могатъ да бждатъ тукъ, въ Народното събрание, порано отъ седемъ дена слѣдъ отварянето му. Ако прѣдположимъ, че 12-ти видни хора ще бждатъ кандидирани на повече отъ двѣ мѣста, тогава ще има 15—20 души народни прѣдставители, които могатъ да бждатъ вънъ отъ Народното събрание и които биха влѣзли вътрѣ, ако първитъ се откажатъ. Ами ако 15—20 души влѣзатъ въ Народното събрание още първия денъ слѣдъ отварянето му, тѣ могатъ да измѣнятъ болшинството на групитъ въ самата срѣда на Народното събрание и отъ това може да зависи даже сдбата на самия кабинетъ. Защо ще ги държимъ вънъ въ продължение на 10 дена? По сегашнитъ законоположения, тѣ могатъ да стоятъ вънъ въ продължение на цѣлата сесия, защото избранитъ шефъ може да съобщи на народното прѣдставителство, че приема избора отъ една колегия слѣдъ три седмици или слѣдъ мѣсець отъ откриването на Народното събрание и, слѣдователно, оня, който би слѣдвалъ да го замѣсти, ще стои дотогава вънъ отъ Народното събрание. Е, какъ тогава народната воля ще може да се прояви фактически тукъ, въ Народното събрание? Какъ може да упражни най-важната си функция, да даде довѣрие или недовѣрие на правителството, което стои на министерскитъ крѣсла?

Още едно съображение. Самото това обстоятелство, че на избранитъ шефове се дава право да се отказатъ отъ избора въ известни колегии, когато си искатъ, въ продължение на цѣлата сесия, самото това обстоятелство, казвамъ, би накарало едно правителство, което се намира въ трудно положение и му трѣбватъ нѣколко гласа да прибѣгне къмъ ония срѣдства, къмъ които нѣкои правителства сж прибѣгвали досега — къмъ незаконно касиране на депутати; защото, ако едно правителство вижда, че сдбата му зависи отъ десетина гласа, кой знае, г-да, да-ли то ще прѣдпочете законността прѣдъ незаконността, само и само да може да се задържи на властъ. При такова положение, ако такъвъ аргументъ се привежда въ врѣда на члена, който сега дебатирате, азъ смѣтамъ, че трѣбва да помислимъ върху редакцията на тоя членъ. (Възражения отъ болшинството) Е, да, ама може да се намѣри една колегия, въ която да има избрани 12 души опозиционери, а само 6 души правителствени, и ако се касира изборътъ въ тая колегия, правителството ще намали опозицията си съ 6 гласа. Тѣ сж въпроси отъ практическа политика, може-би, най-цѣнни за хората, когато седнатъ на министерскитъ крѣсла.

Та азъ смѣтамъ, като дойде да разглеждаме чл. 43, да направимъ едно ограничение въ него, щото никой да не може да се кандидатира на повече отъ три мѣста, както е прието и въ Франция. Това ще даде възможностъ на всѣки по-виденъ човѣкъ или шефъ на партията да попадне въ парламента, защото

когато се опрѣдѣли, че могатъ да се кандидатира най-много въ три колегии, при тая система на окръжата като избирателна колегия, се ще се избера въ една отъ тѣзи колегии. Отъ друга страна, ще дадемъ възможностъ на партиятъ въ другитъ окръжи да могатъ да се нареждатъ и тѣ не само подъ диктовката на личния режимъ, както постоянно приказваме тукъ, или споредъ интереситъ на видни хора отъ централното бюро. Азъ не съмъ на мнѣние, че има нужда министритъ да се кандидатира на повече отъ три мѣста, макаръ тази нужда да е била въ по-голѣмъ размѣръ у насъ; но кое правителство не е поставило и при мажоритарната система кандидатурата на министъръ въ една околия, дѣто се смѣта, че партията е по-слаба, за да може само съ авторитета на министра да спечели избора въ околията? Туй ще се прави и сега, г-да, както направихме и ние при послѣднитъ избори, като кандидатирахме г. Малинова въ всичкитъ колегии, защото разчитаме, че поне той ще се избере. Това е приемливо и въ друго отношение, че когато има ежби между партизанитъ отъ една партия, често пакъ шефътъ ще може да обедини всички партизани въ една листа. Това правѣха и г. г. министритъ отъ сегашния кабинетъ. Нѣма защо да смѣта за оскърбление г. Людскановъ, ако кажа, че неговото участие въ листата на I-та Търновска колегия бѣше именно, за да обедини кандидатитъ; сжщото може да се каже и за г. Теодорова въ II-та Търновска колегия, защото министритъ винаги иматъ влияние и, при тѣзи наши вътрѣшни крамоли, ще иматъ и за въ бждще. Та, въ интересъ на партийното единство, добръ е едно лице да може да се кандидатира на три мѣста, и азъ не намирамъ, че съ това се върши кой знае какъвъ грѣхъ или прѣстѣпление. Тѣй щото, добръ е да направимъ едно ограничение, щото никой да не може да се кандидатира на повече отъ три мѣста, и азъ ще направя прѣдложение за тая цѣль при разглеждане на чл. 43.

Колкото до въпроса за съобщаването, азъ бихъ желалъ, г. г. народни прѣдставители, въпросътъ за избирането да не се свързва съ въпроса за провѣрката на изборитъ. Ами че ако едно правителство провѣрва изборитъ въ продължение на единъ мѣсець, а тия на шефове, които сж избрани на 2—3 мѣста, провѣри най-послѣ, тогава, значи, ние ще лишимъ хората, които ще замѣстятъ шефове, отъ правото имъ да бждатъ въ парламента, ще ги заставимъ да стоятъ отвнъ, и то независимо отъ волята на ония хора, които биха желали да влѣзатъ.

П. Петрановъ: (Възразява пѣщо)

Н. Мушановъ: Когато азъ повдигнахъ за првъ пътъ този въпросъ, знаете, че ме нарекоха конь («Смѣхъ»), че съмъ чакалъ тукъ отвнъ, като конь, да влѣза въ Народното събрание. Азъ смѣтахъ, че длъжностъ ми е, като съмъ се борилъ да се избера, още първия денъ да влѣза въ Народното събрание. Па смѣтамъ, че въ интересъ е, ако не днесъ за мене, утрѣ за г. Людсканова, други денъ за г. Теодорова, първия денъ да влѣзатъ въ Народното събрание и да участвуватъ — което е най-важното — при провѣрката на изборитъ, защото провѣрката на изборитъ е единъ отъ най-важнитъ политически актове, които Народното събрание върши; та и тѣ би трѣбвало да влѣзатъ. Азъ никога нѣма да кажа, че тѣ обикалятъ като коне, когато ще искатъ да влѣзатъ въ Народното събрание, за да изпълнятъ своята обществена и политическа длъжностъ. Искамъ сега да мотивирамъ члена, защото сега го приемаме и защото смѣтамъ, че е хубаво, всѣки, който е избранъ, да желае да влѣзе частъ по-скоро въ оградата на Народното събрание. Но ще се възрази: ами какъ може да стане това, когато може да се случи послѣ да се касира тѣмъ изборътъ, който шефътъ на партията е приелъ.

Сега, г. г. народни представители, и това е възможно да стане, но ние можем да направим някои други ограничения: да се задължи Народното събрание да направи най-напред проверка на изборите на ония народни представители, които са избрани на няколко места, като се каже, че проверката на изборите започва с тях. Или поне да дадем възможност на шефа, който е избран на по-много места, да каже от кои колегии приема избора и да задържи най-много два места, но да не държи в зависимост всички. И най-подир, има още един аргумент, който може да се наведе. Приказвах по това с един приятел, който намъри аргумента много слабо. Нека се постанови, че ако се касира изборът, когато шефът е приел, шефът да има право винаги да замъсти този, който е дошъл на негово място, а последният да излезе. Защо? Защото правото на втория, който го замъства, иде само по отказ на шефа, който напуска. Какво против ще имате, ако напр., вторият избор, който шефът е приел и излезе от камарата този, който замъства, а шефът си остане? Защото шефът е пръв — обикновено е така. Та, г. г. народни представители, аз мисля, че трябва да помислим да наредим нещо, защото възможно е да останат 15—20 народни представители 10 дена вън от камарата. А оставането вън от камарата на 15 души, значи, собствено, да нямаме условията да разрешим първия въпрос на правителството: кабинетния въпрос. Аз съмтам, че и при тая система за вън бидеше много често ще ни се представят такива случаи, колкото да се вижда неутроитно. Във туй отношение, аз съмтам, че най-сериозен е последният въпрос.

При мажоритарната система вие често пъти имате тук повече от половината народни представители, които законодателствуваха, без да имат законния мандат, защото изборите им не бяха още проверени; как при старата мажоритарна система вие можахте да гласувате закони и да разрешавате съдебните на тая страна, без да сте утвърдени от Народното събрание? Ако, казвам, при мажоритарната система се случваше, щото половината народни представители да не са утвърдени и можеха да бъдат касирани, след като са законодателствували, защо да не се допусне и при пропорционалната система, щото един човек да би могъл да стои вън от камарата, докато му се провери мандатът, и ако се касира, той да излезе, защото шефът му ще остане. Няма да придаваме повече власт, която ни е дадена от народа, напротив, народът е дал власт на този, който замъства, но той ще си отиде по силата на факта, че е касиран, а шефът му ще заеме неговото място.

Сега, аз съмтам, че въпросите, които повдигам, са сериозни. Г. г. народни представители! Да ви се извиня: нямаше ме тук, когато се разглеждаха тези членове в комисията, иначе, бих отишъл и бих направил там предложението си. Ако е възможно във туй отношение да се редактира нещо, ще бъде хубаво.

Колкото за ограничението, никой да не може да се кандидатира на повече от три места, аз сам ще направя писмено предложение и, ако се намърият хора, които мислят като мен, да ме поддържат, можем да го гласуваме при приемането на чл. 43.

Председателствующ И. Пъев: Има думата народният представител г. Петър Пешев.

П. Пешев: Г. г. народни представители! Понеже стана въпрос вече, дали едно лице може да се кандидатира на повече от едно място и се разисква по това, аз мисля, че тук, вън този член, е умътно да се прибави една нова алинея, вън смисъл, че едно лице не може да се кандидатира на повече от три

места. Вън такъв случай ще се избъгнат една голяма част от неудобствата, които г. Мушанов изтъкна тук, именно да не влизат още вън началото вън Народното събрание мнозина избрани след първия изборник на избирателите. Ще се избъгне и злоупотреблението с тия кандидатури, на първо място, от властующите, от министрите, които ще злоупотребяват с това, като ще се кандидатира вън всички колегии, за да влияят по такъв начин на избирателите да гласоподават зарад тях. Защото знайно е, че дъто е кандидатът министър, там избирателите се стичат вън по-голяма степен да гласоподават зарад него поради очаквания на много бждщи облаги от избирането на един министър за народен представител. Миналото, г. г. народни представители, ни е научило доколко се злоупотребява с туй право на кандидатиране на много места. Злоупотребявало се е с това от всички министерства. Г. Такевъ вече го докара до края, като се кандидатира на повече от 12 места, с цел да парализира влиянието на кандидатите от опозицията. Това нещо може да се случи и при пропорционалната система. Ето защо, умътно е да се приеме, да не се допуска кандидатиране на повече от три места, да не се злоупотребява с това и от правителството, и от опозицията, да не се прави плебисцит около едно лице, да не се явяват и у нас хора, каквито се явиха вън Франция — Буланже — и да не стават народни представители по благоволение на тогова или оногова, на избрани на 10, 11 или 20 места, който прави милост и благоволение, като отстъпва на еди-кого местото си — дава предпочитане на него, по лични съображения, а не по желанието на избирателите, не по достойнство на лицата, които следват подир него. Тръбва да се гарантира, обаче, на първите хора да бъдат избрани. И по такъв начин, като им дадем възможност да се кандидатира на три места, тй ще се избират от три окръзи — това значи $\frac{1}{3}$ от цялото царство. Следователно, гарантирано е положението им, гарантиран е изборът им; ще се избират трите най-силни места, дъто тйхната партия е по-силна, и ще сполучат да си изберат на едно кое да е от тия три места нкой от видните хора на коя да е партия и, по такъв начин, не ще се лишат от възможността да попаднат вън Народното събрание, което е и желателно. По такъв начин се гарантират и министрите, защото и тй могат по нкаква случайност да пропаднат вън коя да е от тия колегии. Нека дадем и на тйх туй право да могат да се кандидатира на повече от два места, за да бъдат и тй осигурени вън избирането, защото и тй са едни от първите наши хора вън България.

Прочее, моето предложение е да се прибави нова алинея вън смисъл, че се допуска кандидатирането на едно лице само вън три колегии. Ако вънрки туй разпореждане на закона едно лице се кандидатира на повече места, неговият избор да се унищожи вън всичките колегии. Понеже вън закона има разпореждане вън смисъл, че лицето, което ще се кандидатира, тръбва да заяви писмено, че се кандидатира, няма опасност от това, че ще се злоупотребява с кандидатирането му на четвърто място мимо неговата воля. Неговата воля винаги ще се слуша, защото ще се иска неговото писмено съгласие. Избирателите не могат да злоупотребяват и да го кандидатира на четири места мимо неговата воля, защото той писмено ще заяви. Следователно, като правим туй разпореждане — да се кандидатира само на три места — тръбва да турим нкаква санкция на това, защото, ако не турим никаква санкция, то ще бъде само едно пожелание вън закона, че не могат да се кандидатира на повече от три места. Ами ако се кандидатира на четири или

петъ мѣста, какво е слѣдствието отъ това? Ако не туримъ санкция, нашето разпореждане ще бѣде съвършено безсмислено и безцѣлно.

Та, моето прѣдложение е да се направи тая санкция, а именно да се унищожи въ всичкитѣ колегии изборътъ на това лице, което е посмѣло да се кандидатира по свое желание, по свое писмено съгласие на повече отъ три мѣста. Това е моето прѣдложение и моля Народното събрание да го приеме.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Има думата орханійскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Павелъ Парапановъ.

П. Парапановъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ ще направя едно прѣдложение, колкото се касае до редакцията на чл. 39, съ послѣдствие да се изхвърлятъ нѣколко души, за да бѣде смисълътъ по-гладъкъ.

Това, което казаха г. г. Мушановъ и Пешевъ, споредъ мене, си има мѣстото въ чл. 43, а не въ чл. 39, където се урежда съвършено друга материя. Да има такава задръжка, щото едно лице да не може да се кандидатира въ повече отъ три колегии, това е работа, която трѣбва да влѣзе въ чл. 43, но не и въ чл. 39. Азъ, обаче, въ чл. 39 съзирамъ друго нѣщо. Тамъ е казано така: (Чете) „Когато мѣстото на нѣкой народенъ прѣдставителъ остане вакантно, въ слѣдствие на смъртъ, или по доброволно отказване отъ прѣдставителството, или по изгубване правото на избирателъ или избираемъ, или когато избирателътъ е избранъ отъ нѣколко избирателни колегии, вакантното мѣсто се заема отъ слѣдния по редъ допълнителенъ народенъ прѣдставителъ на сжщата листа“. Сега, понеже азъ намирамъ, че за случая, когато прѣдставителътъ е избранъ въ нѣколко избирателни колегии, се говори въ чл. 43, то излишно е това да се помѣства тукъ. Въ чл. 43 е казано, че народенъ прѣдставителъ, избранъ отъ двѣ или повече избирателни колегии, заявява прѣдседателю на Народното събрание кой изборъ приема; прѣдседателството поканва веднага писмено слѣдния допълнителенъ народенъ прѣдставителъ да заеме упразненото мѣсто. Значи, този въпросъ се урежда съ чл. 43 и, споредъ мене, излишно е да се туря и въ чл. 39. Та, азъ мисля, че би било право да се изхвърли това: „или когато избирателътъ е избранъ отъ нѣколко избирателни колегии“, като остане всичко друго, понеже — както казахъ — това се урежда съ чл. 43.

Слѣдъ това, вижда ми се непонятно, защо се казва: „или по изгубване правото на избирателъ или избираемъ“. Който изгуби правото като избирателъ, губи го и като избираемъ, и обратно. Та азъ мисля, че би могло да се каже: „или по изгубване на правата си.“ Естествено, кои сж тия права, помѣстено е въ избирателния законъ въ други членове.

Това сж моитѣ бѣлѣжки, които сж редакционни поправки, и ако се намѣрятъ отъ г. докладчика и отъ Народното събрание за добри, нека се възприематъ.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Никола Апостоловъ.

Н. Апостоловъ: Г. г. народни прѣдставители! Отъ името на нашата група азъ заявявамъ, че се присъединявамъ къмъ прѣдложението, което се направи отъ г. Пешева, щото едно лице да нѣма право да полага своята кандидатура за народенъ прѣдставителъ на повече отъ три мѣста, както е сега въ Франция, и то по съображения, които се изказаха и които азъ сега държа да подчертая, а именно да се отнеме възможността главно на управляющитѣ да злоупотребяватъ съ своето положение било да упражняватъ давление върху избирателитѣ, било съ туй право да прѣчатъ на кандидатуритѣ на своитѣ политически противници. Дѣйствително, имало е държави, държави по-просвѣтени, дѣто кандидатуритѣ не сж

били ограничени. Достатъчно е да припомнимъ, че при първитѣ законодателни избори въ сегашната трета французка република кандидатурата на г. Тиера, когото въ послѣдствие избраха за прѣдседател на републиката, биде поставена на 27 мѣста, и на толкова мѣста той биде избранъ; но това не бѣше по съображения, по които г. Такевъ си постави кандидатурата на 14 мѣста, . . .

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Голѣма разлика!

Н. Апостоловъ: . . . а защото г. Тиеръ бѣше най-видающата личностъ въ третата република; къмъ него бѣха обърнати погледитѣ на всички французи, които желяха да закрѣпятъ новата република, и затова всички съ най-горещи изрази бѣха се отправили къмъ г. Тиера да искатъ да положи своята кандидатура въ тия колегии. И той не можа да откаже. Но тамъ вече имаше една идея, която ръководѣше избирателитѣ на Тиера, която правѣше честъ и на избирателитѣ, и на избраника. Та, казвамъ, като не желяла да се понижи било великата личностъ на г. Тиера, било просвѣтеността на неговитѣ избиратели, до ония мотиви и съображения, които ръководѣха нѣкои прѣдшествующи режими, казвамъ, ние се присъединяваме къмъ туй прѣдложение, а именно да се приеме, щото едно лице да нѣма право да си полага кандидатурата на повече отъ три мѣста.

Но азъ се противя на тази санкция, която г. Пешевъ мисли да тури за ония, които биха посмѣли да прѣскачатъ тая наредба на закона. Ако има нѣкои неблагодарумни да си положатъ кандидатурата на повече отъ три мѣста — ако сж 14 мѣста, толкова по-злѣ за тѣхъ — тѣ ще си останатъ съ своя масрафъ, съ своитѣ разноски; но тѣхниятъ изборъ въ всеки случай ще бѣде валиденъ поне за тритѣ мѣста. Тѣй че, да се каже въ закона, че никой нѣма право да си полага кандидатурата на повече отъ три мѣста, и ако я положи на повече отъ три мѣста, тя ще бѣде невалидна . . .

Нѣкой отъ прѣдставителитѣ: Кой изборъ ще бѣде невалиденъ?

Н. Апостоловъ: Безразлично; той ще бѣде избранъ на тритѣ мѣста. Асжъ той не може да си положи кандидатурата на повече отъ четири мѣста. Тогава, може да се прѣдвиди въ закона слѣдующата мѣрка, че всеки, който положи своята кандидатура, длъженъ е да вземе удостовѣрение отъ надлежния окръженъ сждъ, че е положилъ кандидатурата си, и всеки окръженъ сждъ ще може да контролира постѣпкитѣ на кандидатитѣ. Ако нѣкой положи кандидатура въ Пловдивъ, напр., трѣбва да каже, на колко мѣста полага своята кандидатура, и за това той ще прѣдстави удостовѣрение.

А. Кипровъ: Ако положи кандидатура на 12 мѣста?

Н. Апостоловъ: Сжщото ще бѣде и въ другитѣ окръжни сдилища. — Та, въ всеки случай, може да се намѣри единъ модусъ; но нѣма защо да се инвалидиратъ изборитѣ му отъ всички колегии, въ които той е избранъ.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Димитъръ Страшимировъ.

Д. Страшимировъ: Г. г. прѣдставители! Прѣдложеното ограничение, кандидатътъ да не може да се кандидатира на повече отъ три мѣста, е добро при нашитѣ разюздани нрави. Спомена се примѣръ, а има и много други примѣри. По-хубаво е да се възползуваме отъ този случай. Санкционирането на това нѣщо, дѣйствително, затруднява, както и да би се

формулирало. Но то трѣбва да се ограда нѣкакъ, за да не дойдемъ до този остракизмъ, който прѣдложи г. Пешевъ, който ме плаши, защото той ще създаде голѣма бърканица. Азъ мога да се кандидатирамъ на три мѣста, а на четвъртото мѣсто да ме кандидатираатъ.

А. Кипровъ: Не може безъ да има писмено съгласие.

Д. Страшимировъ: Тогава, въ всѣки случай, ние ще имаме фиксирани три мѣста, а другитѣ сж сами по себе си недѣйствителни. Та, нѣма какво да се спори. Въ всѣки случай, за прѣдложената мѣрка, щото едно лице да не може да се кандидатира на повече отъ три мѣста, азъ ще гласувамъ съ удоволствие, защото тя ще ограда насъ отъ много злоупотреби, а пъкъ, струва ми се, че въ началото на всѣко ново Народно събрание ние ще имаме единъ съставъ много по-скоро фиксиранъ, защото макаръ и на три мѣста избрано лицето, сѣ пакъ провѣрката ще стане много скоро, за да може да се установи, кое е лицето, което ще постѣпи, и по този начинъ да се фиксира окончателниятъ съставъ на сесията. Така щото, за да имаме по-малко разпривии и, въ всѣки случай, една по-добра управия, азъ ще гласувамъ за три мѣста.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни прѣдставители! Най-напрѣдъ ще посоча на една печатна погрѣшка въ самия текстъ. Тя е слѣдната: (Чете) „или по изгубване правото на избирателъ или избираемъ, или когато „избирателътъ“ е избранъ“. . . . да се тури „прѣдставителътъ е избранъ“. Това е печатна погрѣшка.

Министъръ Т. Теодоровъ: Да се каже „кандидатътъ“.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Не, „прѣдставителътъ“, понеже той е вече избранъ.

П. Пешевъ: „Кандидатътъ“ е по-хубаво.

И. Толевъ: Въ началото на текста се говори за прѣдставителъ.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да, и за това именно оставяме думата „прѣдставителъ“.

П. Парапановъ: По-горѣ се каза „прѣдставителъ“, та нѣма защо да се казва тукъ нито „избирателътъ“, нито „прѣдставителътъ“, защото е казано: „Когато мѣстото на нѣкой народенъ прѣдставителъ остане вакантно или . . . “ и т. н.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: За по-голѣма ясностъ, нека остане тъй.

Сжщо за по-голѣма ясностъ ние сме оставили думитѣ, за които говори уважаемиятъ колега отъ Орханне, „или по изгубване правото на избирателъ или избираемъ“. Комисията е считала за дълъгъ да се придържа, колкото е възможно, до съществуващитѣ термини. Ето защо ние, макаръ че създаваме новъ законъ, слѣдваме този пътъ и оставихме терминологията сжщата, и затуй думитѣ „избирателъ“ и „избираемъ“, като по-изразителни и по-точно, тъй да се каже, изказватъ цѣлата мисль, ние ги оставихме, вмѣсто да казваме „когато изгубватъ правата си“, което дава мѣсто пакъ на тълкуване. Понеже това е въ полза на текста, азъ ходатайствувамъ да се не настоява за измѣнението му.

Сега, ще кажа нѣколко думи и върху прѣдлага-нитѣ добавки.

Г. г. народни прѣдставители! Азъ мисля, че трѣбва да се прави разлика между изборитѣ, които досега сж ставали, и изборитѣ, които ще ставатъ за въ бждѣще. Вѣрно е, че досега практиката е била такава, че министритѣ, па и шефовеѣ на партияѣ, сж се кандидатирали въ повече околии. Защо сж се кандидатирали шефовеѣ на оппозицията, това е извѣстно — за да бждатъ избрани; защо сж се кандидатирали правителственитѣ водачи, министритѣ, както е случаятъ съ уважаемия татарпазарджишки народенъ прѣдставителъ г. Такевъ, и това се знае. Цѣлѣта е била тази: или да се наблегне върху самата администрация, за да вземе по-живо участие, та да се осигури изборътъ и да се побѣди оппозицията, или пъкъ — което азъ си позволявамъ да допълня — за да може да бжде избранъ министърътъ, защото малцина сж тия отъ васъ, които може да подозиратъ, че и това е имало, обаче азъ мисля, че уважаемиятъ г. Такевъ, като се кандидатира на 12 мѣста, направилъ го е отъ страхъ, за да не пропадне. Тия кандидатирувания при мажоритарната система имаха едно голѣмо неудобство, и то е слѣдното, че избраниятъ правителственъ кандидатъ вече избранъ — знае се, че правителството ще има болшинство — не нанася никаква врѣда на своята партия; напротивъ, нанася известна полза, защото извѣстно е, че допълнителнитѣ избори, съ много рѣдки изключения, сж се печелили отъ правителството, и понеже правителството назначавало изборитѣ, когато намѣри за добръ, и понеже сж само десетъ или 15, то може да употреби цѣлата административна машина, за да ги подготви и да ги свърши благополучно. За оппозицията допълнителнитѣ избори, многократното кандидатиране нѣкой пътъ не е прѣдставлявало неудобства; напротивъ, то е прѣдставлявало извѣстно удобство, защото дѣятелитѣ въ околитѣ сж били често пѣти насърчавани отъ поставянето на чело на тѣхната листа шефовеѣ на партията. Това е ангажирало партизанитѣ да работятъ повече, за да не се засрамятъ. Обаче вѣрно е, че ако единъ шефъ на оппозицията се избереѣ на нѣколко мѣста и останѣха вакантни мѣста, тѣ повечето пѣти биваха жертва, защото ги вземаше правителството въ допълнителнитѣ избори. Това е било много рѣдко, допълнително мѣсто да се вземе отъ оппозиционенъ човѣкъ. Тѣзи несгоди при съразмѣрната система вече ги нѣма. Прѣди всичко, пѣкой министъръ въ България не може да се кандидатира на повече отъ 12 мѣста. Ако нѣкой иска да надмине г. Такева, не може, тукъ има законна прѣчка. (Смѣхъ) И второ, нѣма вече оная опасностъ, че ще останатъ мѣста вакантни, понеже, ако единъ правителственъ членъ е избранъ въ нѣколко колегии, той, понеже е сигуренъ за избора — да допуснемъ, че неговото болшинство винаги ще утвърди избора още въ първия день слѣдъ избирането на прѣдседателъ — ще заяви кой изборъ приема, и единъ допълнителенъ народенъ прѣдставителъ нѣма да чака, както каза г. Мушановъ, че е чакалъ тамъ на вратата; той ще влѣзе веднага. Значи, за правителството не прѣдставлява никаква опасностъ.

Сега, да видимъ каква опасностъ прѣдставлява за оппозицията. Г. Мушановъ казва, ако оппозиционниятъ шефъ се избере въ нѣколко колегии, тогава има друга една опасностъ, че той по нѣкои свои съображения нѣма да заяви кой изборъ приема. Азъ мисля, че това мжчно може да се допусне.

Н. Мушановъ: Подъ страха на провѣрката на изборитѣ, ще чака два мѣсеца.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Това е мжчно да се допусне, прѣдъ видъ на туй, че единъ оппозиционенъ шефъ ще гледа по-скоро да влѣзатъ неговитѣ дру-

гари, да дойдат да му помогнат и да увеличат опозицията.

Има, действително, една опасност за този опозиционен шеф, и то е, че ако заяви предварително, кой избор приема, твърд е възможно в последствие да се касира този негов избор.

Г. г. народни представители! Недълго иска да създавате правила, които могат да бъдат нарушавани; недълго мисли, че съ текста на законите можете да спрете едно некоректно Народно събрание, било некоректно болшинство въ нашето Народно събрание, което е намислило да касира 10 или 15 народни представители най-редовно избрани. При все това ние, за да гарантираме заинтересованите и същевременно да създадем известен ред въ Събранията, въ тия два члена, които изчерпват материята и които, действително, са близки, но които не си противоречат и не се заместват единъ съ другъ, внесохме някои правила. Кои правила? Първо, че вакантното място, единъж обявено, единъж единъ народен представител тръбва да дойде въ седмодневен срокъ отъ отказването; председателството, председателът на Народното събрание поканва имющия право допълнителен народен представител да дойде въ Народното събрание. Отначало бихме предвидили по-малък срокъ, за да принудим председателството да вземе по-бързи мерки; но като съобразахме, че ще тръбва известно време, за да се направи справка, да се види, кой е следующият народен представител по редъ, че може да стане нужда да се обърне къмъ някой съдъ въ провинцията, дадохме няколко дена на председателството, за да може да извърши тая работа, както тръбва внимателно, да съобщи това на заинтересованото лице, и ще му съобщи както то намъри за добър. Следователно, ние туряме една пръчка на безконечното отлагане на съобщението на допълнителния народен представител.

Обаче това, което се иска отъ г. Пешева, отъ г. Толева, отъ г. Мушанова, също отъ г. Страшимирова и отъ г. Апостолова, който се присъедини, е да се ограничи кандидатирането, въ смисълъ да не може единъ виденъ човекъ, на който и да е партия, да бъде кандидатиранъ въ повече места. Това е неприемливо за насъ, и ще ви кажа защо.

Н. Апостолов: Повече отъ три места.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да, повече отъ три места. — Това е безполезно за насъ. Примърътъ за Франция не може да ползува насъ. Понеже г. Апостоловъ започна да говори, но не се изказа, азъ ще кажа, че тамъ се живѣеше подъ страхъ, че може-би да дойдатъ на власт бонопартистите. Също и случаятъ съ генералъ Буланже принуди френското законодателство да вземе мерки да спре такава една манифестация, която може — особено при мажоритарната система — да доведе до случайността, щото единъ човекъ да бъде избранъ въ половина Франция и да дойде съ престижъ равенъ на императоръ, на единъ избранъ председател на републиката и, следователно, личност, която да надвие, по своята морална стойност, даже и самия председател, избранъ отъ сената и камарата, било като обикновенъ народен представител, или като сенаторъ. Та, за да се борятъ противъ така създаденъ престижъ и за да не се компрометиратъ републиканските учреждения, създаде се това. Обаче този страхъ у насъ го нѣма, а, отъ друга страна, полезно е за насъ да оставимъ партията да поставятъ видните си хора въ една или въ няколко места. Може-би, казватъ, правителството да използва това. Възраждамъ, че не е възможно

това. Аслож на чело на правителствената листа ще бъдатъ министрите; имаме десетъ министри и тѣ ще бъдатъ начело, така че, всѣка листа ще има по единъ министъръ, но и всѣка опозиционна листа ще има на чело шефъ на опозиция. Сега, ако запрѣтимъ това, най-много ще пострадатъ, може-би, ония партии, които искатъ да излъчатъ въ изборната борба съ цялото си име, съ всички си престижи, и да дадатъ на агитацията си една пълнота много по-голяма, да агитиратъ за себе си, за да се препоречатъ, както стана въ последните опитни избори по съразмѣрната система. Азъ съмъ увѣренъ, че въ бъдеще това нѣма да става, защото всички ще се увѣрятъ, че не е нужно; обаче, отъ чисто тактически съображения, не защото шефътъ ще иска, но защото неговите съмишленици, неговите партизани ще искатъ да се представятъ предъ избирателите съ една листа, която да фрапира общественото мнѣние и избирателите за тѣхъ, името на шефа ще се поставя на чело на листата, и когато се откаже такъвъ единъ избраникъ, нѣма никаква вреда, понеже веднага дожда допълнителниятъ депутатъ; нѣма тая неприятностъ за партията, за опозиционните особено, да се страхуватъ, че ако шефътъ бъде избранъ отъ няколко колегии, изборътъ ще пропадне, защото знаятъ, че ще дойде допълнителенъ депутатъ отъ тѣхната листа.

Т. Даскаловъ: Ами ако петъ водачи на партията заематъ по три места, тѣ са $3 \times 5 = 15$ места.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Това е необходимо и за опозиционните партии, защото може да се случатъ такива минути, такива епохи, когато действително изборите ще бъдатъ по-малки и тѣ ще искатъ да гарантиратъ изборите на своите първи хора. И тогава ще видите г. Гершова и г. Малинова кандидирани на няколко места, както стана въ последните избори. Даже другите видни хора на партията направиха една абнегация предъ личностите, които бѣха поставени на чело, за да гарантиратъ тѣхния изборъ, а това само по себе си не е лошо. Нека партията да могатъ да агитиратъ чрезъ имената на своите първи хора.

Второ, имало спѣнка да се попълватъ местата. Такава спѣнка нѣма, понеже веднага ще може да се заяви и председателството е длъжно въ седмодневен срокъ да повика лицата, избрани за допълнителни народни представители. Най-сетитъ, ако някой се съмнѣва, че изборътъ му може да бъде касиранъ, както бѣше случай, или да нѣма тамъ избрани лица, както бѣше случаятъ въ Свищовската, П-та Търновска колегия, дѣто имаше въпросъ, дали избраниятъ тамъ е демократъ или земеделецъ, . . .

П. Пешевъ: Стамболовистъ.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да, или е избранъ стамболовистъ, то, въ такъвъ случай, заинтересованото лице може да избере една колегия, дѣто такъвъ въпросъ не се повдига или, най-послѣ, да почака, докато тѣзи въпроси се разрѣшатъ съ разглеждането на самия изборъ.

Азъ съмъ увѣренъ, г. г. народни представители, че за въ бъдеще нѣма да има многократни кандидатури, тѣ нѣма да се използватъ въ такъвъ грамаденъ размѣръ, както досега. Шефове тѣ могатъ да бъдатъ кандидирани на 2—3, даже и на четири места, но това ще бъде рѣдко, защото, може-би, не ще се чувствува такава голяма нужда отъ първи хора, понеже ще има само 12 листи, а не, както досега, 70—80 листи, и партията ще иматъ достатъчно хора да поставятъ въ тѣзи листи. Както е сега, въ много околни листата куца качествено; самите кандидати искатъ да покриятъ своята слабостъ съ едно

видно лице, каквото е шефът на партията, и без то да отиде там, той агитират за него въ името на партийната дисциплина. Та казвамъ, при съразмерната избирателна система нѣма да се представятъ такива случаи. Азъ съмъ увѣренъ, че и г. Такевъ, ако му се падне случай да се кандидатира на нѣколко мѣста, нѣма да направи това. Понеже партийтъ ще се състезаватъ въ 12 окръжи, ще ви кажа, че и административната машина не може да вземе много голѣмо участие; сръщу нея ще бждатъ изправени други, партийни, машини, които ще могатъ да я контролиратъ. Така щото, ако нѣкой министъръ се кандидатира тамъ, той ще се кандидатира, за да бжде избранъ или за да бжде поставенъ на чело на листата, но не за да осигури успѣха на своята партия — листитѣ нѣма да печелятъ или губятъ; всѣка ще има своя дѣлъ. Ако пѣкъ правителството има престижъ, ако лицата, които сж министри, могатъ да направятъ впечатлѣние на обществото и да спечелятъ единъ мандатъ повече, това е легитимно.

Н. Апостоловъ: Ако единъ министъръ, кандидатиратъ на три мѣста, бидѣйки на власт, не е сигуренъ, че ще бжде избранъ, азъ не знамъ, защо ще стои министъръ?

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Това е партийна работа: ако партията рече, ще бжде поставена кандидатурата му, ако не, нѣма да бжде поставена. Обаче не виждамъ каква нужда има отъ това да бжде поставено ограничение. Оставете партийтъ да агитиратъ, както намѣрятъ за добръ, оставете ги да използватъ своя престижъ. Нѣма защо опозицията да се грижи — както прави г. Апостоловъ — за демократитѣ или за правителството, ...

Н. Апостоловъ: Не е тамъ мотивътъ. Да не се злоупотребява съ властта.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: ... понеже съ единъ гласъ нѣма вече да се губи и печели. Ако ли пѣкъ има хора съ престижъ, нека взематъ единъ мандатъ повече. Азъ не виждамъ тая опасност, това злоупотребление, което се осмѣ. Ако е вѣрна поговорката „искашъ ли да унищожитъ нѣщо, направи го смѣшно“, това е особено вѣрно за България. Азъ не вѣрвамъ, да се намѣри министъръ, който да отиде да акаламира всички мѣста. Що се касае до г. Такева, той си носи грѣха и дава възможностъ да се кажатъ нѣколко думи за него.

Ходатайствувамъ, г. г. народни прѣдставители, да приемете члена тѣй, както си е, съ поправената печатна погрѣшка. Ние дълго разсждавахме върху този случай; разсждавахме даже, да-ли не може полпването на едно вакантно мѣсто да се направи отъ сждилището, но това се оказа непрактично и невъзможно.

И. Толевъ: Искамъ да заявя, че съмъ съгласенъ да се приеме прѣдложението на г. Пешева, че кандидатиратето не може да става въ повече отъ три колегии.

Прѣседателствующъ И. Пѣвъ: Значи, отказвате се отъ Вашето прѣдложение.

И. Толевъ: Присѣдинявамъ се къмъ прѣдложението на г. Пешева, толкова повече, че санкцията е сжщата, която азъ прѣдложихъ.

Прѣседателствующъ И. Пѣвъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ А. Людскановъ: Г. г. народни прѣдставители! Бѣлѣжката на г. Мушанова, прѣдвари-

телно направена, е права. Тѣзи разисквания трѣбваше да станатъ по чл. 43; но тѣй като станаха по чл. 39, трѣбва и азъ да кажа думата си, за да се смѣта, че ние послѣ нѣма да разискваме по чл. 43; тѣзи бѣлѣжки къмъ него членъ трѣбваше да се отнесатъ.

Менѣ ми си струва, че опасенията, които се изказаха отъ нѣкои г. г. народни прѣдставители, сж безосновни. Нѣма да говоря надълго. Азъ само ще се позова на послѣднитѣ два избора, за да видите, че даже при мажоритарната система ние, министритѣ, на повече отъ три мѣста никждѣ не положихме кандидатурата си. Ако вземете послѣднитѣ законодателни избори, ще видите, че нѣкои наши другари министри бѣха кандидатирали само на едно мѣсто, като г. министърътъ на правосѣдието, други — само на двѣ мѣста, като г. министърътъ на общественитѣ сгради, пжтищата и съобщенията, а ние, които се избрахме и по мажоритарната система, и по пропорционалната, поставихме кандидатуритѣ си по на двѣ мѣста; това бѣше, отъ една страна, по тактически съображения, и отъ друга страна, понеже за пръвъ пжтъ се правѣше опитъ съ пропорционалната система, трѣбваше да се поставятъ кандидатури на министри. Така щото, относително опасенията, които се изтъкнаха тукъ, че въ бждѣе при пропорционалната система нѣкои министри щѣли били да си поставятъ кандидатуритѣ на петъ, шестъ и даже 12 мѣста, мога да ви кажа съ положителностъ — доколкото може да се говори съ положителностъ въ подобни работи — че това не може да стане.

А. Кипровъ: Опозиционнитѣ шефове бѣха се кандидатирали въ всички колегии.

Министъръ А. Людскановъ: Прочее, за правителството това разпореждане нѣма абсолютно никакво значение. Ако единъ министъръ — както правилно каза единъ отъ г. г. ораторитѣ — не може да бжде избранъ на три мѣста, той вече нѣма значение, защото три колегии въ бждѣе сж три окръга, а това е $\frac{1}{4}$ отъ царството. Е добръ, ако единъ министъръ, като си положи кандидатурата въ $\frac{1}{4}$ отъ България, не бжде избранъ, той, дѣйствиелно, не струва много нѣщо. Подобно разпореждане у насъ може да има смисълъ само въ полза на опозицията, но не и въ полза на правителството. А съ това, което прѣдлагатъ г. г. Мушановъ и Пешевъ, ние ще свържемъ опозицията. Послѣднитѣ избори ни показватъ това. Не бѣха членоветѣ на правителството, които си поставиха кандидатуритѣ на много мѣста, а това бѣха опозиционнитѣ шефове, прѣдимно г. г. демократитѣ. Боейки се да не пропаднатъ, тѣ поставиха кандидатуритѣ на своитѣ шефове на всички мѣста, дѣто имаше да се избиратъ народни прѣдставители по пропорционалната система. Това, което ние прѣдлагаме, ние бихме приели съ удоволствие, ако се касаеше за насъ като правителство. Но ние говоримъ нѣща, които трѣбва да се иматъ прѣдъ видъ за опозицията и отъ васъ, и отъ насъ, защото ние винаги нѣма да бждемъ правителство; утрѣ и ние ще бждемъ опозиция, като васъ. Прочее, ако искате да свържете правителството — а тамъ бѣше страхътъ — ние нѣма защо да го свързвате по тоя начинъ, защото то нѣма интересъ да прави това. Г. Такевъ или други министри, които по-прѣди, при изборитѣ по мажоритарната система, сж си поставили кандидатуритѣ на много мѣста, сж правили това, не съ цѣль да осигурятъ своя изборъ, а съ цѣль, главно, да съкрушатъ своитѣ противници: търсили сж кждѣ сж кандидатирали най-виднитѣ хора отъ опозицията и тамъ сж си поставили кандидатуритѣ. Въ бждѣе това не е възможно. Нѣма да

има толкова неразбран министър или държавник от болшинството, от правителствената партия, който напразно да се компрометира пред общественото мнение в България, да ходи да си полага кандидатурата на шест, седем или десет места, защото това така полагане кандидатура няма смисъл; каквото и да прави този министър, той не може да съкруши опозицията; най-видният представител на опозицията ще бъдат избрани в извѣстна избирателна колегия и неговите усилия ще останат безрезултатни. Но вие, г. г. народни представители, рѣшете както искате: азъ няма да се противя на вашето рѣшение. То, въ сжщностъ, за правителството няма никакво значение. Помнете само, че вие ограничавате опозицията. Много правилно ви каза г. докладчикътъ: недѣйствително взима Франция за примѣръ, когато законополагател за насъ. Примѣрътъ на Булаше се носѣше и носи въ Франция, държава съ империялистически традиции въ всички подобни случаи, името на Наполеона или Наполеоната винаги застрашава парламентарнитѣ поредки тамъ, и всичко се прави съ цѣль да се попрѣчи на единъ новъ Наполеонъ III да може да стъпи на врата на французкия народъ. Тѣ измѣниха начина на гласоподаването, измѣниха системата отъ scrutin d'arrondissement на scrutin de liste, поради въображаеми опасения, поради страхъ отъ призрака на нѣкой си генералъ Буланже, който може да стъпи на врата на французкия народъ. У насъ това е немислимо. Французката система бѣ и е мажоритарната, и това е могло да стане. У насъ не може да стане. Ние нямаме нито тая Буланжистка традиция, нито нѣщо подобно. Прочее, това, което се прѣдлага, е въ ущербъ на опозицията. Азъ и всички мои другари, които смѣтаме, че утрѣ можемъ да бъдемъ въ опозиция като васъ, не искаме да ограничаваме опозицията. Ние искаме да ѝ дадемъ възможностъ да се прѣдставлява възможно по-добър въ парламента и при най-лошия режимъ. Нека опозиционеритѣ си поставятъ кандидатуритѣ, ако искатъ, въ 10, 12 окръга и нека гледатъ да дойдатъ тукъ. Правителството и да ѝ се противопостави въ всичкитѣ тия окръзи, няма да съкруши опозицията, защото няма смисълъ, понеже няма възможностъ да стори това; но опозицията може да рискува, ако шефоветѣ ѝ си поставятъ кандидатуритѣ само на три мѣста. Правителството по другъ начинъ може да съсипе опозицията, а не само съ поставяне на кандидатури. Прочее, азъ мисля, че не е добъръ да правимъ ограничения за опозицията. По принципъ нямамъ нищо противъ това, но, ми се струва, че не е добро начинание.

Сега, г. Мушановъ прѣдлага и друго нѣщо. Ако се взрете добъръ въ нашия членъ и ако вземете самото положение на работата, неговото опасение е безосновно, това не може да се обидне. Какво иска г. Мушановъ? Той иска двѣ нѣща. Искане да се задѣлжи, по единъ косвенъ начинъ, шефътъ на една партия да се произнесе по-рано, кой изборъ приема, за да не държи своитѣ избрани другари en suspens, въ въздуха, да чакатъ, докато се разрѣши въпросътъ. Такъвъ шефъ, такъвъ водителъ азъ не прѣдполагамъ, че ще се ръководи отъ подобни съображения. Шефоветѣ знаятъ какво правятъ и не съ законни ние ще ги заставаме, какъ да се ръководятъ въ своитѣ дѣйствия. Прочее, това искане на г. Мушанова не е основателно, не е право. Единъ шефъ, прѣдполага се, по-добъръ разбира своето положение въ партията, страната и парламента, та няма защо съ законъ да му прѣдписваме какво да прави.

Н. Мушановъ: Може избраниятъ да не е шефъ.

Министъръ А. Людскановъ: Но, казва г. Мушановъ: дайте да направимъ така — да му дадемъ

право да избере едно отъ мѣстата, дѣто е избранъ, и да има право въ послѣдствие да оптира и въ другитѣ мѣста, кѣдѣто е избранъ. Г-да! Касиране на избори въ бъдѣще няма да има въ такъвъ смисълъ, въ какъвто си го прѣдполагаме сега, намирайки се подъ впечатлѣнията на мажоритарната система. Въ бъдѣще да се касиратъ изборитѣ въ единъ окръгъ, който ще бѣде избирателна колегия, е почти немислимо. Защо? Защото тамъ сж ангажирани нѣколко партии, които конкуриратъ помежду си, защото на първо мѣсто е ангажирано правителството и защото не можете да опорочите изборитѣ въ цѣлия окръгъ. Вие можете да опорочите избора въ една секция, можете да опорочите избора въ единъ градъ, но, напр., въ цѣлия Търновски или Старозагорски окръгъ не можете да опорочите изборитѣ, каквото и да правите. Азъ съмъ горещъ партизанинъ на пропорционалната избирателна система и една отъ причинитѣ, за да бѣда такъвъ горещъ привърженикъ на тая система, е и тая, че занаяпрѣдъ никое злонамерено правителство, каквото и да прави, не може да опорочва изборитѣ; ще може да ги опорочи, може-би, въ една, двѣ секции, но при организираната на партиитѣ въ бъдѣще това няма да има почти никакво рѣшително значение за общия резултатъ на избора. Въ послѣднитѣ законодателни избори, станали по мажоритарната система, вие видѣхте, че изходътъ на избора въ Добричко се измѣни отъ една само секция, дѣто стана допълнителенъ въ слѣдующата нодѣля. Въ бъдѣще това не може да стане по никой начинъ, и не може да стане главно по отношение на шефа, който ще води листата; може да стане за нѣкои отъ кандидатитѣ, да допуснемъ, които слѣдватъ по надолѣ въ листата — макаръ че пакъ е много мжчно — но за шефа това не ще може да стане. Тогава защо Ви е това разпореждане, г. Мушановъ? Азъ съмъ съгласенъ съ Васъ — нека шефътъ да се произнесе по-отрано, кой изборъ приема. Няма опасностъ, че ще бѣде касиранъ, понеже правителството няма интересъ да го касира, тъй като и негови кандидати сж избрани тамъ, въ колегията, и няма защо да произвежда нови избори. Вие видѣхте, че ние никѣдъ не правихме нови избори. Въ бъдѣще това ще бѣде почти невъзможно. Защо ще правимъ тия разпореждания, тогава? Ние обмислихме това въ комисията. Въ втората алинея ние даваме голѣми права на прѣдседателството на Народното събрание; ние му даваме права, които принадлежеха вамъ, г. г. народни представители — да провъзгласява избранихъ народни прѣдставители. У насъ сждилищата не провъзгласяватъ изборитѣ и не утвърждаватъ народнитѣ прѣдставители, а Народното събрание прави това. Сега делегираме тая власт на прѣдседателството, като казваме, че прѣдседателътъ, като остане едно вакантно мѣсто, прѣмо съобщава на слѣдующия кандидатъ да дойде въ Народното събрание. Вие искате по-много отъ туй. Струва ми се, че твърдѣ голѣми права ще се дадатъ на прѣдседателството и много ще забъркаме тая материя. Нека остане туй положение, нека го практикуваме. Наистина, г. Мушановъ при послѣднитѣ избори стоя нѣколко врѣме вънъ отъ Народното събрание, но сега положението се измѣня; даваме право на шефа на една партия въ продължение на 15 дена да се произнесе. Отъ него зависи, да-ли ще влѣзатъ по-рано или по-късно неговитѣ другари, и нека на него се сърдятъ. По-добъръ е законътъ да си остане тъй, отколкото да го отрупваме съ толкова много подробности, които ще правятъ неговото приспособление мжчно.

На тия основания азъ поддържамъ мнѣнието на г. докладчика. Ако г. Мушановъ и подиръ моето обяснение толкова настоява на своето прѣдложение, азъ нямамъ нищо противъ да се позволи

на шефоветъ да се избиратъ на три мѣста. Но съ това ще напакоstimъ на опозицията. Моля, прочее, г. Мушанова, слѣдъ тѣзи мои обяснения, да оттегли своето предложение.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: По чл. 39 има само едно предложение. Моля г. Пешева да каже, настоява ли да се гласува предложението му къмъ чл. 39, или желае да го оставимъ да се гласува къмъ чл. 43.

П. Пешевъ: И къмъ чл. 43 може. Нека го гласуваме сега, понеже разискваме, та подирѣ да не се връщаме пакъ.

Н. Апостоловъ: Азъ мисля, че нѣма достатъчно народни прѣдставители.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Моля г. г. квесторитѣ да проверятъ, има ли кворумъ или не.

(Въ залата влизатъ нѣколкомина народни прѣдставители)

Обаждаатъ се: Има, има.

Квесторъ И. Андрѣевъ: (Слѣдъ прѣбровяването) Има кворумъ.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Ще се гласува. Които г. г. народни прѣдставители приематъ прибавката къмъ чл. 39, като алинея 3, направена отъ търновския народенъ прѣдставителъ г. Петъръ Пешевъ, която гласи така: (Чете) „Никой не може да се кандидатира въ повече отъ три избирателни колегии; ако едно лице бже кандидатирано въ повече отъ три избирателни колегии, изборътъ му се счита за недействителенъ, кждѣто е поставена кандидатурата му“, моля, да си вдигнатъ ржката. (Меншество) Събранието не приема.

Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ чл. 39 тѣй, както го прочете г. докладчикътъ, съ редакционната поправка, вмѣсто думата „избирателтъ“ въ петия и шестия редове на члена, да се постави „прѣдставителтъ“, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Съ съгласието на г. министра на вътрѣшнитѣ работи, азъ ще ви моля да прѣкъснемъ сега разглеждането на законопроекта за измѣненіето на избирателния законъ, за да минемъ на слѣдующата точка отъ дневния редъ, именно, второ четене на законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за Българската народна банка, тѣй като тѣзи измѣнения сж отъ спѣшенъ характеръ. Този законопроектъ е на дневенъ редъ, само че е поставенъ по-подирѣ. Слѣдъ като разгледаме него, можемъ пакъ да продължимъ разглеждането на законопроекта за измѣненіето на избирателния законъ.

Прѣдседателствующъ И. Пѣевъ: Които г. г. народни прѣдставители сж съгласни да се прѣреди дневниятъ редъ и да се пристѣпи къмъ разглеждане второто четене на законопроекта за измѣнение и допълнение на закона за Българската народна банка, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Моля г. докладчика по законопроекта за измѣнение и допълнение закона за Българската народна банка да докладва.

(Прѣдседателското мѣсто заема г. прѣдседателтъ)

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„З а к о н ъ

за измѣнение и допълнение на закона за Българската народна банка.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателтъ: Които приематъ заглавието на законопроекта, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 1. Чл. 7 отъ закона за Българската народна банка се допълня съ слѣдната трета алинея:

„Считатъ се за златна наличностъ и вземанията на банката срѣщу странство, облѣчени въ срочно камбио или чуждестранни краткосрочни съкровищни титри.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателтъ: Които приематъ § 1 тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Н. Мушановъ: 54 души гласуваме закона. Трѣбватъ 16 души още за кворумъ.

Прѣдседателтъ: Моля г. г. квесторитѣ да прѣброятъ присѣтствующитѣ, и, ако има народни прѣдставители навънъ, да ги поканятъ да влѣзнатъ.

Обаждаатъ се: Има кворумъ. (Влизатъ въ залата нѣколкомина народни прѣдставители)

Квесторъ И. Андрѣевъ: (Слѣдъ прѣбровяването) Има кворумъ.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 2. Алинея първа на чл. 12 отъ сѣщия законъ се измѣнява както слѣдва:

„Управлението на банката се повѣрѣва на единъ управителъ и петима администратори. Управителътъ и администраторитѣ съставляватъ управителния съвѣтъ на банката.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателтъ: Които приематъ § 2 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Начевъ: Въ § 3 комисията направи малки измѣнения и го прие въ слѣдующата форма: (Чете)

„§ 3. Чл. 16 се отмѣнява и замѣстя съ слѣдния новъ чл. 16:

„Управлението на клоноветѣ и агентуритѣ се повѣрѣва на особни директори и агенти, подпомогнати отъ мѣстнитѣ съвѣти.

Мѣстнитѣ съвѣти се състоятъ: при централния Софийски клонъ — отъ директора и началницитѣ на отдѣления, които ще се посочатъ въ надлежния правилникъ; при другитѣ клонове — отъ директора, контролъора или счетоводителя и касиера, въ агентуритѣ — отъ агента, счетоводителя и касиера.

По дѣлата на клоноветѣ и агентуритѣ банката се прѣдставлява отъ надлежнитѣ директори или агенти.

Подробноститѣ за отношенията между директоритѣ или агентитѣ къмъ мѣстнитѣ съвѣти, както и за длѣжноститѣ на контролѣоритѣ, се уреждатъ отъ правилницитѣ на банката.“

Прѣдседателтъ: Които приематъ § 3 тѣй, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчик Н. Начевъ: (Чете)

„§ 4. Чл. 17 се отменява и замества съ следния новъ чл. 17:

„При клоновете и агентурите има и по единъ сконтовъ комитетъ.

„Членовете на сконтовите комитети се взиматъ изъ списъка на кандидатите, който се съставлява всѣки двѣ години отъ бюрата на търговскитѣ камари и утвърждава отъ общитѣ събрания на сжщитѣ.

„Числото на кандидатите за Софийския клонъ е 18 души, за останалитѣ клонове — 12 и за агентуритѣ 9.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣседателъ: Които приематъ § 4 тѣй, както се прочете, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчик Н. Начевъ: Въ § 5 комисията направи едно малко измѣнение — въ точка пета, вмѣсто „даденитѣ подъ сждъ“, се постави „осжденитѣ“ — и го прие въ следующата форма: (Чете)

„§ 5. Чл. 18 се отменява и замества съ следния новъ чл. 18:

„Не могатъ да бждатъ избрани като кандидати за членове на сконтовитѣ комитети:

„1) лица, които не сж търговци или промишленици съ регистрована прѣдъ надлежния сждъ фирма;

„2) търговци и промишленици, които плащатъ годишенъ данъкъ за занятие по-малко отъ 60 л.;

„3) банкеритѣ, сарафитѣ и лихваритѣ;

„4) обявенитѣ въ несъстоятелностъ търговци или промишленици, съ невъзстановени отъ сжда права;

„5) осжденитѣ лица за позорни прѣстѣпления или за прѣстѣпни дѣяния, несъвмѣстими съ търговската честъ, и

„6) ония, които сж съдружници помежду си или роднини било помежду си, било съ членовете на мѣстния съвѣтъ по прѣка линия неограничено, по косвена до четвърта и по сватовщина до втора степенъ включително.

„Отъ списъка на кандидатите за членове на сконтовитѣ комитети управителниятъ съвѣтъ на банката избира и утвърждава двѣ трети отъ общото имъ число за редовни и една трета за резервни членове на сконтовитѣ комитети.“

Прѣседателъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Петко Кировъ.

П. Кировъ: Въ този членъ, г. г. народни прѣдставители, е казано, че не могатъ да бждатъ избрани за членове на сконтовитѣ комитети тѣзи, които плащатъ данъкъ занятие по-малко отъ 60 л. Тукъ има една малка неясност и искамъ да се разбере. Напр., въ една зарегистрирана фирма влизатъ трима или четирма съдружници. Сега, какъ се разбира? Всѣки ли отъ съдружницитѣ трѣбва да плаща данъкъ занятие не по-малко отъ 60 л.? Единъ отъ членовете на тази фирма ще ли бжде избранъ, когато цѣлата фирма плаща 60 л. данъкъ, или пъкъ може да бжде избранъ само тогава, когато отдѣлно плаща прѣмъ данъкъ 60 л.? Азъ правя тая бѣлѣжка затуй, защото имаме една такава аномалия и въ стария законъ. Въ една фирма има, да кажемъ, петъ-шестъ души съдружници и се кандидатира единъ отъ тѣхъ; той самъ не плаща прѣмъ данъкъ, но фирмата, въ която той влиза, плаща данъкъ 200—300 л. Нѣма ли да се позволи на този отъ съдружницитѣ на фирмата да бжде избранъ? Искамъ да се поясни работата, какъ трѣбва да се разбира това.

Прѣседателъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че въ такъвъ случай кредитътъ на фирмата е и кредитъ на колективнитѣ съдружници, които влизатъ въ нея. Следователно, ако фирмата плаща данъкъ повече отъ 60 л., всички членове на фирмата, които биха били прѣпоржчани за членове на сконтовия комитетъ — тѣ не могатъ да бждатъ членове всички, ще бжде единъ отъ тѣхъ — ще се ползуватъ отъ това право.

П. Кировъ: Туй право се оспорваше.

Министъръ Т. Теодоровъ: Кредитътъ на фирмата е кредитъ на лицата, които я съставляватъ; следователно, въ такъвъ случай ще се счита, че ако фирмата плаща 60 л. и повече данъкъ, съдружницитѣ ще иматъ това право; ако фирмата не плаща този данъкъ, не ще иматъ това право.

Прѣседателъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставителъ г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Въвежда се тукъ материаленъ цензъ, за да може единъ български гражданинъ да бжде членъ на сконтовъ комитетъ. Това има резонъ за членовете на сконтовитѣ комитети при голѣмитѣ банкови клонове, като тѣзи въ Русе, Варна, София, защото ще раздаватъ голѣмъ кредитъ. Но питамъ: защо въ една агенура въ Дръново или Тръвна, дѣто кредитътъ, който се раздава, е надребно, искате сжщия цензъ на тѣзи хора, какъто искате за тия въ София? Тамъ сж малко хората, които плащатъ данъкъ занятие повече отъ 60 л., и вне отсега ще ги покажете, кои ще иматъ право да бждатъ членове въ сконтовия комитетъ.

Нѣкой отъ болшинството: По прогресивния данъкъ ще плащатъ повече.

Н. Мушановъ: И тогава не зная да-ли ще плащатъ повече отъ 60 л. — Но тѣй, както е сега, какво ще правятъ въ тѣзи малки градове, кждѣто пакъ има сконтови комитети? Навѣрно, този законъ ще изхвърли тѣзи хора до единъ, защото въ малкитѣ градове да плащашъ 60 л. данъкъ е голѣма работа. Не е въпросътъ само да добитираме, но въпросътъ е да видимъ, има ли нужда отъ това измѣнение, доказано ли е, че сконтовитѣ комитети досега сж функционирали злѣ, защото гражданитѣ, които сж участвували вътрѣ, не сж имали такъвъ цензъ — да плащатъ данъкъ занятие най-малко 60 л. — не сж били богати. Ако това не е вѣрно и ако е истина, че ние, ужъ хора на демократическа държава, кждѣто имаме извѣстни достойнства, независими отъ имотния цензъ на хората, нѣмаме причини да отидемъ безъ причина да лишаваме хората отъ правото да участвуватъ въ едно народно учрѣждение на кредитъ, за правилното функциониране на което и тѣ биха могли да дадатъ мнѣние. Бихъ молилъ, ако нѣма по-сериозни причини, да се намали този цензъ.

Прѣседателъ: Има думата г. министърътъ на финанситѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Г. г. народни прѣдставители! Въ това отношение не се прави никакво

ограничение и никакво потъпкване на демократическия принцип, ...

Н. Мушановъ: Толковъ по-добър.

Министъръ Т. Теодоровъ: ... защото, при сегашния текстъ на закона, кандидатитъ за членове на скомтовитъ комитети трѣбва да бждатъ търговци или промишленици, които плащатъ годишенъ данѣкъ най-малко 100 л. Този размѣръ за кандидатитъ при третостепеннитъ и четвъртостепеннитъ банкови клонове и агентури се намалява на 60 л. Ние сега правимъ за всичкитъ 60 л.; слѣдователно, правимъ избора на кандидатитъ по-широкъ и по-свободенъ, отколкото досега, и г. Мушановъ като демократъ не трѣбва да ни се сърди за това.

Н. Мушановъ: Напротивъ, много съмъ доволенъ.

Прѣдседателъ: Ще се пристѣпи къмъ гласуване. Моля г. г. народнитъ прѣдставители, които приематъ § 5 тѣй, както се прочете отъ г. докладчика, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 6. Чл. 19 се отмѣнява и замѣстя съ слѣдния новъ членъ 19:

„Скомтовитъ комитети засѣдаватъ по шесть души въ Софийския клонъ, по четири души въ останалитъ клонове и по трима души въ агентуритъ, подъ прѣдседателството на надлежния директоръ или агентъ или тѣхнитъ замѣстници.

„Тоя съставъ се образува за година врѣме отъ редовнитъ членове, раздѣлени на двѣ серии.

„Резервнитъ членове замѣстватъ редовнитъ въ случай на нужда или когато нѣкой редовенъ членъ бжде отстраненъ по причини, посочени въ прѣдходния членъ, алинея втора, както и за разгласяване даннитъ за кредититъ на клиентитъ и разискванията на комитета.

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 6 тѣй, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Начевъ: Въ § 7 има едно малко допълнение. Азъ ще прочета параграфа тѣй, както е измѣненъ. (Чете)

„§ 7. Между алинея трета и четвърта на чл. 20 се притуря слѣдната нова алинея:

„Управителниятъ съвѣтъ, обаче, може и по своя инициатива, по реда на надзора, да намалява кредититъ, но съ съгласието на министра на финанситъ.“

Послѣднитъ думи: „но съ съгласието на министра на финанситъ“ сж прибавени отъ комисията.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на финанситъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Послѣдната прибавка, която се прочете сега — „но съ съгласието на министра на финанситъ“ — наистина, се направи въ комисията и тамъ азъ си дадохъ съгласието, за нейното помѣстѣне, но слѣдъ това намѣрихъ, че е неудобно министърътъ на финанситъ да се мѣси въ прѣдходната на кредититъ на хората, защото това може да даде поводъ за нѣкои злоупотрѣбления отъ министри, които не ще искатъ да държатъ смѣтка за границитъ на своитъ длѣжности и права. Затова азъ съмъ на мнѣние да си остане § 7 така, както бѣше въ проекта. Това не значи, че министърътъ на финанситъ не ще може по реда на надзора да се намѣси; той пакъ ще може да се намѣси, но по общо правило, тогава, когато вижда, че разпорежданията,

които прави управителниятъ съвѣтъ, сж явно незаконни или явно въ врѣда на интереситъ на банката. Само въ изключителни случаи, когато министърътъ на финанситъ намѣри за нужно, може да го направи, а не за всички случаи да го пита и съ негово прѣдварително съгласие да вършатъ това. Затуй прѣдлагамъ § 7 да си остане тѣй, както бѣше въ проекта.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 7 въ първоначалната му редакция, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Начевъ: Въ § 8 има прибавени нѣколко думи. Азъ ще го прочета, както е измѣненъ. (Чете)

„§ 8. Чл. 24 се измѣнява така.

„Управителътъ и администраторитъ на банката се назначаватъ съ указъ по прѣдставление на министра на финанситъ. Тѣ се уволняватъ, обаче, само по рѣшение на Народното събрание, взето по мотивиранъ докладъ на министра на финанситъ.

„Директорътъ и началницитъ на отдѣленията при Софийския клонъ; директоритъ и контролоритъ при останалитъ клонове и агентитъ при агентуритъ се назначаватъ и уволняватъ по постановление на управителния съвѣтъ и по докладъ на министра на финанситъ, съ указъ.

„Секретарътъ, юрисконсултътъ, главниятъ контролоръ, главниятъ счетоводителъ, контролорътъ, инспекторитъ и началницитъ при централното управление, касиерътъ, адвокатитъ, счетоводителътъ, контролоритъ и секретарътъ при Софийския клонъ; юрисконсулитъ, счетоводителитъ, секретаритъ и касиеритъ при клоноветъ и счетоводителитъ и касиеритъ при агентуритъ, както и всички други чиновници съ заплата отъ 3.000 л. нагоръ, се назначаватъ и уволняватъ по постановление на управителния съвѣтъ съ заповѣдъ отъ министра на финанситъ.

„Останалитъ чиновници при банката съ заплата отъ 1.500 л. до 3.000 се назначаватъ и уволняватъ съ заповѣдъ отъ управителя на банката по постановление на управителния съвѣтъ. Всички други чиновници и служащи до 1.500 л. годишна заплата включително, се назначаватъ и уволняватъ съ заповѣдъ отъ управителя на банката или надлежния директоръ.“

Прѣдседателъ: Които приематъ § 8, споредъ редакцията приета отъ комисията, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Събранието приема.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 9. Чл. 26 се измѣнява така:

„Българската народна банка приема частни влогове на опрѣдѣленъ срокъ или на текуща смѣтка. Тя изпълнява и службата на влоговата каса въ страната, съгласно особнитъ за тая цѣль шаребѣ.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 9, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 10. „Вмѣсто чл. 39, отмѣненъ съ закона за ипотечния кредитъ при Българската народна банка, се поставя слѣдниятъ новъ членъ:

„Банката извършва ипотечни заеми, заеми на общини, окръжия и обществени учрѣждения, издава заложни облигации и отваря текущи смѣтки срѣщу ипотечни съгласно особния за тая цѣль законъ за ипотечния кредитъ при Българската народна банка.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 10, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 11. Въмѣсто отмиѣнения чл. 42 съ закона за ипотечния кредитъ при Българската народна банка се поставя слѣдния новъ чл. 42:

„Съ разрѣшение на Министерския съвѣтъ банката може да взема участие въ банкови учрѣждения, които иматъ за цѣль развитието на търговския и поземелния кредитъ въ срѣдата на българското население или подпомагането на вносно-износната търговия на царството.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 11, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 12. Въмѣсто отмиѣнения чл. 44 съ закона за ипотечния кредитъ при Българската народна банка се поставя чл. 45, който става чл. 44.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 12, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 13. Чл. 46 става чл. 45.“

Приетъ отъ комисията безъ измѣнение.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 13, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ Н. Начевъ: (Чете)

„§ 14. Чл. 47 се отмиѣнява и се замѣства съ слѣднитѣ два члена 46 и 47, именно:

„Чл. 46. Банката не може да придобива други недвижими имоти, освѣнъ необходимитѣ за нея помѣщения, и то съ разрѣшение на министра на финанситѣ.

„Недвижимитѣ имоти, придобити по възлагане на публиченъ търгъ, срѣщу вземанията на банката, трѣбва да се продадатъ при пръвъ удобенъ случай, аналогично съ правилата на закона за гражданското сѣдопроизводство.“

„Чл. 47. Забранява се на банката да прави аванси срѣщу търговски или индустриални акции, да участва въ търговски или индустриални прѣдприятия, освѣнъ въ случаитѣ, посочени въ чл. 42, да играе на борсата и изобщо да върши операции, непрѣвидени въ тоя законъ или въ особнитѣ за банката наредби.“

Комисията залича послѣднитѣ думи въ чл. 46: „и наредбитѣ по държавната и обществената отчетност.“

Прѣдседателъ: Които приематъ § 14, както се докладва, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Съ това свършваме второто четене на законопроекта за измѣнение нѣкои членове отъ закона за Българската народна банка и ще продължимъ второто четене на законопроекта за измѣнение избирателния законъ.

Моля докладчика, г. Вазовъ, да го докладва.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: (Чете)

„§ 4. Чл. 40 се измѣня тѣй: „Изборътъ трае само единъ день, но ако, поради смущения, безредици, или друга нѣкоя причина, изборътъ въ нѣкоя секция не се извърши въ опрѣдѣления день, той се повтаря въ същата секция въ слѣдния недѣленъ день. Ако и въ тоя день не се състои, тогава изборътъ въ колегията се счита за окончателенъ и безъ тая секция.“

„З а б ъ л ѡ ж к а. Секционното избирателно бюро опрѣдѣля, кой изборъ се счита несталъ. Въ съставения за тая цѣль протоколъ се излага обстоятелствено причината поради която изборътъ не е станалъ. Едновременно съ това, прѣдседателъ на бюро съобщава телеграфически на окръжния управителъ, за да направи потребното за повтаряне избора въ секцията.“

Г. г. народни прѣдставители! Нѣколко обяснения ще дамъ по този членъ, за да се знае какви сѣ измѣненията. Прибавихме въ този членъ думитѣ „друга нѣкоя причина“, защото може да се случи, напр., епидемия, която да попрѣчи да стане изборътъ.

Слѣдъ това, ние ограничихме производството на послѣдующитѣ избори. Повече отъ повторенъ изборъ нѣма да има, понеже едно Народно събрание не може да чака да се конституира, за да се правятъ избори тройни и четворни въ други села, и понеже при съразмѣрната система е много мѣчно да се прѣдполага, че ще има нередовности въ изборитѣ, и то нередовности въ такъвъ голѣмъ размѣръ, щото да направятъ избора въ цѣла една колегия несталъ. Ето защо прѣмахнахме чл. 22, на който се силаваше досегашниятъ чл. 40.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 4 тѣй, както се прочете и обясни отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: (Чете)

„§ 5. Чл. 43 се измѣня тѣй: „Народенъ прѣдставителъ, избранъ отъ двѣ или повече избирателни колегии, заявява прѣдседателю на Народното събрание кой изборъ приема; прѣдседателството поканва веднага писмено слѣдния допълнителенъ народенъ прѣдставителъ да заеме упразненото мѣсто.“

„Ако избраниятъ на нѣколко мѣста народенъ прѣдставителъ не заяви кой изборъ приема, прѣдседателството на Народното събрание въ първото заседание, слѣдъ провѣрката на изборитѣ въ тия колегии, теги жрѣбие за опрѣдѣляне отъ коя колегия да се счита избранъ народниятъ прѣдставител.“

Текстътъ говори самъ за себе си.

Прѣдседателъ: Има думата търновскиятъ народенъ прѣдставител г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Разрѣши се вече отъ Народното събрание въпросътъ, повдигнатъ отъ г. Толева, че единъ кандидатъ за народенъ прѣдставителъ може да се кандидатира само въ три колегии. Вториятъ въпросъ, който азъ повдигнахъ, се разрѣшава въ чл. чл. 39 и 43. Чл. 39 казва, че въ седемъ дена най-късно единъ народенъ прѣдставителъ, избранъ на нѣколко мѣста, оптира въ Народното събрание и прѣдседателството е длъжно да покани слѣдующия по редъ. Чл. 43 казва, че прѣдседателството веднага съобщава на втория слѣдъ него да приеме мѣстото. Тѣй като първиятъ членъ ограничава прѣдседателството — законниятъ срокъ, който го ограничава е седемъ дена — то това „веднага“, което се пише тукъ, зависи отъ благоразположението на прѣдседателството. Чл. 43 разрѣшава втория въпросъ, че ако ли народниятъ прѣдставителъ, избранъ на нѣколко мѣста, не оптира, тогава прѣдседателството, слѣдъ като се провѣрятъ вече изборитѣ, е длъжно веднага да повика новия слѣдъващъ по редъ кандидатъ. Азъ казвамъ туй нѣщо — което г. Людскановъ, ми се чини, не схвана добръ — въ каква зависимостъ се намира избраниятъ въ нѣколко колегии народенъ прѣдставителъ? Намира се въ зависимостъ отъ провѣрката на изборитѣ. Защото го е страхъ, че единъ изборъ непровѣренъ би могълъ да се касира, затуй ще чака провѣрката на изборитѣ и тогава ще съобщи какъ оптира. Значи, избраниятъ на нѣколко мѣста е осѣденъ, подъ страха на касиранъ, да чака провѣрката на изборитѣ, че чакъ тогава да оптира. Прѣдставете си, г. г. народни прѣдставители, какво ще направятъ хора, които искатъ именно незаконността. Ще оставятъ да провѣрятъ избора на единъ човѣкъ, който е избранъ на двѣ мѣста, послѣдентъ, на втория мѣсець, откакъ се открие Народното събрание. Практиката на Народното събрание досега е била такава: провѣряватъ се повече отъ половината избори, за да се залочне законодателната

дѣятелностъ, а оттамъ нататъкъ, другата половина отъ изборитѣ може да ги оставятъ чакъ въ края на сесията. Туй може да стане и при пропорционалната система. Азъ казвамъ, че хора злонамѣрени, които искатъ да държатъ хората отвънъ, ще оставятъ да провѣрятъ два окръга на 1 или 15 декемврий, и избраниятъ на нѣколко мѣста, подъ страхъ на касиране, нѣма да оптира, и тогава именно нѣма да се роди правото на другия да го замѣсти.

Министъръ Т. Теодоровъ: Направете си прѣдложението, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ: Моята мисль е слѣдната: народниятъ прѣдставителъ, избранъ на нѣколко мѣста, да може да оптира още въ началото, въ седемтъ дни, когато има увѣреността, че и да се касира изборътъ, кждѣто той е избранъ, нѣма да влияе върху него. И казвамъ: въ случай, че изборътъ въ колегията, отдѣто е оптиралъ кандидатътъ, бжде касиранъ, той заема мѣстото на замѣстилия го отъ колегията, на която изборътъ е утвърденъ. Напр., азъ съмъ избранъ на двѣ мѣста, трѣбва да оптирамъ още въ третия день откакто се открие Народното събрание. Оптирамъ за I-та Търновска избирателна колегия; значи, ако съмъ избранъ и отъ II-та, народниятъ прѣдставителъ, който е вторъ по редъ, ще бжде поканенъ да се яви тукъ. Какво ще стане ако се касира изборътъ въ I-та колегия, за която съмъ оптиралъ? Ако изборътъ въ II-та колегия е утвърденъ, азъ ще си остана въ нея, а лицето, което ме е замѣстило ще си излѣзе. И е право това, г. г. народни прѣдставители. Азъ разбирамъ, че има нѣщо, което шокира, но питамъ: по естеството си, какво право нарушаваме? Азъ оптирамъ при увѣреността, че този изборъ е редовенъ; азъ, който съмъ начело на листата въ двѣтъ колегии, имамъ довѣрието да бжда народенъ прѣдставителъ, защото народътъ ме е избралъ на двѣтъ мѣста. Сега, г. г. народни прѣдставители, най-хубаво ще бжде това, което г. министъръ Людскановъ прѣдполага да бжде върно — никога да не ставатъ такива игри. Но защото у насъ ставатъ такива игри — азъ съмъ отъ хората, които вѣрватъ, че ще ставатъ още — и, може-би, съ тази пропорция ще станатъ такива игри, че ще дадемъ примѣръ на чужбина, какъ може да се злоупотрѣблява съ нея, затуй смѣтамъ като моя длъжностъ, да искамъ, понеже тѣзи случаи ще се прѣдставятъ, да ги урегулируме. Ако не щете, това е ваша работа.

Прѣдседателъ: Има думата г. докладчикътъ.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. Мушановъ говори за послѣдната алинея на чл. 39, който току-що се гласува. Тамъ се прѣдвижда седмодневенъ срокъ въ случай на ваканция изобщо, а тукъ е, за да ускоримъ попълването на мѣстото, именно въ този интересенъ случай, който г. Мушановъ посочва, когато се касае за доброволно отказване отъ едно мѣсто, а не по случай на смъртъ или напушане на народното прѣдставителство. Това е едно изключение, та нѣма защо да се тълкува погрѣшно, когато се оптира за едно мѣсто. Сега, какъвъ случай може да се прѣдстави? Първо, нѣма никакво съмнѣние, че изборътъ може да бжде касиранъ, въ която и да е колегия; веднага избраниятъ ще оптира, защото, то се знае и той може да отиде да провѣри въ комисията. Ако Народното събрание рече да касира нѣкого, никой не може да прѣдупрѣди тази стѣпка, ако има неко-ректно болшинство. Спасение нѣма. Спасение има само въ общественото мнѣние, въ неговия контролъ. Никакво прѣдседателство не може да те спаси. Послѣ, ако се касира единъ изборъ, ще се касира цѣлия изборъ, дѣто има избрани отъ всички листи, понеже е много мжно да се измисли единъ случай, кждѣто да бжде касирана само листата на една

партия. Такъвъ случай ще има само тогава, когато или лицето ще бжде неизбираемо — тогава нѣма какво да се оплакваме — или пъкъ, че е станало грѣшка въ отдаването на единъ мандатъ на извѣстна листа, както бѣше въ Търновско. Но едно лице, което е шефъ на партия и е избрано на двѣ мѣста, винаги може да се гарантира, като задържи и двѣтъ мѣста докато се разрѣши въпросътъ, както направи ува-жаемиятъ г. Малиновъ.

Министъръ Т. Теодоровъ: И ще задържи тамъ, дѣто нѣма контестация.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да. Та ходатайству-вамъ да се приеме този членъ така, както е въ за-конопроекта.

Прѣдседателъ: Има думата г. министърътъ на вътрѣшнитѣ работи.

Министъръ А. Людскановъ: Искамъ да кажа едно на Васъ, г. Мушановъ. Тукъ ме шокира положението, което, вие безъ да искате, ще се създаде: днесъ единъ депутатъ да бжде между насъ, а утрѣ да си отиде, това е невъзможно.

Н. Мушановъ: Аслж пропорцията не иска лица.

Министъръ А. Людскановъ: Най-напрѣдъ влѣзте въ положението на този, който ще бжде между насъ: да го приемемъ за извѣстно врѣме, а послѣ да го изпратимъ у тѣхъ си! Второ, не може да се играе така съ мандата на народнитѣ прѣдставители. При туй положение, нека онзи шефъ да си примѣри шанса, да изучи хубаво изборитѣ — има два или три избора — и да приеме мандата отъ тамъ, дѣто ще е най-сигуренъ, или да задържи на двѣ мѣста мандата си. Най-послѣ, нека той направи една жертва, откол-кото ние тукъ да унизимъ достойнството на народ-ното прѣдставителство.

Н. Мушановъ: Вие сте избрани отъ нѣколко мѣста, и знаете какъ човѣкъ не е сигуренъ.

Министъръ А. Людскановъ: Въ България сме май-стори да намираме трюкове, но законодателятъ не може да прѣдвиди всички трюкове, на които е спо-собенъ избирателятъ.

Н. Мушановъ: Азъ си оттеглямъ прѣдложението, г. министре, за да го не дебатираме. Нека го обми-слимъ и, ако може, при третото четене да се приеме нѣщо.

Министъръ А. Людскановъ: Азъ не го отказвамъ категорически; нека се обмисли, но сега да приемемъ члена тѣй, както е.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 5, както се докладва отъ г. докладчика, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: (Чете)

„§ 6. Заглавието на отдѣление 5 отъ гл. II, се измѣня тѣй: „Кандидатни листи за народни прѣд-ставители“.

Прѣдседателъ: Които приематъ § 6, моля, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: (Чете)

„§ 7. Чл. 64 се измѣня тѣй: „Гласуването става за кандидатни листи.

„Поставянето кандидатни листи за народни прѣд-ставители се извършва отъ страна на 10 грамотни избиратели, чии то саморочно подписи се завѣрватъ по нотариаленъ редъ.

„Пригответеното за тази цѣль заявление, съ ука-
зание подъ кои номера заявителитѣ сѣ записани по
избирателнитѣ списъци, се поднася на окръжния
сѣдъ въ окръжния градъ най-малко 14 дена прѣди
дена на избора. Въ това заявление се посочва назва-
нието на групата или партията, която поставя ли-
стата, реда на кандидатитѣ и цвѣта на бюлетинитѣ.
„Съгласието на кандидата да бѣде кандидатиранъ
е необходимо; то се установява или съ саморѣчно
подписване отъ него заявлението или съ прилагане
къмъ това послѣдното писмена декларация, че
приема да бѣде кандидатъ въ листата. При липса на
тъй изразено съгласие, листата се счита заявена
безъ него.

„Ако нѣкоя отъ горнитѣ формалности не бѣде из-
пълнена въ опредѣления срокъ, окръжниятъ сѣдъ
оставя заявлението безъ послѣдствие.

„Никой не може да даде съгласие да бѣде вписанъ
въ повече отъ една кандидатна листа въ колегията;
въ противенъ случай неговата кандидатура е недей-
ствителна.

„Забѣлѣжка. Заявленията до окръжния сѣдъ се об-
лѣпватъ съ 1 л. гербова марка. Пълномощиата, за които се
говори въ чл. 66 на настоящия законъ, се облѣпватъ съ 20 ст.
гербова марка; никакви други такси или бери не се съ-
биратъ.“

Комисията направи слѣднитѣ прибавки.

Къмъ алинея трета се прибавятъ слѣднитѣ думи:
(Чете)

„Кандидатната листа може да съдържа по-малко
имена, но не и повече отъ числото на прѣдставител-
скитѣ мѣста въ колегията“.

„Къмъ послѣдната дума на забѣлѣжката се при-
бавятъ думитѣ:

„отъ нотариуса“.

За да бѣде ясно какви сѣ новизмитѣ въ това ново-
ведение, азъ ще кажа слѣднитѣ нѣколко думи. Кан-
дидатирането пакъ ще става отъ 10 души грамотни
избиратели и пакъ ще има нотариална завѣрка. Заяв-
лението ще се подаде 14 дена прѣди изборитѣ, както
досега, но въ заявлението всѣки кандидатъ трѣбва
или да се подпише, или да приложи декларация, че
е съгласенъ да бѣде кандидатъ. Значи, приема се,
че съгласието е необходимо. Второ нѣщо, което се
приема, то е, че нѣма да се прилагатъ удостоверения,
какво заявителитѣ сѣ избиратели, а срѣщу името на
всѣки единъ заявителъ ще се посочи нумера на него-
вата избирателна книжка, за да се провѣри, да-ли е
избирателъ. Сѣщо нѣма да се прилагатъ и удостове-
рения, че еди-кой си има право да бѣде кандидати-
ранъ. Ние махнахме това съществующо досега искане
на закона по слѣдующитѣ съображения. Защото едно
лице може да бѣде спрѣно въ своето кандидатиране
поради недобросъвестността на нѣкоя общинска
власть; може, напр., да откаже да му издаде удосто-
вѣрение, че има право на избираемъ. Отъ друга
страна, като се има прѣдъ видъ, че партиятѣ и сега,
когато колегитѣ сѣ по-малки, кандидатираатъ хора,
които иматъ право да бѣдатъ избираеми, и най-
сетнѣ, че народното прѣдставителство ще се произ-
нася, да-ли едно лице има право на избираемъ или
не, нѣма никаква опасностъ да се промѣне едно
лице, което не отговаря на законнитѣ условия. Ние
махнахме това постановление, което иска удостове-
рение отъ кандидатитѣ, за да не правимъ спѣнка при
кандидатирането. Значи, улесняваме работата. Който
не даде съгласието си, заличава се отъ листата. Това
е санкцията — счита се, че не е кандидатъ. Пода-
ване заявлението въ срокъ, посочване какви нумера
носятъ заявителитѣ по избирателния списъкъ, чи-
слото на заявителитѣ — 10 души — нотариалната
завѣрка на подписитѣ имъ и грамотността на заяв-
ителитѣ — тѣзи формалности сѣ необходими подъ
страхъ за оставяне заявлението безъ послѣдствие.

Х. Цаневъ: Значи, нѣма да бѣде дѣйствителна
кандидатурата, нѣма да има кандидатна листа.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да. Обаче, ако единъ
кандидатъ не си е далъ съгласието, това не прави
листата недействителна, а само неговото име се за-
личава и се счита, че листата е подадена безъ него.
Направихме го по слѣднитѣ съображения. Да се знае
еднѣжъ завинаги, че единъ български гражданинъ
не може да се издигне да стои по-високо отъ пар-
тиитѣ, да се поставя единъ видъ като сѣдия и да
бѣде кандидатиранъ и избранъ безъ да даде съгла-
сието си. Той трѣбва да се ангажира въ единъ пакъ;
да отиде, съ своитѣ познания, опитностъ и разумъ,
да ползува гражданитѣ въ тѣхното възпитание и
подготовка. Постановихме, че онѣзи граждани, които
дадатъ съгласието си за нѣколко кандидатни листи,
тѣхнитѣ кандидатурни се считатъ нищожни, защото
считаме, че е неморално единъ гражданинъ да при-
надлежи едновременно на нѣколко кандидатни листи.
Очевидно той прави това отъ съображения еготи-
стични. Ако се допусне такава едно положение, то
може да внесе смущение и измама въ изборния жи-
вотъ, а именно да се постави на чело на една листа
едно име и да се експлоатира съ него.

Прѣдседателъ: Има думата г. Иванъ Толевъ.

И. Толевъ: Г. г. народни прѣдставители! Имамъ
да направя нѣколко бѣлѣжки по тоя чл. 64, споредъ
измѣненнето, което се прѣдлага отъ комисията. Въ
третата алинея на този членъ ще видите, че се казва
слѣдующето: (Чете) „Въ това заявление се посочва
названието на групата или партията, която поставя
листата, реда на кандидатитѣ и цвѣта на бюлетини-
титѣ“. Думитѣ „групата или“ азъ мисля, че трѣбва
да се изхвърлятъ и да остане само „названието на
партията, която поставя листата“ и пр.

Обаждаатъ се: Може да не е партия, а група.

И. Толевъ: Именно това искахъ да кажа. Една отъ
цѣлитѣ на съразмѣрната система е, както се каза
нѣколко пѣти тукъ, да се създаде чрѣзъ нея солидна
организация на партиятѣ и да се попрѣчи на разпо-
кжеването на партиятѣ, да не се допуска, щото едно
лице, което по една или друга причина не е доволно
отъ своитѣ партийни отношения, да вдигне едно
свое знаме, да се отдѣли отъ партията, да си обра-
зува една малка групичка и да си прѣдстави листа.
Тази цѣль на дадено лице трѣбва да се парализира
отъ закона. Трѣбва да се създадатъ условия, щото
партиятѣ да не се цѣпятъ, а да се сгрунирватъ по-
тѣсно, по-солидно и да се усилятъ. Затуй азъ мисля,
че тѣзи думи „групата или“, както има и по-долу
казано въ една отъ алинеитѣ на чл. 65 — „Въ случай
на споръ между двѣ и повече групи“ — да се из-
хвърлятъ за да се попрѣчи на тази възможностъ да
се цѣпятъ партиятѣ на разни групи и по този начинъ
да създадатъ листи, съ които ще се попрѣчи на пра-
вилния ходъ на избора.

В. Константиновъ: И съ национални листи да не
могатъ да излизатъ.

И. Толевъ: По-нататкъ имамъ да направя друга
една бѣлѣжка. Въ алинея пета се казва: (Чете)
„Никой не може да даде съгласие да бѣде вписанъ
въ повече отъ една кандидатна листа въ колегията;
въ противенъ случай неговата кандидатура е недей-
ствителна.“ Обясни се отъ г. докладчика, какви сѣ
били съображенията на комисията. Но за да бѣде
по-ясно това постановление на закона, мисля, че
трѣбва да се прибави, какво тия кандидатура е не-
действителна въ всичкитѣ кандидатни листи въ тая
колегия. Може да се случи едно лице да си постави
кандидатурата въ нѣколко кандидатни листи, и,
както забѣлѣжи г. докладчикътъ, това е неморално,
недобросъвестно, обаче трѣбва да се запрѣти из-

рично по тоя начин, като се постанови и санкцията пълна и изчерпателна за тоя случай.

Министъръ Т. Теодоровъ: Тъй се разбира, аслж.

И. Толевъ: Понеже тъй се разбира, трѣбва да се каже изрично.

Най-послѣ, относително забѣлжката. Въ забѣлжката, г. г. народни прѣдставители, се поставя едно условие, което свършено не хармонира съ цѣлѣта на изборитѣ, съ мисията, която се дава на избраницитѣ. Досега, дѣйствително, производството по изборитѣ не бѣше свършено безплатно, имаше постановено, какъ трѣбва да се обгербова заявлението и какви такси да се плащатъ. Сега тѣзи такси се намалѣватъ, но каква нужда има, питамъ азъ, да се оставятъ тѣзи такси? То е смѣшно да се иска да се обгербова пълномощието съ 20 ст. гербова марка. Нито фиска ще спечели отъ тази гербова марка, нито ще се постигне друга цѣль. Защо ще се обгербова? Ние, като кандидати, или опѣзи, които ще бждатъ кандидати и, въобще, избраници, извършваме една обществена мисия. Ние се кандидатираме и искаме да работимъ въ полза на обществото. Е добръ, намъ се налага да даваме 20 ст. за пълномощието, да обгербоваме заявлението съ единъ левъ гербова марка. Каква нужда има отъ това? Когато се изпълнява общественя дългъ, не трѣбва да се турятъ такива прѣчки, чрезъ облагане съ гербови марки и такси на кандидатитѣ и опѣзи, които ги опълномощаватъ. Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че ще бжде много умѣстно и справедливо, щото ние единѣжъ завинаги да постановимъ, че производството по изборитѣ е безплатно. Мисля, че всички сте съгласни съ това и азъ съмъ направилъ прѣдложение въ тази смисълъ: „Забѣлжката къмъ чл. 64 се измѣнява така: „Цѣлото производство по изборитѣ е безплатно.“

Прѣседателтъ: Има думата г. Цоню Бръшляновъ.

Ц. Бръшляновъ: Г. г. народни прѣдставители! Азъ напълно се присѣдинявамъ къмъ послѣдното прѣдложение на г. Толева. Нека направимъ цѣлото производство по изборитѣ безплатно. Онова, което фискътъ ще получи отъ тѣзи 20 ст., е такава нищожна сума, щото вѣрвамъ, че и г. министърътъ на финанситѣ нѣма да прави въпросъ отъ това.

Друго. Въ алинея трета на чл. 64, който е сега на дневенъ редъ, е опрѣдѣлено, щото кандидатнитѣ листи да бждатъ прѣдѣлявани въ сѣда най-късно 14 дена прѣди избора. Отъ практиката, която имамхе, г-да, азъ се убѣдихъ, че този срокъ е доста дългъ; излишно е и не е необходимо да бжде толкова дългъ, защото сега, когато приехме, щото колегията да бжде цѣлъ окръгъ, когато трѣбва да се постигне съгласие за кандидатната листа въ петъ, шестъ или седемъ околии отъ единъ окръгъ, и когато, слѣдователно, мжнотитѣ ставатъ още по-голѣми, нека позволимъ още съ 4 дена да се продължатъ, тъй да се каже, съвѣщанията между партизанитѣ, за да се постигне туй съгласие за кандидатната листа. Понеже, отъ друга страна, трѣбва да има такъвъ срокъ, защото кандидатнитѣ листи ще трѣбва да бждатъ обявени отъ окръжния управителъ и пр. — и това е главната мисълъ тукъ — азъ прѣдлагамъ срокътъ, вмѣсто 14 дена, да бжде 10 дена. И за туй ще направя писмено прѣдложение.

Третото. Въ сѣщия членъ 64 има алинея пета, която казва: (Чете) „Ако нѣкоя отъ горнитѣ формалности и пр. — а тѣ сж формалноститѣ при прѣдѣляването на кандидатната листа, грамотнитѣ 10 души и други нѣкои формалности ...

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Моля, г. Бръшляновъ. Сѣщо и това да се има прѣдъ видъ: (Чете) „Въ

това заявление се посочва названието на групата или партията, която поставя листата, редътъ на кандидатитѣ и двѣтътъ на бюлетината“ — и тѣзи формалности, подъ страхъ на нищожностъ, трѣбва да бждатъ съблюдени.

Ц. Бръшляновъ: Така. — Тази алинея казва: (Чете) „Ако нѣкоя отъ горнитѣ формалности не бжде изпълнена въ опрѣдѣления срокъ, окръжниятъ сждъ оставя заявлението безъ послѣдствие“. При пропорционалната система на избиране, кандидатната листа е, може да се каже, душата на цѣлата работа: нѣма ли кандидатна листа, не може да има и пропорция. Слѣдователно, една партия, която нѣма кандидатна листа, но която, въпреки това, получи довѣрието на избирателитѣ, то тази партия или тази частъ отъ избирателитѣ, която е гласувала за нея, ще остане безъ мандатъ. Това е вѣрно. То е една строгостъ, която, може да се каже, прѣвипшава всички граници, които могатъ да бждатъ прѣвипшени въ случая. Но ние можемъ да смекчимъ донѣкъ тазя строгостъ съ слѣдующето. Може да се случи да е забравено да се пише въ заявлението, напр., названието на групата, на партията или, ако заявителитѣ сж отцѣпници, забравили да турятъ име на групата си. Тази формалностъ неспазена, оставя се заявлението безъ послѣдствие, и то може да се остави безъ послѣдствие въ послѣдния день на срока — единъ видъ става невъзможно за партията да поправи на слѣдуюция день тая формалностъ. Защо е това, г-да? Тия дребни формалности ще бждатъ пропуснати често пѣти по невнимание, а много пѣти и повечето пѣти по невнимание на сѣда, защото прѣдседателтъ на сѣда нѣма да обърща вниманието на заявителитѣ върху тѣхъ, когато му прѣдставятъ заявлението. Прѣдседателтъ на сѣда не е длъженъ, когато му прѣдадете заявлението, да го прѣгледа и да ви покаже всички изисквания на закона. Той взема заявлението — впрочемъ, не го взема на ръка, а го оставя въ канцеларията — и слѣдъ нѣколко дена сждътъ го разглежда и казва, че, понеже една отъ тия дребни формалности не е била изпълнена, цѣлата тая кандидатна листа не сжествува и всички партизани на тая листа оставатъ безъ мандатъ, а тѣ могатъ да бждатъ болшинство въ тая колегия.

Азъ прѣдлагамъ да се прибави къмъ петата алинея на този членъ, че, ако нѣкоя отъ тѣзи формалности бжде пропусната, тя може да бжде изпълнена до деня на избора, до послѣдния день. Напр., утрѣ ще има изборъ, азъ да имамъ право до днешния день, или когато сждътъ ми обърне внимание, да поправа тая формалностъ, макаръ че тоя 10-дневенъ срокъ е изтекълъ. Тогава, отъ една страна, ще печеля това, че моята група, моята партия не остава безъ кандидатна листа, отъ друга страна, ще губя само това, че като нѣмамъ напълно завѣрена кандидатна листа въ 10-дневния срокъ прѣди избора, тя нѣма да бжде обявена отъ окръжния управителъ, въобще, нѣма да се ползува отъ тия области, които има една обявена въ срока кандидатна листа, но поне нѣма да ме лишите отъ възможността да конкурирамъ въ избора.

Ето защо азъ прѣдлагамъ — това пакъ писмено ще направя — да се прибавятъ тия думи: „Пропуснатитѣ формалности могатъ да бждатъ изпълнени до деня на избора“.

(Прѣседателското мѣсто заема подпрѣдседателтъ г. Атанасъ Буровъ)

Прѣседателствующъ А. Буровъ: Има думата г. Никола Мушановъ.

Н. Мушановъ: Г. г. народни прѣдставители! Имамъ да направя двѣ бѣлѣжки по тоя членъ.

Искането на г. Толева е умѣстно, и смѣтамъ, че ние трѣбва да го приемемъ. Държавата нѣма да се обогати съ онова, което тя ще получи отъ такситѣ по производството на изборитѣ. Държавата не трѣбва да иска отъ кандидатитѣ за народни прѣдставители, слѣдъ всички тежести, морални и парични, които тѣ понасятъ, да плащатъ и такива такси, защото тѣ се борятъ за една обществена работа. Малка е загубата отъ това.

Азъ никакъ не съмъ съгласенъ съ искането на моя съседъ г. Бръшляновъ. Формалноститѣ по кандидатната листа сж най-сжществената частъ отъ манипулациитѣ при изборитѣ по пропорционалната система. Това е то. Ще се опрѣдѣли физиономията на всички сили и партии, които участвуватъ въ изборната борба.

Ц. Бръшляновъ: Важна е кандидатната листа.

Н. Мушановъ: Всички формалности сж важни, подъ страхъ на недействителностъ, защото, г. г. народни прѣдставители, извънъ съображенията по принципъ, че трѣбва да се опрѣдѣли кандидатната листа, извънъ всичкитѣ лични съображения, у насъ, въ България, при мѣстнитѣ условия, ние имаме нужда непрѣмѣнно да се свърши този въпросъ 10 дена по-рано, прѣдъ видъ именно на мъжнотията, при която се съставя листата у насъ. Ако остане при навечернето на избора да се опрѣдѣли листата, ние нѣма да фиксираме партията въ нейната цѣлостъ по избора въ кандидатната листа, поне 10 дена прѣди избора, а това е нужно.

Но има двѣ нововведения, които се правятъ и за които смѣтамъ, че трѣбва да се даде мотивировка, защото иначе е опасно. Почитаемата комисиия е приела едно изключение отъ общото правило, че въ кандидатната листа може да има по-малко лица, отколкото се избиратъ народни прѣдставители въ колегията. Това приемамъ. Но да-ли комисиията има прѣдъ видъ, че единъжъ регистрирана тази кандидатна листа, примѣрно, съ петъ души, тя трѣбва да бѣде съ петъ души навредъ?

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Изнататъкъ го има. То е въ другъ членъ, г. Мушановъ.

Н. Мушановъ: Азъ сега искамъ да говоря, за да ви кажа съображенията си. — Ако имаше нѣщо, съ което българинътъ можеше да играе въ изборитѣ по пропорционалната система, азъ ще ви кажа, че то бѣше намалението на кандидатитѣ: "бѣлѣжеше се бюлетината и можеше да се слѣди, кой за кого гласоподава. Примѣрно, листата на демократитѣ е, да кажемъ, съ петъ души. Ако е съ петъ души за цѣлата колегия, тя ще си бѣде еднаква навредъ: но ако ли могатъ избирателитѣ да пишпатъ на едно мѣсто трима, на друго — четирма, на трето — петима, то съ тѣзи бюлетини, които ще дамъ на едного да гласоподава за трима, на другото — за четирма, на трети — за петима, азъ ще дамъ бѣлѣгъ на бюлетинитѣ и ще мога подирѣ да слѣдя, и ще кажа на избирателя: „Слушай! На тебъ дадохъ бюлетина съ трима, ще видя да-ли си гласоподавалъ или не“ — както се прави сега. Всички тѣзи трюкове се правятъ, именно, за да се прѣскочи тайността на гласоподаването. Та азъ бихъ желалъ да се даде такава мотивировка: кандидатната листа може да бѣде съ по-малко лица, отколкото ще се избиратъ въ колегията, но съ колкото лица е регистрирана листата, толкова трѣбва да фигуриратъ въ бюлетината; всѣка бюлетина, която нѣма туй число кандидати, което е регистрирано въ сѣда, да се смѣта за бѣлѣжена. Тогава всѣки единъ ще трѣбва да си направи бюлетини съ толкова лица, колкото сж регистрирани въ кандидатната листа.

Азъ смѣтамъ, г. г. народни прѣдставители, че и ние, може-би, сте имали случай да знаете, какъ при избора по тоя начинъ именно се влияе на избирателя, като се стремятъ чрѣзъ туй да бѣлѣжатъ неговия гласъ. Ние нѣма защо да фаворизираме това.

Втора една бѣлѣжка, много сжществена по неето разбиране. Г. докладчикътъ въ мотивировката си каза, че нѣма нужда сега, когато ще се прѣдстави кандидатната листа, да се прѣдстави удостоверение отъ избираемия, че е избираемъ. Смѣтамъ, че това е голѣма грѣшка. Ще ви наведе набърже единъ примѣръ, за да видите, каква празнота ще оставимъ, ако приемемъ члена туй. Въ отдѣла „Избираеми“ въ чл. 46 отъ избирателния законъ се казва, кои сж избираеми, а въ чл. 47 — кои не сж избираеми. Между послѣднитѣ, споредъ алинея пестата, сж: (Чете) „Кметовѣтѣ, кметскитѣ помощници, както и всички други лица, които получаватъ заплатата отъ общината и окръжията“. Когато при кандидатането, при опрѣдѣлянето на кандидатната листа, не даватъ удостоверение за избираемостъ, значи, въ листата могатъ да фигуриратъ и лица, които, по закона, не сж избираеми. Примѣрно, въ една листа въ първата Търновска колегия, дѣто се броятъ 22 кандидати, ще поставя седемѣтъ души силни кметове отъ седемѣтъ голѣми общини. Сѣдѣтъ ще ми регистрирува листата, защото той нѣма да се произнася, да-ли лицата, които фигуриратъ въ нея, иматъ право на избираемостъ или не. А азъ, за моитѣ партийни интереси, ще взема да избора онѣзи лица, които смѣтамъ, че ще донесатъ най-много гласове, съ разчетъ, че първитѣ трима иматъ законитѣ условия за избираемостъ, и ще поставя кметовѣтѣ за кандидати, за да попълнятъ листата до 22 души. Вѣрвамъ, г. г. народни прѣдставители, всички ще разберете, че това ще бѣде една игра съ изборитѣ. И азъ ви увѣрвамъ — сега ми дойде на умъ това — че ще поставятъ хора, които, било съ положението си, било съ властѣта си, или по другъ начинъ, да влияятъ, за да могатъ първитѣ двама-трима да спечелятъ избора, а другитѣ асж не желаятъ да се избиратъ. Азъ примѣрно мога да ви кажа, че въ Търновската околия — и г. Людскановъ знае — като вземете кметовѣтѣ на Клифареве, Самоводени, Балванъ, Рѣсенъ и ги поставите на седмо, осмо, девето мѣсто въ кандидатната листа, увѣрвамъ ви, че тия села въ по-голѣмото си болшинство ще гласоподаватъ за тая листа. Ние асж подронваме самия принципъ на кандидатната листа.

Заради туй азъ смѣтамъ, че ще направимъ голѣма грѣшка, ако приемемъ, когато се прѣдстави кандидатната листа въ сѣда, да не се иска удостоверение за избираемостъ на лицата, които фигуриратъ въ листата. То непрѣмѣнно трѣбва да се иска.

И. Толевъ: То е най-сжщественото условие.

Т. Даскаловъ: Ами ако нѣкой кметъ не ще да имъ даде удостоверение за избираемостъ, какво ще направятъ?

Н. Мушановъ: Досега поне нашата практика не създаваше мъжнотии на избирасмитѣ да си взематъ удостоверение. Освѣнъ това, тамъ нѣма никакъвъ недостатѣкъ, защото всѣки избираемъ се погрижва най-малко единъ мѣсець прѣди деня на избора да си набави удостоверение. Кой кметъ нѣма да издаде удостоверение на единъ избираемъ? Ще се вдигне такава врѣва, щото самото правителство не ще може да не се интересува за това. Та страхътъ, че избирасмитѣ нѣма да се одобрятъ съ удостоверение, е много по-малѣкъ отъ страха, че ще станатъ толкова злоупотрѣбления, които нѣматъ удостоверение за избираемостъ. И ще се на-

прави тази система като пазарлъкът на хора, които нямат никакво намърение да се избират, но които съ своето положение или съ властта си искат да гарантират избора на първите хора въ листата.

Затуй азъ моля да приемете да се иска удостоверение за избираемост, както бѣше по стария законъ.

Прѣдседателствуещъ А. Буровъ: Има думата г. Христо Ковачевъ.

Х. Ковачевъ: Г. г. народни прѣдставители! Законопроектътъ установява съгласието на кандидата задължително, и то дотамъ, че, ако това съгласие не е дадено, кандидатурата на този кандидатъ се счита недѣйствителна. Въ члена, който се разглежда, се прѣдвижда, че заявлението, съ което се поставя кандидатната листа, трѣбва да носи саморачните подписи на 10 души избиратели, които подписи да бждатъ завѣрени отъ нотариуса. Това бѣше и по стария законъ. То е необходимо, защото поставянето на една кандидатна листа е единъ отъ важнитѣ актове въ избора. Четвъртата алинея казва, че съгласието на кандидата се установява или съ саморачно подписване на заявлението, което подписване ще бжде завѣрено, или пъкъ съ подаване на една декларация. Въ тази алинея не се говори, дали подписътъ на кандидата ще трѣбва да бжде завѣренъ отъ нотариуса, или не, и дали декларацията, която той дава, ще трѣбва да бжде завѣрена или не трѣбва да бжде завѣрена. Това ще породи голѣмо недоумѣние и на много мѣста може да тълкуватъ, че завѣрката на подписа, било въ заявлението, било въ декларацията, не е необходима, а на други мѣста да считатъ, че тя е необходима, и въ слѣдствие на туй пъкъ, да считатъ, че, щомъ подписътъ не сж завѣренъ, кандидатурата не е правилно поставена. Това трѣбва да се обясни. Азъ мисля, че най-добъръ е, понеже тоя актъ е единъ важенъ актъ въ избора, да се изисква, щото подписътъ на кандидата, било въ заявлението, било въ декларацията, да бжде завѣренъ отъ нотариуса. Защо? Защото ние казваме, че, ако единъ кандидатъ би далъ съгласието си да бжде кандидатиранъ въ двѣ или повече листи, неговиятъ изборъ се счита недѣйствителенъ.

Ц. Бръшляновъ: Не сме рѣшили още това.

Х. Ковачевъ: Казано е: (Чете) „Никой не може да даде съгласие да бжде вписанъ въ повече отъ една кандидатна листа въ колегията“. Какво е послѣдствието, ако единъ кандидатъ е далъ съгласието си да бжде вписанъ въ двѣ листи? Бюлетинитѣ му отъ двѣтѣ листи да се считатъ за недѣйствителни. И ако ние не искаме подписътъ на кандидата да бжде завѣренъ отъ нотариуса, тогава може неговиятъ подписъ да бжде написанъ отъ друго и умишлено противникитѣ на тоя кандидатъ да дадатъ декларация, че той е далъ съгласието си да бжде вписанъ и въ друга листа. Такава евентуалностъ е възможна, г. г. народни прѣдставители. И за да се избѣгне именно такава една евентуалностъ, азъ мисля, че е добъръ да се изисква, щото и подписътъ на кандидата въ заявлението и въ декларацията да бжде завѣренъ тѣй, както трѣбва да бждатъ завѣрени подписитѣ на онѣзи 10 души избиратели, които ще подадатъ заявлението.

Разбира се, напълно приемамъ бѣлѣжката, която се направи, че производството ще трѣбва да бжде съвършено безплатно.

По-нататкъ, азъ ще пледирамъ, щото да не искаме завѣрка на пълномощието, да дадемъ по-голямъ кредитъ, по-големо довѣрие на едно лице,

което е кандидатирано, първо, отъ партията си и, второ, отъ 10 души избиратели, които сж направили трудъ и сж отишли при нотариуса да завѣрватъ подписитѣ си. Защо? Най-напрѣдъ, казахме, че завѣрката на пълномощието и самото пълномощие и, въобще, производството по изборитѣ ще бжде безплатно. Второ, ако ние искаме, щото и пълномощието да бжде завѣрено отъ нотариуса, това ще бжде често пѣти една прѣчка, защото, по една или друга причина, много пѣти става нужда въ навечерието на избора застъпникътъ да бжде замѣненъ съ едно или друго лице. Може и въ деня на избора да стане нужда, застъпникътъ да бжде замѣненъ съ друго лице. Дѣ ще търсите нотариуса да ви завѣрва подписа на пълномощието? Азъ съглеждамъ, че това довѣрие се дава вече и въ други закони; напр., азъ съгледахъ, че въ проекта, който г. министърътъ на правосъдието приготвя за измѣнението на гражданското съдопроизводство, се дава едно по-големо довѣрие на адвокатитѣ, когато искатъ да упълномощатъ единъ свой колега, и се казва, че туй пълномощно може да се направи писмено, безъ да има нужда да се завѣри отъ нотариуса. Защо е нужна завѣрка отъ нотариуса? За да бждемъ ние гарантирани, че именно подписътъ, който се слага на това пълномощно, е подписъ на кандидата. Ако за първия случай, дѣто ви казахъ, че е необходима завѣрка, имаме опасностъ отъ онази евентуалностъ, за която ви говорихъ, въ този случай нѣмаме никаква опасностъ за такава евентуалностъ. Тамъ нѣма да има никой интересъ да подписва кандидата въ едно пълномощно, дѣто ще се постави застъпникъ, защото, най-сетнѣ, въ всѣка секция има контролъ; партията, която има кандидатна листа, има право да повѣрва, и ако се явятъ двѣ лица съ пълномощно, ще се знае лицето, което ще бжде дѣйствителенъ застъпникъ, ако се явятъ два застъпника, ще се знае, че единиятъ не е такъвъ. Тѣй че, азъ мисля да се обясни, че завѣрката на пълномощието не е потребна. Тия пълномощия могатъ да минатъ и безъ завѣрка.

По-нататкъ, г. г. народни прѣдставители, азъ не съмъ съгласенъ съ измѣнението, което прѣдлага г. Толевъ, измѣнение въ смисълъ да не се позволява на групи, които се отдѣлятъ, които се отдѣлятъ отъ партиитѣ, или даже да не се позволява на едно лице да излиза съ отдѣлна самостоятелна своя листа, разбира се, мимо цѣлта на партията. То ще бжде голѣмо ограничение. Ами че на какво основание ние ще искаме да туримъ ограничение на мене, който смѣтамъ, че въ извѣстна колегия мога да си събера необходимото число избиратели, необходимото число гласове, да добия онзи кворумъ, който се изисква отъ дѣлителя, за да мога да получа едно мѣсто, да бжда избранъ? Щомъ ние допускате, че въ кандидатната листа могатъ да се турятъ и по-малко имена, нѣма никакъвъ резонъ тогава да запрѣщавате, че отдѣлни групи не могатъ да поставятъ кандидатна листа. Азъ отивамъ още по-далечъ и казвамъ: не само групи, ами и отдѣлно лице, ако иска да бжде кандидатирано; щомъ допускате, че кандидатната листа може да съдържа и по-малко имена, слѣдователно, може да съдържа и едно име, нѣмате резонъ тогава да запрѣщавате на едно отдѣлно лице, щомъ намѣри то, че може да изкара избора и щомъ има надежда да спечели избора, да му запрѣщавате да се кандидатира и да искаме непременно то да бжде кандидатирано отъ партиитѣ; да не признавате, слѣдователно, вънъ отъ партиитѣ никаква организация и никакво право на никой български гражданинъ да постави кандидатурата си и да иска да бжде избранъ народенъ прѣдставител. Ето защо, азъ мисля, че тѣй както е проектътъ въ туй отношение, не трѣбва да бжде измѣняванъ.

Прѣдседателствуващъ А. Буровъ: Има думата народниятъ прѣдставителъ г. Иванъ Толевъ.

И. Толевъ: Г. г. народни прѣдставители! Изглежда, че г. Ковачевъ не ме е доразбралъ. Азъ мисля, че и г. докладчикътъ е съгласенъ съ моя възгледъ, че не трѣбва да се допуска на групи, които сж отцѣпници отъ дадена партия, да излъчатъ съ самостоятелна листа. Именно това трѣбва да се запрѣти отъ закона, а не да се запрѣти на едно лице да си постави кандидатурата като самостоятелна кандидатна листа. То е допустимо.

Ц. Бръшляновъ: Каква разлика има?

И. Толевъ: Има голѣма разлика. Разликата е тамъ, че азъ искамъ да се постанови: група, която дава заявление въ сѣда като група отцѣпна отъ дадена партия, съ отцѣпленъ цѣвѣтъ, не може да излъже съ самостоятелна листа, а не да се забрани, както мисли г. Ковачевъ, на едно лице, отъ каквато и да е партия, да излъже съ самостоятелна листа.

Х. Цаневъ: Трѣбва да се запрѣти и на лицата, за да се постигне цѣлѣта на пропорцията.

Ц. Бръшляновъ: Могатъ да бждатъ и петъ души.

И. Толевъ: Може да бжде само единъ. Азъ даже правя прѣдложение и съмъ го формулиралъ, че трѣбва да се направи една прибавка къмъ измѣненіето на комисията, дѣто се казва, че къмъ алинея трета на чл. 64 на проекта се прибавятъ слѣдните думи: „Кандидатната листа може да съдържа помалко имена, но не и повече отъ числото на прѣдставителскитѣ мѣста въ колегията“. Това е тѣй, но тукъ е необходима една прибавка за по-голѣма ясностъ: „Всѣка еднолична кандидатура се счита, че образува самостоятелна кандидатна листа“. Това е допустимо. Но една група отъ дадена партия да се яви съ отцѣпленъ цѣвѣтъ, съ отцѣпна кандидатна листа, това не трѣбва да се допуска.

Прѣдседателствуващъ А. Буровъ: Има думата г. докладчикътъ на комисията.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Г-да! Съ право народното прѣдставителство се спрѣ върху този членъ, защото той е дѣйствително основенъ и съдържа много важни работи. Азъ, като докладчикъ, ще се спра върху него, за да изясня нѣкои работи, за да се знае какъ е мислила комисията, и ако се приеме текстътъ тѣй, както е, да се знае какво тълкуване да му се дава отъ сѣдилищата.

Ние възприемаме формалното кандидатиране. Това кандидатиране трѣбва да стане прѣди деня на избора. Въ колко дена? Прѣди пълни 14 дена. Значи, за това е тукъ изражението: „най-малко 14 дена“ — разбира се пълни 14 дена, двѣ пълни седмици, а не 14-ия денъ прѣди избора. Това го казвамъ, за да се знае какъ да се тълкува. Срокътъ си е срокъ — може да бжде 14 или 15 дена — обаче, той не трѣбва да бжде нарушаванъ.

Слѣдъ това ние възприемаме, че трѣбва да бждатъ изпълнени извѣстни формалности подъ страхъ на нищожностъ на кандидатната листа, т. е. подъ страхъ, че ще се счита, че пѣма заявена кандидатна листа и бюлетинитѣ, подадени за нея, ще бждатъ нищожни. Тия формалности, които трѣбва да се спазватъ подъ страхъ на нищожностъ, сж слѣдующитѣ: първо, заявлението да бжде подадено въ пълни 14 дена прѣди избора; второ, заявлението да бжде подписано отъ 10 души грамотни избиратели, саморѣчно подписани, а не да бждатъ подписани за неграмотностъ отъ нѣкого, и подписитѣ на тия 10 души да бждатъ завѣрени отъ нотариуса.

Министъръ Т. Теодоровъ: Или отъ мировия сѣдня.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да, или отъ мировия сѣдня. — Трето, въ това заявление трѣбва да се помѣстятъ извѣстни свѣдѣния, необходими за правилното кандидатиране. Тия свѣдѣния трѣбва да се помѣстятъ подъ страхъ да не би заявлението да остане безъ послѣдствие, и тия свѣдѣния, както ще видите, асж сж важни. Ето ги: „Въ това заявление се посочва названието на групата или партията“ — послѣ ще се спра пакъ по този въпросъ. Трѣбва да се знае въ името на коя група . . .

Нѣкой отъ болшинството: Или партия.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: . . . или партия, излизашъ да се боритъ.

Друго, „редътъ на кандидатитѣ“. Редътъ на кандидатитѣ има сжщественно значение за она, който ще бжде избранъ или не. Слѣдователно, въ заявлението трѣбва да се посочи редътъ на кандидатитѣ. Не може да се каже: „Поставямъ листа, въ която първото лице е Иванъ или Драганъ“ или да се наредятъ лицата по такъвъ начинъ, че да не се вижда редътъ. Редътъ на кандидатитѣ трѣбва да бжде посоченъ; впрочемъ, това се практикува въ послѣднитѣ избори.

Друго, „цѣвѣтъ на бюлетинитѣ“. И той трѣбва да бжде посоченъ. Това е партиенъ атрибутъ, това е реклама, а сжщеврѣменно се носи и отговорностъ; да се знае всѣки съ какво знае и съ какво минало и настояще излиза и какви сж неговитѣ пожелания за въ бждѣще. Като приехме тия формалности, приехме ги съзнателно, защото считаме, че всичкитѣ прѣдизборни маневри, секрети и хитрувания трѣбва да прѣстанатъ. За въ бждѣще трѣбва да се знаатъ по-отрано кои сж кандидати. Защо? За да може да се каже всичко добро и всичко зло за единъ кандидатъ, на която и да е листа. Ето защо ние разгледахме този случай и това искане, което уважаемиятъ г. Бръшляновъ, ако се не лъжа, прави, да могатъ да се пропускатъ извѣстни формалности, които се правятъ до деня на избора. Ние ги прѣдвидѣхме именно затова, защото не могатъ да се пропуснатъ, защото, иначе, ще се пропусне нѣщо, което е въ врѣда на обществото. Може да е случайно въ врѣда на партията, но една партия, която ще иска да постави кандидатна листа, ще намѣри възможностъ и врѣме, за да си я постави и зарегистрира редовно. А пъкъ когато партията иска да хитрува, ще постави въ листата, може-би, нѣкои лица негодни и недостойни. Да кажемъ, ще постави, както казахъ, безъ да знае нѣкой, безъ да бжде попълнена листата, кметовѣтъ отъ Драганово и т. н. и ще вземе да ги публикува въ деня на избора, или ще съобщи имената имъ, или пъкъ ще постави въ листата нѣкои лица, които търпятъ много критика и които, като кандидати, би понизили листата въ очитѣ на избирателитѣ, въ очитѣ на обществото. А такава една некоректностъ не трѣбва да има. Изборитѣ трѣбва да бждатъ лоялни, а лоялността почива на това, че кандидатнитѣ листи трѣбва да бждатъ публикувани. А за да стане публикуването, трѣбва да има единъ срокъ за подаване на заявленията, защото и за това има извѣстни формалности да се вършатъ: сѣдътъ ще прѣгледа кандидатната листа, ще разгледа, отговаря ли тя на условията, ще разгледа сжщо така, да-ли и кандидатитѣ отговарятъ на условията, за да бждатъ избираеми, и слѣдъ това ще съобщи на окръжния управителъ, кои сж утвърденитѣ кандидати и редътъ, по който сж утвърдени, и какъвъ е цѣвѣтъ на бюлетинитѣ. А окръжниятъ управителъ, въ срокъ отъ деветъ дена по-рано — достатъченъ срокъ, за да се даде

гласност на листитѣ, за да нѣма нищо скривано — ще обяви утвърденитѣ кандидати. Както виждате, ние възвеждаме публичността навсѣкждѣ, като мислимъ, че тя е едно добро нѣщо, като мислимъ, че отъ публичността ще се избѣгнатъ много некоректни работи и съвезанието ще бѣде лоялно.

Това по идеята, която е ръководила комисията. Ние, г-да, съзнателно сме приели тия формалности. Тѣ не съставятъ никаква мъчнотия. Даже азъ лично бѣхъ отъ онѣзи, които мислѣха, че тия формалности трѣбва да се увеличатъ, да станатъ по-строги, да стане по-мъчно кандидатирането и поставянето на една кандидатна листа, за да стане по-сериозно кандидатирането. Недѣйте иска, г. г. народни прѣдставители, да се направи кандидатирането много лесно, защото тогава ще се намѣрятъ и хора луди, па и други такива съвѣмъ несериозни, каквито примѣри ще има и въ селата, и въ градоветѣ, които ще искатъ да поставятъ листи, ако намѣрятъ десетъ души, които да се подписатъ прѣдъ нотариуса, и които листи нѣма да правятъ честъ на самото дѣло, съ което сж натоварени сѣдилищата, па и на самото дѣло на изборитѣ. Слѣдователно, недѣйте намалява тия малки формалности, които прѣд-виждаме.

Други едни свѣлѣния искамъ да дамъ по отношение на онова, което говори уважаемиятъ г. Мушановъ, по този въпросъ трѣбва да се повдигне по чл. 65. Азъ признавамъ, че въ неговитѣ възражения има нѣщо основателно, обаче ще говоря по-сетнѣ по тѣхъ, за да не отрупвамъ вниманието ви съ материя, която не влиза въ члена, който дискутираме. По члена, който дискутираме, се повдига въпросъ за намаляване на формалноститѣ. Азъ казвамъ, че това е нежелателно. Изборътъ трѣбва да бѣде сериозенъ; той е най-сериозното дѣло въ една държава, слѣдователно, никой не трѣбва да се шегува, а всѣки трѣбва да се приготви своевременно. Сроковетѣ, както иска г. Бръшляновъ, не могатъ да се намалятъ, защото листитѣ трѣбва да се публикуватъ, а това трѣбва да стане 9—10 дена по-рано. Послѣ, необходимо е това, за да може да се започне една полезна агитация, да се отгърватъ и самитѣ партии отъ грижата за формалноститѣ по кандидатирането, да се знае, има ли или не кандидатна листа, и да не стоятъ избирателитѣ въ неизвестностъ. И, дѣйствително, трѣбва да се даде на партиитѣ, които участвуватъ въ избора, достатъчно врѣме, за да агитиратъ. Ей затова именно ние поставяме 14 дена като минималенъ срокъ. Даже би било желателно да се прѣдвиди единъ по-голямъ срокъ, но това пъкъ нѣмѣ да бѣде затрунение за партиитѣ, които отъ една страна иматъ нужда отъ 15 дена за агитация, а отъ друга страна пъкъ, може-би, по-големиятъ срокъ отъ 20 до 30 дена за регистрирането на листитѣ ще бѣде за тѣхъ една мъчнотия.

Повдигна се въпросъ за разноситѣ, които се прѣдвиждатъ въ забѣлжката, и се иска тѣхното прѣмахване, подъ прѣдлогъ, че туй било едно задължение и т. н.

Г. г. народни прѣдставители! Недѣйте прѣмахватия минимални разноси, които сме прѣдвидѣли. Тя е една нищожна сума. Значи, една партия трѣбва да подаде въ 12 окръга 12 листи; по 1 л. = 12 л. Това сж тѣ разноситѣ.

Н. Мушановъ: Ами за удостоверение 20 ст.?

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Нѣма никакви 20 ст. за удостоверение.

Н. Мушановъ: Въ забѣлжката се прѣдвиждатъ по 20 ст.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: То е за пълномощното, за което се говори въ чл. 66, т. е., че застъпни-

цитѣ ще бѣдатъ упълномощени съ пълномощно съ 20 ст. марка. Прѣдвидѣхме нотариално опълномощаване, защото застъпникътъ е една важна личностъ въ избора: тя прѣдставлява кандидата, има право да влиза въ бюрото, да повдига въпроси, да бѣлѣжи въ протокола своитѣ заявления и, тѣй да се каже, прави частъ отъ бюрото. Слѣдователно, ние не можемъ да оставимъ тая важна личностъ да бѣде изложена на нѣкаква подигравка, било затова, както говорѣше нѣкой, че може нѣкой да подиграе единъ кандидатъ като изпрати нѣкаква декларация, че той фигуриралъ въ друга листа, или че се е отказалъ. Това нѣма да стане тамъ, обаче тукъ ще стане: нѣкой ще вземе да изпрати на своитѣ партизани, противни на другата партия, едно незавърено отъ нотариуса писмо, че еди-кой си му е застъпникъ. Тогава и ние ще си изпратиме, може-би, застъпникъ, но прѣдседателътъ на бюрото нѣма да влиза въ разбирателство, кой е фалшификаторътъ въ случая, а ще изпѣди и двамата застъпници. За да нѣма споръ върху това пѣщо, ние искаме да осигуримъ въ законодателнитѣ избори поне правата на застъпника, които считаме за извънредно важни. Разносикѣ 20 ст. нека ги има. Това е пакъ начинъ да се направи малко-много сериозенъ изборътъ. 20 ст., 1 л. — то е сѣ една сума, която не дава възможностъ да се вършатъ подигравки, колкото и нищожни да сж. Освѣнъ това, г. г. народни прѣдставители, тукъ нотариусътъ върши една служба, една услуга, и трѣбва да му се заплати за мастилото и за печата, който ще туря. По принципъ трѣбва да се изплащатъ тия услуги, макаръ че ги вършатъ държавни чиновници. Та, прѣдъ видъ на нищожността на тия разноси, азъ моля да не се настоява за прѣмахването имъ.

Сега, по отношение издаването на удостоверение, за което говори г. Мушановъ. Не може да стане злоупотребенето, за което говори г. Мушановъ, въ случай, че кметоветѣ на нѣкой общини бѣдатъ поставени, напр., къмъ опашката на листата; то е единъ примѣръ доста фрапантенъ. Това не може да стане, защото като се публикува такава листа, всички ще гракнатъ противъ нея, че тя съдържа кандидати противъ закона, че тѣ не отговарятъ на законнитѣ условия. Азъ, обаче, като дойде чл. 65, ще се съглася въ нѣщо съ г. Мушанова и ще дамъ моитѣ обяснения. Така щото, нѣма какво повече да продължавамъ по това.

По въпроса, да-ли трѣбва да се прѣдвижда думата „група“, или да остане само думата „партия“ — и съ този въпросъ се занимава комисията или частъ отъ нея, защото той дѣйствително се повдигна. Обаче ние мислѣхме, че подъ „партия“ се разбира една дълговрѣменна, дълготрайна организация, която вече е опрѣдѣлена за обществото съ своитѣ качества и недостатѣци, която си има своя програма — въобще, дълготрайността е нейното отличително качество — а подъ „група“ ние разбираме врѣменни обществени образувания, които могатъ да бѣдатъ прѣдизвикани отъ всевъзможни причини, могатъ да бѣдатъ прѣдизвикани отъ капризъ, могатъ да бѣдатъ прѣдизвикани отъ неразбиране на общественитѣ работи, а могатъ да бѣдатъ прѣдизвикани и отъ общественитѣ нужди, отъ отбраната на самото общество. И ние си зададохме този въпросъ: имаме ли ние право да лишимъ общитѣ усилия — защото се касае пакъ за общи усилия; тѣй като за кандидатирането на едно лице се искатъ поне десетъ души, значи, пакъ трѣбватъ съчувствия, трѣбватъ общи усилия — можемъ ли да лишимъ, казвамъ, общитѣ усилия на гражданитѣ само затова, защото не носятъ названието, което, тѣй да се каже, е регистрирано въ правилъ — народно-прогресивна или демократическа партия, или народенъ земеделѣски съюзъ? Ние мислѣхме,

че нѣмаме това право, въ името на общия интерес. Нека дадемъ възможностъ на онѣзи, които не мислятъ като насъ, онѣзи, които мислятъ даже, че извѣстни партии не отговарятъ на назначението си поради тѣхната котирийностъ, поради тѣхната пазадничавостъ, поради компрометирането на първитѣ имъ лица, съ една рѣчь, поради тѣхната непочтеностъ, нека дадемъ възможностъ, казвамъ, на тѣзи най-почтени хора отъ тѣзи партии — даже това е най-лошо и най-опасно сръдство, дѣто мирше малко на раздѣпление — да протестираатъ, като отидатъ да образуватъ една групировка и зарегистриратъ листата, като ѝ укажатъ цѣлта, и да отидатъ въ борбата и да заангажиратъ почтени хора отъ извѣстни партии, които не искатъ да носятъ едно знаме, което имъ е омръзнало. Ние нѣмаме право, г. г. народни прѣдставители, да спремъ тия общи усилия. Отъ друга страна, трѣбва да се забѣлѣжи, че ние въ единъ законъ, като сегашния, не можемъ да прѣвдвидимъ названията на партиитѣ. Вие ако искате да гарантирате партиитѣ, това не можете да го направите друго-яче, освѣнъ като кажете, че има слѣднитѣ партии: народна, прогресивна и т. н., и че повече не може да има. Но вие това не можете да направите. И ще ви попитамъ: какъ ще спрете една група, която нѣма да се нарече група, но която ще се каже „еснафска“ или „производителна партия“?

Н. Мушановъ: Единъ човѣкъ, напр., г. Стоянтъ Михаилоски, се кандидатира.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да, ще се нарече партия и остава народътъ да дойде съ своитѣ гласове да му каже, да-ли одобрява това или не. Това, г. г. народни прѣдставители, не гарантира партиитѣ отъ извѣстни опасности, които тѣ сами могатъ да си причинятъ. Ето защо подъ думата „партия“ ние разбирахме онѣзи организирани групи, дълговрѣменни, които съществуватъ сега, а подъ думата „група“ — онѣзи врѣмenni или зачатъци на организации, които утрѣ ще бждатъ партии. Пъкъ, най-сетнѣ, подъ думата „група“ разбирахме и коалиция. Не изпускайте изъ прѣдъ видъ и не мислете, че обществото ще тѣрпи сегашното раздѣпление. Утрѣ, може-би, по инициатива на нѣкои лица, даже безъ да искатъ извѣстни партии, може да има група въ името на една коалициона идея.

Министъръ-прѣдседателъ И. Гешовъ: Коалиция отдолу.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да, коалиция отдолу. И ето, вие виждате едно благородно начинание. Съ една рѣчь, да не спираме общитѣ усилия на гражданитѣ, нека ги канализираме, като имъ кажемъ, че трѣбва да спазватъ извѣстни формалности: да се явятъ почтено прѣдъ избирателитѣ, да се върши всичко публично, да се знаатъ хората имъ и т. н. Ето защо азъ мисля, че нѣма защо да се правятъ въ това отношение измѣнения.

Съ това свързвамъ обясненията, които бѣхъ длѣженъ, като докладчикъ, да дамъ.

Уважаемиятъ г. Мушановъ направи една забѣлѣжка по отношение допълнението, което ние правимъ съ доклада, а именно, като казваме, че „кандидатната листа може да съдържа по-малко имена, но не и повече отъ числото на прѣдставителскитѣ мѣста въ колегията“. Страховетѣ, които той изказа, сж много усилены, но азъ ще говоря за този въпросъ, като дойдемъ на чл. 115. Ние, обаче, считаме, че бѣше необходимо да се каже това изрично, макаръ че то се подразбираше въ закона. Даже въ примѣра подиръ чл. 120, дѣто става раздѣлението на кандидатнитѣ листи, казва се изрично, че макаръ мандатитѣ

въ колегията да бждатъ 21, кандидатната листа може да се състои само отъ 16 имена; слѣдователно, разбира се, че не е задължително партиитѣ да иматъ пълна листа. А сега направихме това изрично. Защо? За да дадемъ указания на партиитѣ, че не трѣбва да приобѣгватъ къмъ пълна листа, освѣнъ въ извънредно благоприятни за тѣхъ случаи, и да отървемъ, тѣй да се каже, допълнителнитѣ народни прѣдставители отъ дискредитиране, отъ едно незаслужено, може-би, неуважение, което може да падне върху тѣхъ. Дѣйствително, споредъ нашия законъ всички кандидати за народни прѣдставители, които не сж избрани, оставатъ допълнителни народни прѣдставители; тѣхъ ги провъзгласява сждѣтъ; тѣ могатъ да бждатъ много повече отъ избранитѣ: една листа може да има 12 кандидати, двама да сж избрани, а другитѣ десетъ, които оставатъ, ще бждатъ допълнителни. Но комисията мисли, че е желателно да се намекне на партиитѣ, че тѣ трѣбва да ограничатъ малко допълнителнитѣ, за да ги направятъ сериозни кандидати и да знаатъ, че и тѣ носятъ една отговорностъ и че има вѣроятностъ да влѣзатъ утрѣ въ камарата и да бждатъ нейни членове прѣвъ законодателния периодъ, за който сж избрани. Това е добро. Ето, по тия съображения ние казахме това.

Обаче по отношение нищожността или невалидността на бюлетинитѣ, ще говоря при чл. 115, дѣто тази материя е цѣла събрана.

Ходатайствувамъ, г. г. народни прѣдставители, да приемете члена тѣй, както е.

Н. Мушановъ: Г. прѣдседателю! За лично обяснение само по единъ въпросъ ще кажа нѣколко думи. Мисля, че е опасно, ако се остави това така.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Други сж взели думата прѣди Васъ.

Н. Мушановъ: Ако има други записани прѣди менъ, добръ.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Азъ бихъ молилъ г. Мушанова, г. Парапанова и другитѣ, които сж искали думата, да се откажатъ, защото въпросътъ е доста уясненъ и защото часътъ е 8.

Н. Мушановъ: Азъ ще направя само едно запитване. Нѣма да говоря дълго.

Прѣдседателствующъ А. Буровъ: Има думата орханійскитѣ народенъ прѣдставителъ г. Павелъ Парапановъ.

П. Парапановъ: Азъ взехъ думата да кажа нѣколко думи колкото се отнася до формалната страна на въпроса, и слѣдъ това ще повдигна единъ въпросъ, който азъ ще нареча принципиаленъ.

Споредъ мене, заявлението, което се дава до окръжния сждъ, трѣбва да бжде придружено непрямо съ едно удостоверение отъ респективното общинско управление, отъ което да се види, че избирателитѣ и избираемитѣ иматъ изискуемитѣ качества, защото отъ деня, когато сж съставени избирателнитѣ списъци, до деня, когато се прави това заявление, може-би, хората сж изгубили тия качества, било като избиратели, било като избираеми. Та би трѣбвало непрямо да се приложи такова удостоверение къмъ самото заявление. Това ще прѣдставлява една леснотия за самитѣ учрѣждения, да не правятъ справки по избирателнитѣ списъци, за да се види, записани ли сж тѣ за избиратели, или не и иматъ ли изискуемитѣ качества за избираеми или не.

Освѣнъ това, производството по избора трѣбва да се освободи отъ всѣкакви марки и мита. Тия 20 ст., които се искатъ за пълномощието, сж съвсѣмъ не-

значителна работа; тѣ не заслужаватъ даже и труда си. Ако искате такси и марки, тогава турнете поне такива, каквито трѣбва: по 1 л. гербови марки, 1-40 л. за берин и пр., но не нѣкакви си 20 ст. Азъ се съгласявамъ съ тѣзи господа, които поддържатъ, че би трѣбвало производството по изборитѣ да се освободи отъ всѣкакви берини и марки.

Г. Толевъ поддържаше, че трѣбвало да се изхвърлятъ отъ алинея трета думитѣ „групата или“. Тия думи не трѣбва да се изхвърлятъ, защото тѣ сж въ свръзка съ чл. 64, алинея седма, въ която е казано: (Чете) „Въ случай на споръ между двѣ и повече групи отъ сжщата партия за партийната кандидатна листа, централната организация на партията разрѣшава спора и съобщава прѣдседателю на сѣда коя отъ нѣколкото листи ще се счита за листа на партията“. Значи, визиратъ се такива случаи, че ще има групи и, слѣдователно, тия думи сж на мѣстото си.

(Г. прѣдседателъ заема отново прѣдседателското мѣсто)

Но, г-да, азъ ще отида до другъ единъ въпросъ и бихъ желалъ да чуя г. докладчика, както и г. министра, да дадатъ своитѣ обяснения по него. Тукъ при други случаи често пѣти се е говорило противъ личния режимъ, да го нѣма въ партиитѣ, да го нѣма никждѣ. Азъ намирамъ, че, ако ние допуснемъ това ограничение сега, щото кандидатната листа да бѣде непрѣмѣнно одобрявана отъ централната организация въ такива случаи, когато нѣкои и други се отпѣчатъ отъ партията и иматъ своя кандидатна листа, това значи да допуснемъ личния режимъ. Може да се яви такъвъ случай; обикновено, когато се опрѣдѣлятъ кандидатнитѣ листи, събиратъ се прѣдседателитѣ на околийскитѣ бюра и прѣдседателитѣ на окръжнитѣ бюра, и тѣ опрѣдѣлятъ листата. Но може да се случи, щото на избирателитѣ на партията, на партизанитѣ да не се харесватъ прѣдложенитѣ кандидати и да искатъ да направятъ една своя листа. Сега, можемъ ли да направимъ това ограничение и да кажемъ: непрѣмѣнно тая кандидатна листа, която сж опрѣдѣлили прѣдседателитѣ или бюрата, трѣбва да се приеме за официална и тя трѣбва да се поддържа? Ами че именно тукъ ще има личенъ режимъ, тукъ ще има тирания, тукъ ще има „тиранчета“ и „тирани“, както се каза отъ единъ нашъ колега при другъ случай. И азъ намирамъ, че би трѣбвало да оставимъ на свобода избирателитѣ, партизанитѣ отъ всѣка партия и, ако тѣ би желали да иматъ своя кандидатна листа, да могатъ да направятъ това, защото въ резултатъ може да излѣзе тѣй, че тия, които сж недоволнитѣ, които ще бѣдатъ отдѣлна група, тѣ да излѣзатъ въ изборитѣ съ болшинство. Е, трѣбва ли тогава да прѣнебрѣгнемъ това желание на избирателитѣ и да кажемъ: не, защото не сте изпълнили формалността, да се подчините на рѣшението на централното бюро, нѣма да ви допуснемъ въ камарата, за да прѣдставлявате избирателитѣ? Може ли това да стане? Този именно случай се разрѣшава по-надолу; като се прѣдполага, че ще има такива случаи, казва се въ чл. 65: централната организация посочва коя е партийната листа, опрѣдѣля коя е законната листа и съ това се разрѣшава въпросътъ. Но понеже това е една формалностъ, която би трѣбвало да се спазва и сега, когато се дебатира по чл. 64, азъ мисля, че може да се говори по този случай и още тукъ да искаме обясненията на г. докладчика и на г. министра, какъ биха казали тѣ, да-ли би трѣбвало въ такива случаи да се прѣнебрѣгнатъ такива листи, да-ли тѣ не могатъ да се защитятъ, да-ли тѣ не могатъ да иматъ своитѣ резултати, или пъкъ, трѣбва, както казахъ, да се зачита непрѣмѣнно онова, което е положено въ закона — че кандидатнитѣ листи на такива групи да се уважаватъ само тогава, когато

сж одобрени отъ централното бюро. По тоя случай г. докладчикътъ или г. министрътъ, ако считатъ за нужно, нека дадатъ обяснение на г. г. народнитѣ прѣдставители.

Нѣкои прѣдставители: То е ясно.

Прѣдседателъ: Има думата г. Никола Мушановъ.

Обаждатъ се: Часътъ е 8.

Н. Мушановъ: Азъ само двѣ думи ще кажа; нѣма да говоря дълго.

Г. докладчикътъ даде едно тълкуване по единъ много принципаленъ въпросъ и смѣтамъ, че това е единъ въпросъ, който би трѣбвало да бѣде подложенъ на дебатиране; защото кой е разбиралъ, че подъ думата „група“, поставена въ законопроекта, се разбира коалиционна листа? Въ началото никой не е могълъ да го разбере.

Я. х. Атанасовъ: Да, ама дава се тълкуване.

Н. Мушановъ: Именно защото се дава тълкуване, а той е единъ много важенъ принципаленъ въпросъ. Въ чужбина, г. г. народни прѣдставители, ако желаятъ пропорционалната система, то е за да унищожатъ коалициитѣ. У насъ, ако нѣщо донася най-голъма вѣрба на нашата страна, то е коалициитѣ, които ставатъ долу, защото честното съ безчестното, шарлатанското съ искреното — всичко се смѣсва. Въ продължение на 20—30 години ние унищожихме партийната самостоятелностъ въ очитѣ на избирателитѣ и, ако поддържаме пропорционалната система като спасително срдѣство, то е да не допуснемъ коалициитѣ по пропорционалната система въ народа, за да се опрѣдѣлятъ партиитѣ коя колко струва и, по силата на самия животъ, едни да се издигнатъ, а други да пропаднатъ; ония, които иматъ *raison d'être*, да живѣятъ, а ония, които нѣматъ — да умратъ. Тукъ коалицията е друго. Когато идваме съ партийната си физиономия, ние тукъ ще опрѣдѣлимъ коалицията, но долу, въ народа, ние разнебитиме понятието коалиция. Днесъ съ радослависти, утрѣ съ стамболисти, други денъ съ народняци — всички наедно се спогаждаме — а други денъ ще взематъ радославиститѣ срѣщу демократитѣ, демократитѣ срѣщу народняцитѣ, и у онзи избирателъ, който гледа какво правятъ водачитѣ, замъглява се партийното понятие и съ това докарахме работата до тоя халъ. Азъ мисля, г. г. народни прѣдставители, че тоя въпросъ е принципаленъ и, като такъвъ, заслужава много да се дебатира по него. Азъ бихъ желалъ по принципъ никога да не се разбира тѣй. Които милѣятъ за пропорцията, и особено вие, които най-много поддържате, че чрезъ тая система ще влияете на партиитѣ да се образуватъ, трѣбва да приемете, щото коалицията при пропорционалната система да не се допуща, защото тя дава сила на всѣка партия. Демократитѣ, ще се борятъ съ това, което иматъ, съ своето минало, добро или лошо; народняцитѣ ще излѣзатъ съ своето минало, но всички отдѣлно, и ще видимъ кой каква сила има. Нѣма защо изкуствено днесъ нѣкой да се прѣдставлява, че е по-силенъ. Ние ще влияемъ най-добре на нашия политически животъ особено съ пропорционалната системъ, ако запрѣтимъ коалициитѣ долу, въ народа, и ако ще можемъ постепенно да образуваме партиитѣ и народа. Ние се смѣсихме: нашата политика днесъ върви въ тоя пѣтъ — да се смѣсимъ всички, лоши и добри, наедно. Въ такъвъ случай само лошитѣ печелятъ, защото добритѣ по-лесно се влошаватъ, а лошитѣ по-малко ставатъ добри. Азъ бихъ желалъ и бихъ помолнилъ г. министра на вътрѣшнитѣ работи — не бихъ пра-

вилъ това предложение, ако въпросът не беше толкова сериозен — да се съгласи да се отложи гласуването на въпроса и да не се рѣшава само отъ 50 души, а да се обмисли както този въпросъ, така и въпросътъ за удостоверенето за избираемостъ, който е единъ много важенъ въпросъ, споредъ негово разбиране, и въпросътъ за разбирането на думата „група“, подъ която се разбира „коалиция“, и въпросътъ, може ли да се кандидатира единъ човѣкъ, защото азъ смѣтамъ, че може, и вие нѣмате право да отказвате на единъ човѣкъ да се кандидатира.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Може да се кандидатира.

Н. Мушановъ: Ето много важни въпроси, които се повдигатъ и по които трѣбва да се говори.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Говорете.

Н. Мушановъ: Азъ говоря и, ако искате, свършвамъ, но искамъ да кажа, че повдигнатите въпроси сѫ сериозни и трѣбва да се обмислятъ, защото, когато се повдигна въпросътъ, да се съставлява коалиция, ние разбирахме, че тя не се разрѣшава отъ законопроекта; сега ни казватъ, че се разрѣшава съ думата „група“. Азъ изпълнихъ моята длъжностъ да повдигна тѣзи въпроси, а пъкъ вие, ако смѣтате, че тѣ сѫ пазрѣли и могатъ да се гласуватъ, гласувайте.

Прѣдседателътъ: Има думата г. докладчикътъ, освѣнъ ако отстъпи мѣстото си на г. Петъръ Станчевъ.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Отстъпвамъ съ удовольствие.

П. Станчевъ: Само двѣ думи ще кажа, г-да! Ние взехме да се не разбираме. Азъ съмъ отъ старата школа и сѣ гледамъ, че умътъ ми се мѣти; сѣ гледамъ, че се явяватъ учени, образовани хора, бивши министри, съ конституционни понятия и пр. Сега, напоследъкъ, г. Мушановъ ми стана симпатиченъ, като зачекна единъ въпросъ, който азъ съмъ поддържалъ още отъ турско време и по него искамъ да кажа двѣ думи, за да се обяснятъ тѣзи въпроси: „групи“, „отдѣлни листи“ — като че ясака става. Защо да не може да се кандидатира единъ отдѣленъ, способенъ човѣкъ, ако не се е записалъ въ една партия? Оставете го да се кандидатира, и ако не сполучи, да пропадне, по той трѣбва да бѣде свободенъ да се кандидатира. Тия нѣща трѣбва да се обяснятъ, г-да. Ние сме расли за свободенъ духъ и до освобождението и подиръ освобождението; носимъ имена на прогресивна партия, на народна, на демократическа, на либерална. Тия необясними работи ме мѣчатъ, и ако минатъ-заминатъ така въ тъмнината, утрѣ по-младите ще ни се смѣятъ.

Сега, колкото за запрѣщението на коалициите въ изборите, ние знаемъ, че нашите закони зачитатъ придобити права. Слѣдователно, ако законътъ запрѣти коалициите, насъ ще завари въ коалиция и ние ще си вървимъ така. (Смѣхъ)

Н. Мушановъ: Ама то не се отнася за васъ, а за насъ.

П. Станчевъ: Тѣй щото, ще ви моля да не закачате насъ, заварените въ ортаклъкъ, а пъкъ ония, които не сѫ въ коалиция, на зоръ-заманъ съединявайте се, защото друга прокопсия нѣма. (Смѣхъ)

Прѣдседателътъ: Има думата г. докладчикътъ. Обявявамъ дебатите за прекратени и моля г. докладчика нажго да обясни становището на комисията.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Г. г. народни прѣдставители! Да не забравя, ще кажа нѣколко думи по отношение нотариалната завѣрка на декларациите, че едно лице е дало съгласието си да бѣде кандидатъ. Нѣкои отъ господата искаха декларациите да бѣдатъ нотариално завѣрени, защото въ проекта това нѣщо не се изисква. Това, обаче, е неприемливо, то ще бѣде една много строга мѣрка, която ще остави много видни хора, даже нашите най-видни хора, безъ да бѣдатъ кандидатирали. Прѣдставете си едно видно лице отива по агитацията нѣдѣ въ Сѣверна-България — видните хора, обикновено, ходятъ по агитацията изъ Сѣверна-България — и изпраща декларацията си по пощата, и тя пристига късно, или защото не е могълъ да намѣри мировия съдия, или защото не е могълъ да намѣри нотариуса, или защото е отишълъ за нѣколко дена въ странство, и ще се върне слѣдъ изборите. Въ странство дѣ ще дири нотариусъ, та да изпраща своевременно декларацията си? Тѣ сѫ едни грижи, които могатъ често пѣти да поврѣдятъ на самото дѣло. Ето защо, понеже въ тѣзи кандидатни листи се касае сѣ за първите хора на партията, за най-видните хора въ нашата страна, защо да бѣде така? Нека тѣхните подписи да значи като подписи нотариално завѣрени и нека тѣ да могатъ по-отрано, даже петъ мѣсеца по-рано, или единъ мѣсецъ по-отрано, да дадатъ на своята партия едно обикновено писмо: „Азъ заявявамъ, че съмъ съгласенъ да бѣда кандидатиранъ въ еди-коя листа“, безъ други подробности; това писмо може да се изпрати отъ странство, може да се изпрати отъ Силистра, отъ кѣдѣто и да е, стига да пристигне по-своевременно, за да бѣде дадено. Така че върху това сме мислили, и намѣрихме, че нотариалната завѣрка на декларацията не е необходима.

По отношение въпроса — който и по-рано се повдигна, и азъ мисля, че отговорихъ — повдигнатъ отъ г. Парпанова, да-ли сѫ нищожни отѣзи бюлетени, подадени за листи незарегистрирани и непубликувани, отговарямъ: да, защото ние сме тръгнали по този пѣтъ. Ама строго е. Строго е. Ами, когато вие се явявате въ съдилището и сте свършено правъ, обаче, пропуснете ли да подадете отговоръ или пъкъ пропуснете да подадете апелативна жалба, можете да бѣдете най-правъ, архиправъ, при все това, въ името на обществения интересъ, и да не се протакатъ безконечно процесите, създава се такава строга формалностъ, която често пѣти лишаваше несправедливите хора отъ заплата на тѣхните интереси, макаръ че сѫ прави въ своите искания. Сѣщото е сега и тукъ: ние нѣма да отиваме да защитаваме и да насърчаваме мързеливостта въ България. Цѣлниятъ партиенъ животъ се състои отъ насѣбрана енергия, която чака да се изразходва най-вече въ изборите. Азъ ви увѣрявамъ, че за въ бѣдѣще, шесть мѣсеца прѣди изборите — както е въ странство — ще почнемъ да мислимъ за нашите кандидатни листи, за да можемъ да агитираме нѣколко мѣсеца прѣди самите избори, защото е невъзможно — това се изтъкна многократно — единъ човѣкъ да бѣде партия, да прави избори, да прави агитации, да обикаля не само единъ окръгъ, но и половина окръгъ; па и само една околия; вече борбата става голѣма, иска много време, па, ако щете, голѣми срѣдства и усилено на мнозина.

Другия въпросъ, който повдигна г. Мушановъ, и за него сме разсѣждавали. Той се състоеше въ това, да се запрѣтятъ коалициите въ България. . . .

Министъръ Т. Теодоровъ: Отдолу.

Докладчикъ д-ръ Б. Вазовъ: Да, отдолу; за управлението не се касае. . . . понеже такъвъ билъ духътъ на съразмѣрната система, понеже тя именно затова принципиално се въвеждаше, за да тури край

на коалициите. Този поглед на г. Мушанова е погрешен. Съразмерната система, действително, не способствува на коалициите. Това е, което може да се каже. Че тя, като дава на всяка партия да отиде да прибави гласовете, получени за партията, към други гласове, получени за нея, и да си получи своя представител, тя не е наклонна да се съюзява с други партии. Понеже нейните собствени усилия ще бъдат възнаградени, това я успокоява, това я кара да проповядва идентичност, сигурна, че ще спечели нещо, може би не всичко, по тя се счита за възнаградена и успокоена, защото е спечелила нещо. И въ това отношение пропорционалната система е една благодат, защото тя няма да ни кара, като опозиция на правителството, състояща се от няколко партии, макар че до вчера сме се клеветили една друга, че не сме се харесвали, че много справедливо даже сме се нападали и осмивали, да отидем да се дискредитираме още един път, като покажем, че сме още по-ниско паднали, да отидем да участваме заедно против правителството с една листа и то да ни бие по главата именно с този наш акт. Върно е, че това дискредитира нашите партии, върно е, че повечето от тях са изгубили много от своя престиж благодарение на тази коалиция, когато никой не ги спъва да действуват отделно; обаче, ще дойдат моменти тържествени, важни, когато народните усилия ще трябва да се проявят може би и под формата на такова едно коалиционно съгласие, каквото е нашето. Може би е необходимо за дисциплината на самия народ, за неговото окуражаване да се създаде една коалиция още въ зародиша на политическия борби, още, тъй да се каже, въ самата база на населението. То е една мъчнотия, когато е така, по когато интересите на страната го изискват, когато нуждите на живота го налагат, когато това е възможно, понеже се съзнава като патриотически дълг, тогава, питам, защо не отидеш да кажеш: стойте тук, недейте прави това благородно съединяване и недейте показва тези благородни усилия, защото съразмерността била против? Не е върно. Г. г. народни представители! Ето, ние съществуваме и разсичаваме по един такъв случай; народната и прогресивната партии съумяха и при съразмерната система да действуват заедно. Може би — това се поддържа от някои — тъй да загубиха някои мандати, обаче те спечелиха нещо друго, което беше полезно за тяхното единение, за делото на правителството, за делото законодателно, към което това правителство и неговото мнозинство, което го поддържа, което го подкрепя, е ръшило да върши. Въ известни случаи народите имат нужда от ободряване. Нека им дадем възможност въ мъчни минути да видят цял народ събрали, макар всички партии, които до вчера са се мразили, да се явят под едно знаме, под една листа, което ще бъде знамето на България и листата на българския народ. Та моля да се приеме това нещо.

Председател: Има думата г. министърът на вътрешните работи, за едно кратко обяснение.

Министър А. Людсканов: Г. г. народни представители! И аз ще дам някои обяснения, тъй как, както г. председателът ги желае.

Най-напред този член действително повдигна няколко принципиални въпроси, и правилно се спрехте всички на него. Колкото и да бързае, този законопроект е от такава голяма важност, щото колкото по-пълно се изкажем по него, толкова по-добре за нас. Пръв път се разисква такъв важен въпрос у нас, така всеотдашно и по такава важна реформа.

Най-напред ще отговоря на г. Бръшлянова и на онези, които желаят да съкратят срока от 14 дена

за обявяването на листата. Това е немислимо, и нека да не го желаят, защото 14 дена е минимумът. Съдилищата трябва да се занимават с производството по материята, управителът трябва да направи нужните афиши — за всичко това ние намерихме, че минимумът, който може да се даде, е 14 дена, по-малко не може. Прочее, 14 дена едва-едва стигат за цялата тази процедура.

На второ място, от г. Толева и г. Мушанова се повдигна въпросът за разбирането на думите: „група“, „партия“ и „личност“. Г. г. народни представители! Едно от най-силните възражения, които се правят против въвеждането на пропорционалната система, е това, че се въздига въ система тиранията на партията или по право на централните бюра. То е право. Там, дото и досега възстават против тази система, най-силният им аргумент е този: „Вие правите от централните бюра на партията тираническо управление, защото който не се съгласява с тяхното решение, той остава вън, и понеже при системата, която възприемаме, окръгът става избирателна колегия, коя е оная личност или коя е оная малка група, която би могла на свои плеци да изкара борбата? Няма съмнение, че туй е едно всеосилие на централните бюра“. Въ една страна, каквато е нашата, дото ние още нямаме така организирани и обособени партии, благодарение на стечението на обстоятелствата, както са се сложили у нас работите, действително преходът е много голъм и ние трябва сериозно да помислим върху този въпрос. Ето защо ние възприехме да турим въ закона това, че и отделни групи могат да конкурират; да не туряме още на такава пезиблема почва всеосилието на партията, което се изразява въ централните им бюра, а да кажем, покрай това установяване на партията, че могат да се явяват и групи. Даже въ една и съща партия, колкото и да не желаем да се цялят те, ако се намерят известно число хора, които не са доволни от разпореденията на централното бюро, те трябва да се обособят и трябва непременно да вземат друг цвят и друга листа и да излизат като самостоятелна група. Не могат да действуват две групи от същата партия с един цвят; трябва да се обособят, защото това им заповядва законът. Но като ги обособим, не трябва да ги задушаваме. Цомъ като те намерят достатъчно поддржатели, нека да си изберат нов цвят и ново знаме, тъй да се каже, и да вървят напред.

Смислото е и съ личността. Тази система не може да убие личността, и ние не я убиваме. Ако се намери извѣстен дѣятел въ България, който да живѣе независимо отъ всички партии и може да върѣе при всички тези условия за борба, които са вече доста трудни — защото даже при мажоритарната система бѣше мъчно да излѣзе нѣкой самъ да се бори въ една малка околина, а сега, когато има да се бори въ цялия окръгъ, това е още по-трудно — ако има такъвъ гигантъ на нашето политическо поле, съ свои идеи, нека се яви отдѣлно отъ другите групи, да си завербува поддржатели и да заповѣда тукъ. Ние не го ограничаваме. Това разбираме подъ думата „група“.

Въпросът, който повдигна орханейският народен представител — за личния режимъ въ партията — не му е тукъ мѣстото, а по-долу, но ще кажа нѣщо и за него. Този личен режимъ съществува и сега. Недавна преди нѣколко врѣме станаха избори за градски съветъ въ Ямболъ. Тамъ се явиха две групи отъ нашата политическа партия и двѣте гласоподаваха съ нашия цвятъ. Окръжният съдъ се обърща къмъ председателя на нашето централно бюро и го пита: „Коя е вашата група, коя признавате вие“. Той трѣбваше да признае едната, а всички гласове, дадени за другата група, пропадатъ, и не

може да бжде инакъ: инакъ, нѣма да има дисциплина въ партията. Но ако групата, която не бѣше доволна, бѣше възприела другъ цѣтъ, друго знаме, това е нейна работа, гласовѣтъ ѝ не щѣха да пропаднатъ. Прочее, ние смекаваме тиранията на централнитѣ бюра — азъ нарочно казвамъ „тирания“, за да ме разберете какво искамъ да кажа — като позволяваме на групитѣ да дѣйствуватъ самостоятелно, стига да сж силни, стига да иматъ поддръжатели както тѣ, така и отдѣлнитѣ личности. Та този въпросъ така трѣбва да се разбира.

По-нататкъ. Тукъ се иска да не бждемъ толкозъ строги касателно формалноститѣ. Г-да! Ако позволите едно изразение — може-би, малко не на мѣсто — ние свещенодѣйствуваме въ този актъ на избора. Когато вие отивате да подавате едно заявление прѣдъ окръжния съдъ за една листа, да полагате кандидатури, вие извършвате най-важния актъ съ това ваше дѣйствие при упражнението на едно отъ най-важнитѣ права на българския избирателъ, най-важното политическо право — избирателното. Въ другитѣ страни сж оградили този актъ съ още по-тежки условия. Тамъ десетъ души не могатъ да полагатъ кандидатури. Въ Бельгия, напр., 100 души сж нужни, за да положатъ кандидатура, 100 души трѣбва да се намѣрятъ, които да подкрѣпятъ една кандидатура, за да се види, че кандидатурата е сериозна и че се извършва единъ сериозенъ актъ. А ние намалихме това число до минимумъ — до 10 души. Е добръ, тия 10 души трѣбва да знаятъ, че вършатъ единъ отъ най-важнитѣ актовъ, като полагатъ една кандидатура за народенъ прѣдставителъ. Азъ имамъ писма отъ нѣкои наши почтени хора, които си даватъ мнѣнието по въпроса и които ме съвѣтватъ да искамъ отъ всѣки кандидатъ, както искатъ и другадъ, да плати прѣдварително най-малко 100 л., за да се знае, че, като полага кандидатурата си, върши единъ сериозенъ актъ. Това ми пише даже нашиятъ прѣдставителъ въ Виена, който се занимава съ въпроса: „Отъ всѣки кандидатъ, казва, искатъ поне 100 л. Съ тѣхъ ще се покрие една частъ отъ разноситѣ по избора и ще се покаже, че кандидатурата е сериозна“.

Н. Мушановъ: Той има пари, заради туй.

Министъръ А. Людскановъ: Въ Англия избранитѣ кандидати плащатъ всички разноси по изборитѣ. Прѣди малко ви четохъ, че разноситѣ, които сж направени тамъ за чиновницитѣ при произвеждане на послѣднитѣ избори прѣзъ 1910 г., възлизатъ на 5½ милиона лева, които сж платени пакъ отъ избранитѣ кандидати. Това е една сериозна работа. Що искаме ние тукъ отъ васъ? Само извѣстни формалности, отъ които се състои това важно дѣйствие — полагане на кандидатурата: да имате куража да бждете членъ на една партия или отдѣлна група, да си обявите цѣта и пр. формалности, които г. докладчикътъ изброи и на които нѣма да се спирамъ. Прочее, недѣйте послѣга на тия формалности. Който иска сериозно да се кандидатира и да вземе участие въ тоя най-важенъ актъ на проявление волята на народа, нека изпълни строго тия прѣдписания. Когато ние пропуснемъ да извършимъ прѣдъ окръжния съдъ извѣстенъ процесуаленъ актъ, да подпишемъ, напр., нашата апелативна или касационна жалба, или искова молба, или не я подадемъ въ извѣстенъ срокъ, когато, казвамъ, пропуснемъ да извършимъ нѣкоя отъ тия формалности, ние губимъ частнитѣ си права, толкозъ скъпи за насъ. Тукъ въпросътъ се касае за извѣстни политически права, извършвани при извѣстни формалности — изпълнете ги, ще се ползвате отъ вашитѣ права; не запазете ли тия формалности, кой ви е кривъ, ако вие не знаете закона и ако не пазите правата си.

Повдига се, на трето мѣсто, единъ много важенъ въпросъ, за който тоже трѣбва да кажа нѣколко думи

и ще свърша: иска се да се освободятъ отъ всѣкакви берии тия книжа, които се подаватъ, съ една дума, производството по избора да стане безплатно. Г-да! Ние на драго сърце бихме се съгласили на това искане, ако да нѣмаше една много сериозна причина: законътъ за гербовия сборъ ще се засегне, а може-би да потрѣбва да се измѣни, безъ да говоря за тоя за нотарнуситѣ. А вие знаете, че гербовиятъ сборъ у насъ е заложенъ и, въ измѣнение на закона за гербовия сборъ, сж заинтересовани нашитѣ контрагенти, на оная страна, която е контрактирала съ насъ.

Н. Мушановъ: Министърътъ на финанситѣ не е съгласенъ съ тая работа.

Министъръ А. Людскановъ: Не щемъ да повдигаме този въпросъ: при това, той не е така лекъ, както вие мислите. Ако ние освободимъ тия книжа отъ всѣкакви берии, това ще трѣбва да се направи не само за изборитѣ за народни прѣдставители, а и за други избори: за окръжни, за градски и пр. Това не е малка работа. Ние съ министъра на финанситѣ не можемъ да направимъ тоя скокъ. Вие знаете, че досега беринтъ бѣха много по-тежки, слѣдователно, ако ние туряме само 1 л. гербова марка за обявление и 20 ст. за пълномощно, то е минимумътъ, до който сме дошли, за да имаме една що-годъ такса.

Ето, на тия основания, менъ ми се струва, че вие, г. г. народни прѣдставители, ще приемете члена тѣй, както е, защото всичко е взето прѣдъ видъ, всичко е обмислено. А на оная бѣлѣжка, която направи г. Мушановъ, ще се повърнемъ, когато дойдемъ до надлежния членъ.

Н. Мушановъ: И азъ тѣй защищавахъ тия разноси, и сега се чужда защо съмъ ги защищавалъ като министъръ на вътрѣшнитѣ работи. Сериозно ви казвамъ.

Прѣдседателъ: Къмъ прѣдложението на комисията, прочетено и обяснено отъ г. докладчика, направиха се нѣколко допълнителни прѣдложения. Едно отъ г. Толева, въ смисълъ: „Въ алинея трета отъ проекта да се изхвърлятъ думитѣ „групата или“; послѣ, въ същата алинея да се прибавятъ думитѣ: „всѣка еднолична кандидатура се счита, че образува самостоятелна кандидатна листа“.

Г. Толевъ! Не мислите ли да оттеглите това си прѣдложение, слѣдъ обясненията, които се дадоха?

И. Толевъ: То се възприе, тѣй щото е излишно.

Прѣдседателъ: Обясни се, че помъ въ една листа могатъ да фигуриратъ по-малко имена, отколкото е броятъ на кандидатитѣ . . .

И. Толевъ: Азъ държехъ да се каже това изрично, за да бжде по-ясно.

Прѣдседателъ: Тогава, това прѣдложение не ще се гласува.

И. Толевъ: Сега слѣдва прѣдложението за разноситѣ.

Министъръ Т. Теодоровъ: Оттеглете и него; то не е голѣма работа. Вие нѣма да харчите петъ милиона, както английскитѣ депутати.

Прѣдседателъ: Нѣма такова прѣдложение.

И. Толевъ: То е депозирано и се състои въ слѣдното: „Забѣлѣжката къмъ чл. 64 се измѣнява така: „Цѣлото производство по изборитѣ е безплатно.“

Прѣдседателъ: Да, г. Толевъ прѣдлага: (Чете) „Забѣлѣжката къмъ чл. 64 се измѣнява така: „Цѣлото производство по изборитѣ е бесплатно“.

Слѣдъ това има двѣ поправки, прѣдложени отъ г. Бръшлянова: (Чете) „Въ алинея трета, вмѣсто 14 дена, да се каже 10 дена, и къмъ алинея пета да се прибавятъ думитѣ: „До деня на изборитѣ пропуснатата формалностъ може да бѣде изпълнена.“

Ц. Бръшляновъ: Г. прѣдседателю! Първата часть отъ моето прѣдложение, за 10-тъ дена, азъ оттеглихъ, но моля да бѣде гласувана втората часть, за да се даде възможностъ, пропуснатата формалностъ до деня на избора да може да бѣде изпълнена.

Прѣдседателъ: Съгласно чл. 51 отъ правилника, ще гласувамъ най-напрѣдъ поправкитѣ и прибавкитѣ.

Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ поправката на г. Толева: въ алинея трета отъ проекта, да се изхвърлятъ думитѣ „групата или“, да си вдигнатъ ржката. (Меншество) Не се приема.

Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ къмъ алинея шеста на сѣщия членъ да се прибавятъ думитѣ: „въ всичкитѣ кандидатни листи въ тая колегия“ да си вдигнатъ ржката. (Меншество) И то пропада.

Моля г. г. народнитѣ прѣдставители, които приематъ, щото забѣлѣжката къмъ чл. 64 да се измѣни така: „Цѣлото производство по изборитѣ е бесплатно“, да си вдигнатъ ржката. (Болшинство) Приема се.

Нѣкои отъ болшинството: Меншество.

Прѣдседателъ: Понеже резултатътъ отъ гласуването се оспорва, моля квестора г. Андрѣевъ да прѣброи числото на гласувалитѣ.

Квесторъ И. Андрѣевъ: (Слѣдъ прѣброяване) Гласуватъ за прѣдложението само 26 души, слѣдователно, меншество е.

Министъръ Т. Теодоровъ: И ние, министритѣ, гласуваме противъ.

Прѣдседателъ: Меншество. Не се приема.

Н. Мушановъ: То всичко е меншество, ако дирите, защото ние сме само 56 души и гласуваме законъ.

И. Толевъ: Да стане гласуването съ ставане на крака.

Прѣдседателъ: Азъ констатирамъ, че нѣма кворумъ, и оставамъ въпроса за гласуването на добавкитѣ въ идущето засѣдание.

Обявявамъ, че идущето засѣдание ще се състои въ четвъртъкъ — понеже утрѣ е празникъ — съ слѣдующия дневенъ редъ:

На първо мѣсто, трето четене законопроекта за измѣнение и допълнение закона за Българската народна банка; второ, първо четене на прѣдложението за изплащане на персонала по драгажнитѣ сѣдове за извънредни работни часове; трето, интерпелациитѣ, доколкото ги имаме, на брой деветъ, по реда, по който сж постѣпили, и, четвърто, днешниятъ неизчерпанъ дневенъ редъ, съ слѣднитѣ добавки: второ четене на законопроекта за отмѣнение чл. 11 отъ закона за държавнитѣ и общински пжтища и първо четене на законопроекта за даване новъ срокъ на благотворителното дружество „Св. Ив. Милостивий“.

Обаждаатъ се: Прието.

Прѣдседателъ: Вдигамъ засѣданието.

(Вдигнато въ 8 ч. 30 м. вечерята)

Прѣдседателъ: Д-ръ С. Даневъ.

Подпрѣдседатели: { **И. Пѣевъ.**
А. Буровъ.

Секретаръ: Н. Начевъ.

Началникъ на Стенографското бюро: Т. Гължбовъ.